

Federaal Planbureau

Kunstlaan 47-49, 1000 Brussel

<http://www.plan.be>

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse

Kruidtuinlaan 20, 1035 Brussel

<http://www.statbru.irisnet.be>

Studiedienst van de Vlaamse Regering

Boudewijnlaan 30 (blok B), 1000 Brussel

<http://www4.vlaanderen.be/dar/svr/>

Institut Wallon de l'Evaluation, de la Prospective et de la Statistique

Rue du Fort de Suarlée 1, 5001 Belgrade (Namur)

<http://www.iweps.be>

Regionale economische vooruitzichten 2008-2014

Juli 2009

Contactadressen: hermreg@plan.be, blaine@mrbc.irisnet.be,
dirk.hoorelbeke@dar.vlaanderen.be, O.Meunier@iweps.be

Inhoudstafel

1. Inleiding	1
2. Internationale omgeving, arbeidsaanbod en nationale context	3
2.1. Internationale omgeving	3
2.2. Demografie en arbeidsaanbod	6
2.3. Nationale economische context	12
3. Synthese van de regionale vooruitzichten	21
3.1. Macro-economische evoluties	21
3.2. Werkgelegenheid en werkloosheid	26
4. Resultaten voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	35
4.1. Macro-economische evoluties	35
4.2. Evoluties per bedrijfstak	38
5. Resultaten voor het Vlaams Gewest	46
5.1. Macro-economische evoluties	46
5.2. Evoluties per bedrijfstak	50
6. Resultaten voor het Waals Gewest	57
6.1. Macro-economische evoluties	57
6.2. Evoluties per bedrijfstak	61
7. Energieverbruik en broeikasgasemissies	67
7.1. Methodologie	67
7.2. Context	68
7.3. Regionale evoluties van de broeikasgasemissies	69
8. Besluit	77
9. Bibliografie	80
10. Bijlage	81
10.1. Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid	81
10.2. Energieverbruik en broeikasgasemissies: Gedetailleerde resultaten	84
10.3. Verklarende woordenlijst	96

Lijst van tabellen

Tabel 1:	Voornaamste internationale hypothesen	5
Tabel 2:	Scenario voor demografie en arbeidsaanbod	7
Tabel 3:	Determinanten van het arbeidsaanbod	8
Tabel 4:	Voornaamste macro-economische resultaten van de nationale projectie	14
Tabel 5:	Belangrijkste sectorale resultaten van de nationale projectie	16
Tabel 6:	Voornaamste macro-economische resultaten van de regionale projectie	22
Tabel 7:	Regionale arbeidsmarktvooruitzichten	26
Tabel 8:	Voornaamste macro-economische resultaten: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	35
Tabel 9:	Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	38
Tabel 10:	Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	44
Tabel 11:	Voornaamste macro-economische resultaten: Vlaams Gewest	46
Tabel 12:	Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Vlaams Gewest	50
Tabel 13:	Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Vlaams Gewest	55
Tabel 14:	Voornaamste macro-economische resultaten: Waals Gewest	58
Tabel 15:	Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Waals Gewest	62
Tabel 16:	Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Waals Gewest	65
Tabel 17:	Evolutie van de totale broeikasgasemissies per sector	75
Tabel 18:	Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	81
Tabel 19:	Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid: Vlaams Gewest	82
Tabel 20:	Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid: Waals Gewest	83
Tabel 21:	Energiebalans 2007	84
Tabel 22:	Energiebalans 2010	86
Tabel 23:	Energiebalans 2014	88
Tabel 24:	Evolutie van de totale CO ₂ -emissies per sector	90
Tabel 25:	Evolutie van de totale CH ₄ -emissies per sector	92
Tabel 26:	Evolutie van de totale N ₂ O-emissies per sector	94
Tabel 27:	Evolutie van de gefluoreerde gassen	95

1. Inleiding

Dit rapport geeft de resultaten van de regionalisering van de nationale economische vooruitzichten van het Federaal Planbureau¹ voor de periode 2008-2014. Het is de derde studie van dat type. Net als de vorige rapporten², is dit rapport het resultaat van een samenwerking tussen het Federaal Planbureau en de studiediensten van de drie Belgische gewesten (BISA, IWEPS en SVR³). Die samenwerking die eind 2005 van start ging, heeft de ontwikkeling van het multiregionaal en multisectoraal HERMREG-model mogelijk gemaakt, een model dat in de categorie macro-econometrische modellen van het top-down type kan worden gerangschikt. HERMREG stemt volledig overeen met het nationale HERMES-model van het Federaal Planbureau. Dat betekent dat de nationale middellangetermijnvooruitzichten van HERMES opgesplitst worden op het niveau van de beschouwde entiteiten op basis van endogene regionale verdeelsleutels.

Het HERMREG-model werd gebruikt om deze regionale projectie te verwezenlijken⁴, waarbij de meest recente nationale middellangetermijnvooruitzichten van mei 2009 (die verkregen werd met het HERMES-model) als uitgangspunt werden genomen. Wij onderstrepen echter dat die nationale projectie steunt op de economische informatie die half april 2009 beschikbaar was. De projectie houdt dan ook rekening met een internationale context die gekenmerkt wordt door een wereldwijde recessie van een ongeziene omvang in de naoorlogse periode, die vooral tot uiting komt in een forse daling van de internationale handel in 2009 en in een uitgesproken terugval van de activiteit in de Europese Unie, maar ook in de Verenigde Staten en Japan.

Op nationaal vlak houdt de projectie rekening met alle half april 2009 gekende begrotingsmaatregelen. Zij omvat ook de nieuwe structurele initiatieven die werden goedgekeurd in de begroting 2009 (namelijk de maatregelen op sociaal vlak) en de maatregelen goedgekeurd in het kader van het relanceplan (waaronder de maatregelen genomen in het kader van het interprofessioneel akkoord 2009-2010).

Doordat de regionale waarnemingen in de regionale rekeningen⁵ slechts beschikbaar zijn tot 2006 voor de investeringen en de lonen en tot 2007 voor de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid, werd het HERMREG-model vanaf 2007 gesimuleerd voor de investeringen en de lonen en vanaf 2008 voor de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid, waarbij gesteund werd op het eind april 2009 uitgewerkte nationale en internationale scenario. In de huidige stand van zijn ontwikkeling levert het HERMREG-model regionale en sectorale projecties van die verschillende aggregaten (en van de productiviteit per hoofd) tot 2014. Die aggregaten worden gemo-

¹ Federaal Planbureau (2009).

² Zie Bassilière et al (2008a) en Bassilière et al (2008c).

³ Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, Institut wallon de l'Evaluation, de la Prospective et de la Statistique en Studiedienst van de Vlaamse Regering.

⁴ Het HERMREG-model wordt beschreven in Bassilière et al (2008a).

⁵ Instituut voor de Nationale Rekeningen (2009).

delleerd op het niveau van de 13 HERMES-bedrijfstakingen. Demografische projecties en projecties van regionale activiteitsgraden (de enige variabelen van het model die volgens een bottom-upaanpak ontwikkeld worden) en vooruitzichten inzake grensarbeid en pendelarbeid zijn ook beschikbaar. Die vooruitzichten voor de arbeidsmarkt maken het mogelijk de evolutie van de beroepsbevolking, de werkende beroepsbevolking en van de werkloosheid te voorspellen. Het model levert ook een regionale projectie van het bbp, de werkloosheidsgraad en de werkgelegenheidsgraad. Tot slot, sedert vorig jaar omvat het model een berekeningsmodule voor het energieverbruik en de uitstoot van broeikasgassen waardoor de nationale vooruitzichten inzake broeikasgassen regionaal opgesplitst kunnen worden⁶.

Tot slot moet er ook vermeld worden dat zowel HERMES als HERMREG middellangetermijnmodellen zijn. Dit betekent dat hun eerste doel niet het opstellen is van gedetailleerde vooruitzichten voor elke variabele voor elk jaar, zoals wel het geval is voor kortetermijnmodellen, maar het schetsen van het verwachte economische landschap op een horizon van vijf tot zes jaar onder de hypothese van ongewijzigd beleid en het identificeren van eventuele onevenwichten die zich zouden kunnen voordoen, uitdiepen of voortduren op middellange termijn.

De rest van het rapport is als volgt gestructureerd. Het tweede hoofdstuk beschrijft het scenario dat aan de basis van de regionale resultaten ligt. Dat scenario omvat de internationale omgeving, de bevolking, het arbeidsaanbod en, ten slotte, de nationale economische context. Het derde hoofdstuk geeft een algemeen overzicht van de regionale vooruitzichten. De hoofdstukken vier, vijf en zes gaan nader in op de voor de drie gewesten verkregen resultaten (Brussel Hoofdstedelijk Gewest, Vlaams Gewest en Waals Gewest). Hoofdstuk zeven geeft de resultaten die verkregen werden met de regionaliseringsmodule voor de uitstoot van broeikasgassen. Hoofdstuk acht besluit.

⁶ Tijdens de komende maanden zou het model moeten worden vervolledigd om regionale projecties op het vlak van de gezinsrekeningen en de rekeningen van de gefedereerde entiteiten te kunnen leveren.

2. Internationale omgeving, arbeidsaanbod en nationale context

In dit hoofdstuk wordt de context geschetst waarop de regionale HERMREG-vooruitzichten gebaseerd zijn. In paragraaf 1 staan de belangrijkste hypothesen die aan de basis liggen van de nationale HERMES-projectie. Die hypothesen betreffen de internationale omgeving⁷. In paragraaf 2 wordt de regionale sociodemografische projectie van het arbeidsaanbod beschreven die reeds de grondslag vormde voor de nationale projectie in de publicatie van mei 2009. Ze bepaalt eveneens de evolutie van het arbeidsaanbod in de huidige regionale economische projectie. In paragraaf 3 staat een overzicht van de belangrijkste resultaten van de “Economische vooruitzichten 2009-2014” voor België die gepubliceerd zijn in mei 2009. De regionale vooruitzichten zijn volledig coherent met die resultaten.

2.1. Internationale omgeving

De wereldeconomie werd in de eerste helft van 2008 aan het wankelen gebracht door de aanzienlijke stijging van de olie- en andere grondstoffenprijzen en kreeg het in de herfst zwaar te verduren door de escalatie van de financiële crisis. Daardoor viel de groei eind vorig jaar letterlijk weg. Volgens de OESO en het IMF zou die terugval in 2009 aanleiding geven tot een - sinds het einde van de Tweede Wereld-oorlog - ongeziene daling van de wereldhandel met meer dan 10 %.

De terugval van de economische activiteit zou zeer uitgesproken zijn voor de OESO-landen, terwijl de economische groei van China en India sterk zou vertragen. Voor de Amerikaanse economie zou 2009 een bijzonder moeilijk jaar worden, met een daling van het bbp van 4 % (zie tabel 1 en figuur 1). De eurozone en de Europese Unie zouden ook in die mate worden getroffen, al zouden sommige lidstaten zwaarder getroffen worden dan andere. Japan zou in 2009 één van zijn zwaarste recessies doormaken, met een negatieve groei van ruim 6 %, een gevolg van zijn sterke afhankelijkheid van de buitenlandse handel. Voor het eerst sinds meer dan vijftig jaar, zou het mondiaal bbp met meer dan 2 % dalen.

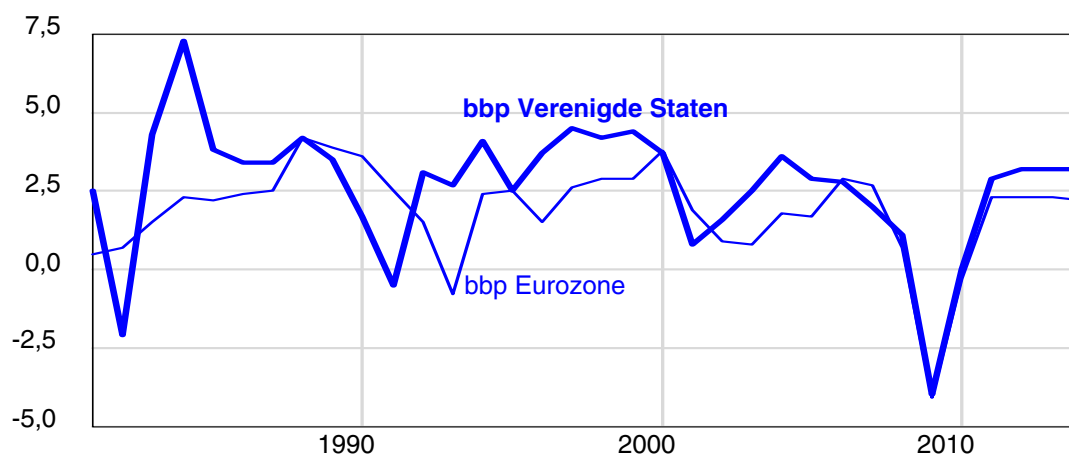
Om de financiële crisis in te dijken, hebben veel landen spoedmaatregelen genomen om een aantal banken en verzekeringsmaatschappijen van het faillissement te redden (herkapitalisatie, staatsgaranties) en de werking van het financiële systeem te ondersteunen. Ook het monetair beleid reageerde onmiddellijk. In de Verenigde Staten liet de Federal Reserve de beleidsrente snel dalen tot een bodempeil. Het werd daarin – maar in beperktere mate – gevolgd door de Bank of England en de Europese Centrale Bank. De centrale banken namen ook andere, minder conventionele steunmaatregelen voor de financiële sector. Bovendien hebben de meeste OESO-

⁷ Federaal Planbureau (2009), hoofdstuk 2.

landen en sommige opkomende economieën (zoals China), naast het vrij laten werken van de economische stabilisatoren, budgettaire relanceplannen opgesteld om de recessie af te zwakken.

Met de nodige maatregelen om de goede werking van de financiële markten te herstellen en met de steun van het monetair en budgettair beleid, zou het consumenten- en ondernemersvertrouwen zich langzaam herstellen en het herstel kunnen inluiden van de mondiale economische groei op kwartaalbasis begin 2010. Gegeven het kwartaalprofiel van 2009, zou het Amerikaanse bbp in 2010 echter stagneren op jaarbasis, terwijl het bbp van de eurozone nog licht zou dalen (-0,3 %). In Japan wordt geen heropleving van de activiteit verwacht vóór de tweede helft van 2010, waardoor het Japanse bbp volgend jaar nog zou dalen met 0,5 %.

Figuur 1: Bbp groei eurozone en Verenigde Staten (in %)

Het internationaal macro-economisch scenario voor de periode na 2010 is gebaseerd op de analyse van vorige financiële crisissen en stelt dat het activiteitsverlies ten gevolge van de huidige crisis niet zal worden goedge maakt in de loop van de projectieperiode. Het scenario veronderstelt een terugkeer naar een jaarlijks groeitempo van de wereldeconomie in 2011-2014 dat vergelijkbaar is met dat van vóór het uitbreken van de crisis. Voor de eurozone zou de groei dan gemiddeld 2,3 % bedragen, terwijl het bbp in de Verenigde Staten zou stijgen met gemiddeld 3,1 %.

Als gevolg van de economische malaise en de sterke daling van de grondstoffenprijzen tijdens de tweede helft van 2008, zou de inflatie in de eurozone fors dalen tot gemiddeld 0,6 % in 2009. Daarna zou de inflatie hernemen, maar onder 2 % blijven. Die beperkte inflatie wordt verklaard door de gematigde evolutie van de grondstoffenprijzen en van de loonkosten per eenheid product, door een toename van de reële korte rente en door een output gap die negatief blijft.

Een scenario zonder een fors en snel conjunctuurherstel na de crisis is verdedigbaar in het licht van vorige bankencrisissen en hun negatieve invloed op de overheidsfinanciën en de werkloos-

heid in de betrokken landen. De huidige crisis heeft echter de uitzonderlijke eigenschap dat ze alle regio's in de wereld heeft getroffen. Dat verklaart de omvang en de kracht van de schok die de wereldeconomie onderging, maar het impliceert ook dat wanneer de coördinatie van het economisch beleid en de financiële regulering succesvol verloopt, de heropleving sneller en krachtiger zou kunnen zijn dan in het hier voorgestelde centrale scenario.

Een vertraagde toepassing van de maatregelen om het financiële klimaat te stabiliseren en het financiële systeem op orde te brengen, zou echter onvermijdelijk de negatieve feedback tussen de reële economie en het financiële systeem doen toenemen. De deflatie in bepaalde industrielanden, zoals Japan, kan de recessie eveneens versterken. Bovendien is er een zeer concreet risico dat de opkomende landen, vooral zij die aanzienlijke buitenlandse tekorten hebben opgestapeld, minder vlot toegang krijgen tot buitenlands krediet. Ten slotte kunnen ook protectionistische maatregelen, zoals in de jaren dertig, of een terugkeer naar controles op het kapitaalverkeer, bijkomende schade berokkenen aan de wereldhandel.

De inzinking van de wereldhandel verklaart de bijzonder scherpe achteruitgang van de Belgische uitvoermarkten in 2009. Die achteruitgang zou 8 % belopen, terwijl tijdens de recessies van 1981 en 1993 slechts een daling van ongeveer 1 % werd opgetekend. De groei van de uitvoermarkten zou opnieuw licht positief worden in 2010, maar pas in 2011 zou zich een echt herstel aftekenen. Tussen 2011 en 2014 zou de groei gemiddeld 6,3 % bedragen, een vergelijkbaar groeiritme met dat van de voorbije vijfentwintig jaar.

Tabel 1: Voornaamste internationale hypothesen

	Gemiddelden							
	2007	2008	2009	2010	2011-2014	1994-2000	2001-2007	2008-2014
1. Potentiële uitvoermarkten voor België (groeivoet)	6,2	3,2	-8,0	0,7	6,3	8,4	6,0	3,0
Bbp eurozone	2,7	0,7	-4,1	-0,3	2,3	2,7	1,8	0,8
Bbp Verenigde Staten	2,0	1,1	-4,0	0,0	3,1	3,9	2,3	1,4
2. Internationale prijzen in euro (groeivoet)								
Uitvoer van goederen en diensten zonder energie	0,5	0,1	-4,9	-2,2	1,9	1,3	-1,4	0,1
Invoer van goederen en diensten zonder energie	0,1	-1,1	-5,5	-1,3	1,9	0,9	-1,9	-0,1
Invoer van energie	1,2	28,1	-42,1	19,9	3,1	16,0	9,0	2,6
3. Olieprijs (Brent, USD) (1)	72,5	96,9	51,3	62,2	70,3	18,8	44,1	68,4
4. Wisselkoers (niveau) (1)								
EUR in USD (*100)	137,1	147,1	134,4	136,0	136,0	115,7	115,5	137,3
5. Rentevoet (niveau) (1)								
Korte termijn (3 maanden)								
Eurozone	4,3	4,6	1,3	0,6	3,8	-,-	3,1	2,6
Verenigde Staten	5,3	2,9	1,2	0,7	4,2	5,5	3,2	2,5
Lange termijn (10 jaar)								
Eurozone	4,3	4,2	3,6	3,8	4,9	6,4	4,2	4,4
Verenigde Staten	4,6	3,6	3,1	3,6	5,2	6,2	4,5	4,4
6. Inflatie								
Eurozone	2,1	3,3	0,6	1,5	1,9	2,1	2,2	1,8
Verenigde Staten	2,6	3,4	0,4	0,7	1,7	2,4	2,5	1,6

(1) In de kolom 2011-2014 wordt de waarde op het einde van de periode (2014) weergegeven.

2.2. Demografie en arbeidsaanbod

Zowel voor de nationale economische vooruitzichten die in mei gepubliceerd werden als voor deze regionale vooruitzichten, wordt het scenario voor het arbeidsaanbod 'buiten model' berekend. Het wordt opgesteld via een aparte sociodemografische module, die voor elke combinatie van regio van woonplaats, leeftijd en geslacht een projectie voor de activiteitsgraad koppelt aan de bevolkingsvooruitzichten. In tegenstelling tot de rest van het model HERMREG, wordt bottom-up gewerkt: het nationale resultaat volgt door aggregatie van de regionale ramingen. De resultaten van de sociodemografische projectie van het arbeidsaanbod worden gebruikt als exogene hypothesen in de eigenlijke regionale economische projectie.

Het eerst luik van tabel 2 bevat het demografische scenario (totale bevolking; bevolking op arbeidsleeftijd) dat bij de projectie van het arbeidsaanbod gebruikt werd. Het is gebaseerd op de "Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060" van mei 2008, die weliswaar aangepast werden aan de nieuwe observaties voor december 2007, maar waarvan de onderliggende projectiehypothesen inzake mortaliteit, fertiliteit en (interne en externe) migratie niet gewijzigd werden. Het tweede luik van de tabel rapporteert de (regionale en nationale) projectieresultaten voor de globale activiteitsgraad (15-64 jaar)⁸ en voor het arbeidsaanbod⁹.

In tabel 3 worden de periodegemiddelde resultaten voor de regionale groei van de beroepsbevolking opgesplitst naar onderliggende determinanten, die uitgedrukt worden als bijdrage in procentpunt (ppt) aan de groei.

⁸ Gedefinieerd als de verhouding tussen de totale beroepsbevolking (15 jaar en meer) en de bevolking op arbeidsleeftijd (15 tot 64 jaar).

⁹ Gedefinieerd als de beroepsbevolking volgens FPB-definitie.

Tabel 2: Scenario voor demografie en arbeidsaanbod

	2007	2008	2009	2010	2011-2014	Gemiddelden		
						1994-2000	2001-2007	2008-2014
1. Totale bevolking								
<i>1a. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	77,7	77,9	75,0	77,2	78,1	23,8	53,5	77,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	14,8	15,4	13,7	14,0	13,6	1,7	11,1	13,9
Vlaams Gewest	41,5	40,7	37,9	38,9	39,0	15,8	27,6	39,1
Waals Gewest	21,4	21,8	23,3	24,3	25,6	6,3	14,8	24,5
<i>1b. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,2	0,5	0,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,4	1,5	1,3	1,3	1,2	0,2	1,1	1,3
Vlaams Gewest	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,3	0,5	0,6
Waals Gewest	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	0,2	0,4	0,7
2. Bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar)								
<i>2a. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	70,2	58,3	43,1	39,8	25,4	4,3	41,1	34,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	12,5	11,6	8,9	9,1	8,1	1,7	9,3	8,9
Vlaams Gewest	34,1	26,6	17,5	15,4	9,5	2,2	16,8	13,9
Waals Gewest	23,6	20,1	16,7	15,4	7,8	0,4	15,1	11,9
<i>2b. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	1,0	0,8	0,6	0,6	0,4	0,1	0,6	0,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,8	1,7	1,3	1,3	1,1	0,3	1,4	1,2
Vlaams Gewest	0,9	0,7	0,4	0,4	0,2	0,1	0,4	0,3
Waals Gewest	1,1	0,9	0,7	0,7	0,3	0,0	0,7	0,5
3. Activiteitsgraad, definitie FPB (1)(2)								
Het Rijk	72,1	72,1	72,2	72,4	73,4	69,0	72,0	72,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	69,9	70,3	71,0	71,0	71,2	66,1	70,2	71,0
Vlaams Gewest	73,1	73,2	73,6	73,8	74,8	70,1	72,9	74,0
Waals Gewest	71,0	70,5	70,2	70,3	71,6	67,7	70,8	70,8
4. Beroepsbevolking (15 jaar en meer), definitie FPB								
<i>4a. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	16,5	39,3	42,1	40,8	36,5	34,8	44,9	38,3
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	8,2	11,1	11,3	6,5	6,0	2,9	8,4	7,5
Vlaams Gewest	8,1	26,4	26,4	19,7	17,5	20,1	21,0	20,3
Waals Gewest	0,2	1,9	4,5	14,7	13,0	11,8	15,5	10,5
<i>4b. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	0,3	0,8	0,8	0,8	0,7	0,8	0,9	0,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,7	2,3	2,3	1,3	1,2	0,7	1,9	1,5
Vlaams Gewest	0,3	0,9	0,9	0,7	0,6	0,7	0,7	0,7
Waals Gewest	0,0	0,1	0,3	0,9	0,8	0,8	1,0	0,6

(1) Verhouding tussen beroepsbevolking (15 jaar en meer) en bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar).

(2) In de kolom 2011-2014 wordt de waarde op het einde van de periode (2014) weergegeven.

Uit tabellen 2 en 3 blijkt dat op nationaal vlak de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd in historisch perspectief hoog blijft (gemiddeld 0,49 % per jaar tijdens de projectieperiode), maar geleidelijk toch beduidend aan kracht inboet. De eerste vaststelling is het gevolg van de hypothese uit de bevolkingsvooruitzichten dat de hogere inkomende externe migratie van de jongste jaren ook op middellange termijn onverminderd zou aanhouden. Dat het groeiritme desondanks afkalft, volgt uit de vaststelling dat steeds sterker bevolkte cohorten de leeftijd van 65 jaar zullen bereiken.

Tabel 3: Determinanten van het arbeidsaanbod (jaarlijkse groei in procent, bijdrages aan de jaarlijkse groei in procentpunt)

	Rijk		Brussel		Vlaanderen		Wallonië	
	01-07	08-14	01-07	08-14	01-07	08-14	01-07	08-14
1. Groei bevolking op arbeidsleeftijd	0,60	0,49	1,41	1,23	0,42	0,34	0,69	0,52
2. Groei globale activiteitsgraad	0,32	0,25	0,47	0,25	0,31	0,33	0,31	0,12
2A. Bijdrage demografie	-0,21	-0,11	0,04	0,00	-0,17	-0,12	-0,33	-0,09
2B. Bijdrage aanbodgedrag	0,51	0,33	-0,04	0,21	0,51	0,42	0,67	0,20
- waarvan: 15-24 jaar	-0,10	-0,04	-0,18	-0,04	-0,12	-0,02	-0,04	-0,06
- waarvan: 25-49 jaar	0,17	0,06	-0,08	0,07	0,18	0,14	0,24	-0,08
- waarvan: 50-64 jaar; mannen	0,12	0,07	0,07	0,07	0,11	0,06	0,15	0,09
- waarvan: 50-64 jaar; vrouwen	0,31	0,23	0,15	0,11	0,34	0,24	0,31	0,25
2C. Restcomponent ¹⁰	0,02	0,03	0,46	0,04	-0,03	0,03	-0,03	0,02
3. Groei beroepsbevolking (=1+2)	0,92	0,74	1,88	1,48	0,73	0,67	1,00	0,64
3A. Bijdrage demografie (=1+2A)	0,39	0,38	1,45	1,24	0,25	0,22	0,36	0,43
3B. Bijdrage aanbodgedrag (=2B)	0,51	0,33	-0,04	0,21	0,51	0,42	0,67	0,20
3C. Restcomponent (=2C)	0,02	0,03	0,46	0,04	-0,03	0,03	-0,03	0,02

Op gewestelijk vlak markeert het midden van de jaren negentig een opmerkelijke verandering in de demografische evoluties. Sinds het begin van de jaren zeventig was Brussel op demografisch vlak veruit het minst dynamische gewest; zowel de totale bevolking als de bevolking op arbeidsleeftijd krompen er tijdens die periode. Sinds het midden van de jaren negentig is die situatie echter volledig omgekeerd en groeit de Brusselse bevolking op arbeidsleeftijd beduidend sterker dan die in de beide andere gewesten (tabel 3: tijdens de periode 2001-2007 met 1,41 % gemiddeld per jaar, tegen respectievelijk slechts 0,42 % en 0,69 % in Vlaanderen en Wallonië). Dat komt vooral omdat de sterke toename van de inkomende externe migratie meer dan proportioneel naar Brussel gericht is. Dat de Waalse bevolking op arbeidsleeftijd tijdens die periode sterker groeide dan de Vlaamse heeft echter niets te maken met externe of interregionale migratiestromen (die droegen in hun geheel in Vlaanderen tijdens die periode zelfs sterker bij tot de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd dan in Wallonië), maar was het gevolg van de uit het verleden overgeërfde structuur van de regionale bevolkingscohorten. In Vlaanderen ging het doorschuiven van de bevolkingscohorten op de leeftijds ladder gepaard met zowel een relatief minder omvangrijke instroom op arbeidsleeftijd (cohorten die 15 jaar bereiken) als met een relatief méér omvangrijke uitstroom uit arbeidsleeftijd (cohorten die 65 jaar bereiken).

Diezelfde onderliggende factoren (hoog peil voor de inkomende migratie; structuur van de huidige bevolkingscohorten) zorgen er voor dat die gewestelijke hiërarchie ook op middellange termijn gehandhaafd blijft, met een veel sterkere groei van de Brusselse bevolking op arbeidsleeftijd (1,23 % per jaar) dan de Waalse (0,52 % per jaar) en de Vlaamse (0,34 % per jaar).

¹⁰ De restcomponent bevat de effecten van tweede orde, de impact van de evolutie van het arbeidsaanbod vanaf 65 jaar en – voor de observatieperiode – een statistische discrepantie. Die laatste is het gevolg van een gebrek aan onderlinge afstemming tussen de historische reeksen voor binnenlandse werkgelegenheid (volgens gewest van werkplaats), werkzame bevolking (volgens gewest van woonplaats), grensarbeid en interregionale pendelstromen. De details werden besproken in de vorige editie van deze vooruitzichten (cf. Bassilière et al. (2008c), appendix 10.1 i.v.m. de HERMREG-arbeidsmarktdata).

Het verschil tussen Brussel en de beide andere gewesten loopt nog verder op als men de demografische bijdrage aan de groei van de beroepsbevolking (het arbeidsaanbod) bekijkt, waarbij nu niet enkel rekening wordt gehouden met de globale groei van de bevolking op arbeidsleeftijd, maar ook met verschuivingen in haar leeftijdsstructuur. Door die verschuivingen neemt zowel in Wallonië als in Vlaanderen het gewicht van (oudere) bevolkingsgroepen met traditioneel benedengemiddelde activiteitsgraden toe. Dat zorgt voor een drukkend effect op de groei van de globale activiteitsgraad (tabel 3: van 0,12 ppt per jaar in Vlaanderen en van 0,09 ppt in Wallonië), zodat – net zoals in het recente verleden – in die twee gewesten de werkelijke demografische bijdrage aan de ontwikkeling van het arbeidsaanbod (respectievelijk 0,22 ppt per jaar in Vlaanderen en 0,43 ppt in Wallonië) minder sterk uitvalt dan de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd zou doen vermoeden. In Brussel daarentegen wordt de evolutie van de globale activiteitsgraad nauwelijks beïnvloed door demografische veranderingen (0,00 ppt per jaar). Dit laat eveneens toe uit te leggen waarom de demografische bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod (1,24 ppt per jaar) er zo veel sterker is dan in beide andere gewesten.

Na aggregatie over de gewesten blijkt dat ook op nationaal vlak veranderingen in de leeftijdsstructuur binnen de bevolking op arbeidsleeftijd de groei van de globale activiteitsgraad negatief beïnvloeden (0,11 ppt per jaar) en de demografische bijdrage aan de ontwikkeling van het arbeidsaanbod enigszins afremmen. Dat effect is echter slechts half zo groot als tijdens de periode 2001-2007 en is bovendien geconcentreerd in het begin van de projectieperiode (voornamelijk tijdens de jaren 2008-2010). Uiteindelijk blijven gemiddeld over de projectieperiode demografische veranderingen even sterk bijdragen aan de groei van het arbeidsaanbod (0,38 ppt per jaar) als tijdens de periode 2001-2007.

Tijdens die laatste periode droegen op nationaal vlak wijzigingen in het aanbodgedrag¹¹ beduidend positief bij tot de groei van het arbeidsaanbod (tabel 3: 0,51 ppt per jaar), sterker nog dan de demografische veranderingen (0,39 ppt per jaar). De activiteitsgraden in de jongste leeftijdsclassen namen gemiddeld genomen weliswaar licht af (bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod van -0,10 ppt), maar dat werd ruimschoots gecompenseerd door stijgende activiteitsgraden in de middenklassen (bijdrage van 0,17 ppt, uitsluitend toe te schrijven aan de evoluties bij vrouwen) en in de oudere leeftijdsclassen (bijdrage van 0,43 ppt, waarvan 0,31 ppt op het conto van de toename in de vrouwelijke activiteitsgraden). Er gaat immers een structurele positieve impuls uit van de geleidelijke veroudering van generaties vrouwen die sterker participeren op de arbeidsmarkt dan eerdere generaties, impuls die tijdens de afgelopen periode nog versterkt werd door het optrekken van de pensioenleeftijd voor vrouwen.

De periodegemiddelden 2001-2007 worden neerwaarts vertekend door sterk negatieve recente schokken op de activiteitsgraden in de jongere leeftijdsclassen (periode 2006-2007: bijdrages van respectievelijk -0,24 ppt en -0,26 ppt) en in de middenklassen (2007: bijdrage van -0,38 ppt), die

¹¹ Alle veranderingen in de activiteitsgraden per individuele leeftijd en geslacht worden in deze tekst onder de noemer van “gedragsveranderingen” geplaatst, ook wijzigingen die het loutere gevolg zijn van meetproblemen (bv. ten gevolge van een verandering in de administratieve registratiemethoden voor niet werkende werkzoekenden).

we in de vorige editie van deze regionale vooruitzichten linkten aan het effect van de strengere controles op actief zoekgedrag van uitkeringsgerechtigde werklozen in de leeftijdscategorieën tot 50 jaar. De eerste ramingen voor 2008 laten uitschijnen dat de verdere uitdieping van dat effect eerder beperkt zou blijven: nog een negatieve bijdrage van -0,12 ppt bij jongeren dat jaar, maar terug een – bescheiden – positieve bijdrage in de klasse 25-49 jaar (van 0,05 ppt).

Nochtans zou gemiddeld tijdens de projectieperiode 2008-2014 de globale bijdrage van alle gedragsveranderingen aan de ontwikkeling van het arbeidsaanbod (0,33 ppt per jaar) lager liggen dan tijdens de vorige zeven jaar, enerzijds omdat de cohortegebonden verhoging van de activiteitsgraden bij vrouwen geleidelijk uitdooft tussen 30 en 40 jaar en anderzijds omdat de economische crisis een opwaarts effect heeft op de instroom in het brugpensioen, zodat ook in de oudere leeftijdsklassen de toename van de activiteitsgraden iets minder sterk is dan in het recente verleden.

Uiteindelijk zou de groei van het nationale arbeidsaanbod op middellange termijn dus min of meer in gelijke mate getrokken worden door gedragswijzigingen en demografische veranderingen, gemiddeld 0,74 % per jaar bedragen, en slechts licht aan kracht inboeten in vergelijking met de afgelopen periode. Op te merken weliswaar dat een sterkere neiging tot vervroegde uit-treding het enige kanaal is waarlangs de economische crisis in deze vooruitzichten inwerkt op het arbeidsaanbod. Gegeven de omvang van de recessie, is het niet uitgesloten dat ook via andere kanalen een negatief effect zou kunnen optreden, zoals bv. via een uitgesteld intreden op de arbeidsmarkt of door een minder sterke inkomende migratie. Daar staat tegenover dat de inkomende migratie in 2007 opnieuw een flink stuk hoger uitviel dan het niveau dat in aanmerking werd genomen bij het opstellen van de jongste Bevolkingsvooruitzichten¹². Bovendien zou de crisis ook tot minder stringente controles op het actief zoekgedrag van uitkeringstrekkers kunnen leiden, wat de administratief gemeten activiteitsgraden positief zou beïnvloeden.

Op regionaal vlak zou de bijdrage van wijzigingen in het aanbodgedrag op middellange termijn dubbel zo hoog liggen in Vlaanderen (bijdrage van 0,42 ppt per jaar) als in Brussel (0,21 ppt) en in Wallonië (0,20 ppt). Die gemiddelden worden echter sterk vertekend door wat er zich afspeelt aan het begin van de projectieperiode (periode 2008-2009), waarin de activiteitsgraden in Wallonië onderhevig zouden zijn aan sterk negatieve schokken, terwijl in Vlaanderen en vooral in Brussel net sprake is van een sterkere toename dan in de periode daarna (2010-2014)¹³. Vanaf

¹² Dat ging gepaard met een sterkere dan verwachte stijging van de Brusselse en – in mindere mate – Vlaamse bevolking op arbeidsleeftijd.

¹³ Voor 2008 is die bewering gebaseerd op quasi-geobserveerde activiteitsgraden. Voor 2009 is er nog geen informatie over de evolutie van de activiteitsgraden, maar werd afgeweken van de “spontane” uitkomst van de sociodemografische projectie van de beroepsbevolking. De globale evolutie van de regionale beroepsbevolking werd daarbij zo gecalibreerd dat, gegeven de modeluitkomst voor de regionale werkzame bevolking, de geobserveerde regionale werkloosheidsevolutie voor het lopende jaar (observaties tot en met mei 2009) zo goed mogelijk gerespecteerd wordt. Dat impliceerde dat in 2009 de spontane projectie voor het arbeidsaanbod in zowel Brussel als Vlaanderen positief maar in Wallonië fors negatief gecorrigeerd moest worden. Uiteraard zou de tot en met mei 2009 geobserveerde regionale werkloosheidsevolutie ook geïnterpreteerd kunnen worden als een indicatie van het feit dat de HERMREG-modeluitkomst de werkende bevolking in 2009 onderschat voor Wallonië en overschat voor beide andere gewesten. Gegeven de grote onzekerheid over de recente evolutie van de activiteitsgraden beneden 50 jaar, werd echter beslist voorrang te geven aan de modeluitkomst voor binnenlandse werkgelegenheid en pendel boven de so-

2010 is de bijdrage van gedragswijzigingen min of meer vergelijkbaar in Vlaanderen en in Wallonië (gemiddelde bijdrage van respectievelijk 0,37 en 0,35 ppt per jaar tijdens de periode 2010-2014) en beduidend hoger in die beide gewesten dan in Brussel (bijdrage van nauwelijks 0,02 ppt per jaar). In dat laatste gewest zouden – op basis van de in het verleden geobserveerde evolutie van de vrouwelijke activiteitsgraden tussen 30 en 55 jaar – cohorte-effecten een veel minder sterke opwaartse impact hebben op de evolutie van het arbeidsaanbod dan in beide andere gewesten¹⁴.

Nochtans blijft de Brusselse beroepsbevolking opmerkelijk sterker groeien (1,48 % per jaar tijdens de projectieperiode) dan de Vlaamse (0,67 % per jaar) en de Waalse (0,64 % per jaar). Die evolutie is eens te meer volledig toe te schrijven aan de sterkere demografische impuls aan het arbeidsaanbod in Brussel. Dat gemiddeld over de periode de Vlaamse beroepsbevolking licht sterker groeit dan de Waalse wordt verklaard door de erg zwakke toename van de Waalse beroepsbevolking aan het begin van de periode, die (zie tabel 2) zowel in 2008 (0,12 %) als in 2009 (0,28 %) nauwelijks groeit, terwijl de Waalse activiteitsgraad op die twee jaar tijd krimpt van 71,0 % naar 70,2 %. Tijdens het vervolg van de projectieperiode zou de Waalse beroepsbevolking echter – zoals in de eerste helft van het lopende decennium – sneller groeien dan de Vlaamse (gemiddeld met 0,81 % per jaar tegen 0,59 % per jaar), op basis van de sterkere demografische ondersteuning in Wallonië.

ciodemografische projectie van het arbeidsaanbod.

¹⁴ We wijzen er nochtans op dat de nodige onzekerheid bestaat m.b.t. de geobserveerde evolutie van de Brusselse activiteitsgraden en beroepsbevolking. Dat komt tot uiting in de sterke bijdrage van de 'restcomponent' in de groei van de Brusselse beroepsbevolking tijdens de periode 2001-2007 (tabel 3: 0,46 ppt gemiddeld per jaar).

2.3. Nationale economische context

2.3.1. Economische groei en componenten van het bbp

In de in het punt 2.1. beschreven bijzonder ongunstige internationale context, is het Belgische bbp in volume gedaald tijdens de tweede helft van 2008 en op jaarbasis slechts met 1,2 % toegenomen (zie tabel 4). In 2009 zou de economische activiteit in België met bijna 4 % dalen, wat de grootste daling is in meer dan zestig jaar. Ook in nominale termen zou het bbp een nooit geziene daling van 1 % laten optekenen. In 2010 zou het (geleidelijk) herstel leiden tot een nulgroei van het Belgische bbp in volume. Vanaf 2011 zou de Belgische economische groei versnellen onder impuls van het herstel van de internationale conjunctuur en een terugkeer van het vertrouwen bij de verschillende economische actoren. Het groeiritme van het bbp zou aldus opnieuw zijn historische trend benaderen (gemiddeld 2,3 % per jaar tijdens de periode 2011-2014).

Een dergelijk scenario, dat coherent is met het scenario voor de internationale omgeving waarin het activiteitsverlies als gevolg van de crisis niet wordt gerecupereerd, impliceert dat de groei van het potentieel bbp¹⁵ tijdelijk zou dalen. Het groeipotentieel zou gemiddeld 1,4 % bedragen tijdens de periode 2008-2014 (1,2 % in 2010 en 1,6 % in 2014), tegenover meer dan 2 % tijdens de jaren tachtig en negentig. Ondanks die neerwaarts herziening van de potentiële groei zou de output gap¹⁶, die zeer negatief wordt in 2010, niet volledig weggewerkt zijn op het einde van de projectieperiode. Toch moet worden benadrukt dat de huidige ramingen van het potentieel bbp en de output gap heel onzeker blijven.

Aangezien de economische recessie het consumentenvertrouwen zwaar ondermijnt, zouden de particulieren dit jaar, ondanks de sterke groei van hun reëel beschikbaar inkomen (2,3 %), hun voorzorgssparen enorm verhogen en zo hun consumptie verminderen ten opzichte van vorig jaar (-0,6 %). De sterke terugval van de bedrijfsinvesteringen (-7,5 %) zou verklaard worden door de zeer sombere vraagvooruitzichten gecombineerd met een forse afbrokkeling van de rendabiliteit en het verstrengen van de externe financieringsvoorwaarden. De groei van de binnenlandse vraag zou bijgevolg duidelijk negatief zijn in 2009 (-1,6 %) ondanks een toename van de overheidsconsumptie (2 %) en de overheidsinvesteringen (1,2 %). De binnenlandse vraag zou in 2010 een voorzichtige heropleving kennen, hoewel de investeringen van de gezinnen en de ondernemingen blijven dalen. Vanaf 2011 zou de binnenlandse vraag gemiddeld met iets meer dan 2 % per jaar toenemen en de verschillende componenten ervan zouden opnieuw aansluiten bij hun trendgroei.

Het volume van de Belgische uitvoer zou twee jaar op rij dalen, zeer duidelijk in 2009 (-8,9 %) en in mindere mate in 2010 (-0,6 %). Tegelijk zou de daling van de invoer, die bepaald wordt

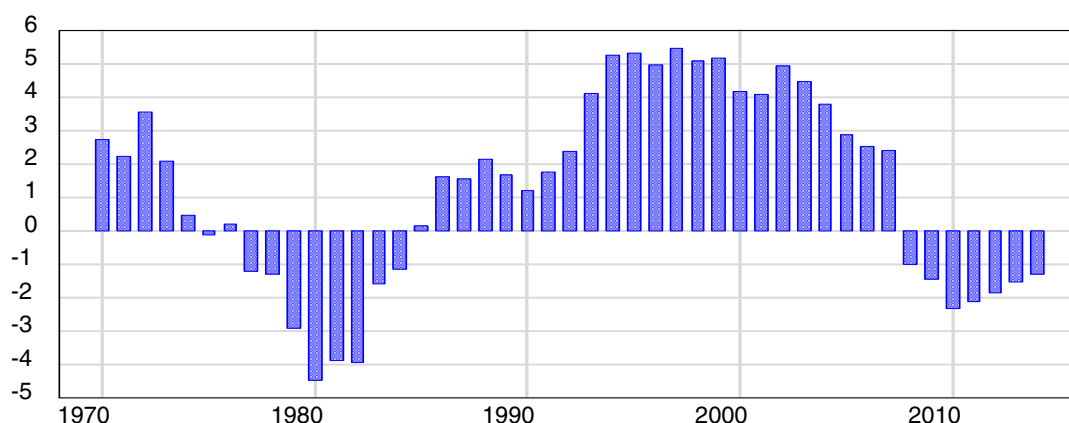
¹⁵ Het potentiële bbp geeft het bbp weer dat bereikt kan worden bij volledige inzet van de productiefactoren (hierbij evenwel rekening houdend met evenwichtswerkloosheid (NAIRU)). De nationale potentiële groei wordt geraamd op ongeveer 1,4 % tijdens 2008-2014. Voor deze raming wordt de methode van de Europese Commissie gebruikt (op basis van een productiefunctie-methode). De geïnteresseerde lezer vindt meer informatie op pagina 30 en volgende van de "Economische vooruitzichten 2009-2014", Federaal Planbureau (2009).

¹⁶ De output gap is het verschil tussen het reële en het potentiële bbp.

door die van de finale vraag, iets minder uitgesproken zijn, zodat de netto-uitvoer in 2009 en 2010 zeer negatief zou bijdragen tot de bbp-groei. Vanaf 2011 zou de groei van de Belgische uitvoer (gemiddeld 4,8 %) opnieuw dicht aanleunen bij de historische groei. Het verschil tussen de groei van de potentiële uitvoermarkten en de effectieve groei van de uitvoer geeft aan dat het verlies aan marktaandeel op middellange termijn aanzienlijk blijft. Ondanks een duidelijke toename van het invoervolume vanaf 2011 (4,5 %), zou de netto-uitvoer tussen 2011 en 2014 gemiddeld een licht positieve bijdrage (+0,2 procentpunt) leveren tot de groei van het bbp.

Hoewel het saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland nog 2,4 % van het bbp bedroeg in 2007, was het in 2008 (-1 % van het bbp) voor het eerst negatief sinds 1986. Ondanks de sterke daling van de internationale energieprijzen, zou het lopend tekort nog groter worden in 2009, aangezien de uitvoergerichte bedrijfstakken sterk zouden lijden onder het mondiale economische klimaat. In 2010 zouden het nog steeds vrij ongunstig internationaal klimaat en de stijging van de internationale energieprijzen het lopend tekort verder doen oplopen (-2,3 % van het bbp). Pas vanaf 2011 zou het tekort geleidelijk kleiner worden (-1,3 % van het bbp tegen 2014) dankzij een internationale conjunctuurverbetering.

Figuur 2: Saldo lopende verrichtingen met het buitenland (in procent van het bbp)

Tabel 4: Voornaamste macro-economische resultaten van de nationale projectie

	2007	2008	2009	2010	2011- 2014	Gemiddelden		
						1994- 2000	2001- 2007	2008- 2014
1. Vraag en productie								
(kettingeuro's, referentiejaar 2000, groeivoet)								
Consumptieve bestedingen van de particulieren (1)	2,1	0,9	-0,6	0,3	1,8	2,2	1,4	1,1
Consumptieve bestedingen van de overheid	2,3	2,7	2,0	1,7	2,0	1,7	1,7	2,1
Bruto-investeringen	6,2	4,3	-5,4	-0,9	2,6	3,4	3,2	1,2
- Ondernemingen (2)	8,6	6,3	-7,5	-1,5	3,1	4,1	3,4	1,4
- Overheid	3,4	-0,4	1,2	5,6	1,4	2,3	-0,1	1,7
- Woongebouwen	1,3	0,9	-1,8	-1,3	1,7	2,3	4,0	0,7
Voorraadwijziging (bijdrage tot de wijziging van het bbp)	0,3	0,3	-0,4	0,2	0,1	0,0	0,1	0,0
Totale binnenlandse vraag	3,3	2,4	-1,6	0,6	2,1	2,4	1,9	1,4
Uitvoer van goederen en diensten	4,0	2,2	-8,9	-0,6	4,8	6,0	3,1	1,7
Totale finale vraag	3,6	2,3	-5,1	0,1	3,3	3,9	2,4	1,5
Invoer van goederen en diensten	4,6	3,6	-6,4	0,2	4,5	5,6	3,1	2,2
Bbp	2,8	1,2	-3,8	-0,0	2,3	2,8	2,0	0,9
Bbp (lopende prijzen)	5,2	3,2	-1,0	1,7	4,0	4,1	4,2	2,8
2. Prijzen								
Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	1,8	4,5	0,3	1,7	1,7	1,7	2,0	1,9
Gezondheidsindex	1,8	4,2	1,1	1,5	1,7	1,8	1,9	1,9
Deflator van het bbp	2,4	2,0	2,9	1,7	1,7	1,3	2,1	1,9
3. Arbeidsmarkt								
Werkgelegenheid, in duizendtallen (3)	4364,8	4436,5	4399,9	4346,6	4493,3	3936,1	4213,7	4413,5
- Wijziging in duizendtallen	77,4	71,6	-36,6	-53,2	36,7	34,0	39,1	18,4
- Wijziging in%	1,8	1,6	-0,8	-1,2	0,8	0,9	0,9	0,4
Werkloosheid, definitie FPB, in duizendtallen (3)	633,5	600,5	678,9	772,8	771,8	642,5	668,9	741,9
- Wijziging in duizendtallen	-61,9	-32,9	78,3	93,9	-0,3	0,0	4,9	19,8
Werkloosheidsgraad, definitie FPB (3)	12,5	11,8	13,2	14,9	14,5	13,9	13,6	14,2
Werkzoekenden, in duizendtallen (3)	525,5	499,7	584,6	682,4	684,2	535,5	535,6	651,1
- Wijziging in duizendtallen	-53,7	-25,8	84,9	97,8	0,5	-10,6	9,5	22,7
Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstacken, groeivoet)	0,8	-0,7	-3,5	1,4	1,6	1,9	1,2	0,5
Reële loonkosten per hoofd (4)	0,9	-1,3	1,0	0,2	1,2	0,8	0,4	0,7
Nominale loonkosten per uur (4)	3,5	3,7	3,1	1,3	2,8	2,3	3,0	2,7
Nominale loonkosten per eenheid product (4)	3,0	3,6	5,2	0,5	1,3	0,5	1,5	2,1
4. Overheidsfinanciën								
-Vorderingenoverschot (+) of -tekort (-) van de gezamenlijke overheid								
. in miljard euro (3)	-1,1	-4,1	-14,8	-19,4	-23,5	-5,2	-1,3	-18,5
. in % van het bbp (3)	-0,3	-1,2	-4,3	-5,6	-5,8	-2,5	-0,4	-5,0
-Vorderingenoverschot (+) of -tekort (-) van de gemeenschappen en gewesten								
. in miljard euro (3)	1,0	0,0	-1,7	-3,9	-3,5	-0,3	0,6	-,2,7
. in % van het bbp (3)	0,3	0,0	-0,5	-1,1	-0,9	-0,2	0,2	-0,7
-Overheidsschuld								
. in % van het bbp (3)	84,0	89,3	93,8	97,8	106,4	121,3	95,3	99,2

(1) Huishoudens en izw's ten behoeve van de huishoudens.

(2) Exclusief de investeringen van bepaalde overheidsbedrijven die opgenomen zijn in de bruto-investeringen van de overheid.

(3) In de kolom 2011-2014 wordt de waarde op het einde van de periode (2014) weergegeven.

(4) Loonkosten van de marktbedrijfstacken voor aftrek van loonsubsidies (groeivoet).

2.3.2. Evoluties per bedrijfstak

De crisis zou de grootste impact hebben op de bedrijfstakken¹⁷ die het meest afhankelijk zijn van de uitvoer en de investeringen, met in de eerste plaats de verwerkende nijverheid. Zowel de werkgelegenheid als de activiteit in de verwerkende nijverheid zouden, gecumuleerd over de periode 2008-2010, dalen met bijna 9 %. Ook heel wat dienstensectoren zouden worden getroffen, in de eerste plaats 'vervoer en communicatie', diensten aan de ondernemingen (inbegrepen in 'overige marktdiensten'), 'handel en horeca' en de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen', die voluit getroffen wordt door de financiële crisis. Enkele bedrijfstakken, zoals de diensten aan de huishoudens (inbegrepen in 'overige marktdiensten') en de bouw, die meer gericht zijn op de binnenlandse markt en rechtstreeks of onrechtstreeks voordeel hebben bij de inkomensondersteunende maatregelen, zouden iets minder sterk worden getroffen. Slechts twee bedrijfstakken, waarvan de activiteit grotendeels losstaat van de conjunctuur, zouden hun activiteit en hun werkgelegenheid nog zien groeien, nl. 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overheid en onderwijs'. Het resultaat van die bedrijfstakken is gekoppeld aan de evolutie van de overheidsuitgaven bij ongewijzigd beleid.

De verschillende bedrijfstakken zouden vanaf 2011 voor de toegevoegde waarde en vanaf 2012 voor de werkgelegenheid, opnieuw een groei laten optekenen die meer in lijn ligt van het langetermijngemiddelde. Zo zou de toegevoegde waarde van de verwerkende nijverheid tijdens de periode 2011-2014 gemiddeld met 2,1 % per jaar stijgen en die van de marktdiensten met 2,6 %. In 2014 zou ongeveer 77 % van de nominale toegevoegde waarde en meer dan 80 % van de binnenlandse werkgelegenheid worden voortgebracht door de dienstensector (waarvan ongeveer 62 % in de marktdiensten, zowel voor de toegevoegde waarde als voor de werkgelegenheid). Tussen 2011 en 2014 zouden er 28 000 jobs verloren gaan in de verwerkende nijverheid (na een verlies van bijna 50 000 banen in 2009-2010), terwijl er 162 000 banen zouden worden gecreëerd in de marktdiensten.

¹⁷ Het model HERMES onderscheidt 16 bedrijfstakken. De definitie van deze bedrijfstakken wordt gepresenteerd in bijlage (paragraaf 10.3, laatste tabel).

Tabel 5: Belangrijkste sectorale resultaten van de nationale projectie

	2007	2008	2009	2010	2011- 2014	1994- 2000	2001- 2007	2008- 2014
1. Bruto toegevoegde waarde (basisprijzen, in volume, groeivoeten)								
-Landbouw	3,4	2,3	-6,9	-1,2	2,7	1,1	-2,3	0,7
-Industrie	2,8	0,1	-6,0	-0,2	2,2	3,1	1,4	0,4
.Energie	8,3	1,1	-2,5	-1,1	1,2	2,4	2,6	0,3
.Verwerkende nijverheid	1,6	-0,6	-7,6	-0,4	2,1	3,6	0,8	-0,0
-Intermediaire goederen	-0,2	-0,4	-9,7	-0,4	2,8	4,8	0,4	0,1
-Uitrustingsgoederen	-2,1	-1,3	-6,2	1,2	1,9	4,8	-0,5	0,2
-Verbruiksgoederen	6,5	-0,4	-6,0	-1,6	1,5	1,6	2,1	-0,3
.Bouw	3,6	1,7	-2,8	0,7	2,9	1,9	2,8	1,6
-Verhandelbare diensten	3,1	1,8	-3,9	-0,0	2,6	2,8	2,5	1,2
.Vervoer en communicatie	0,7	2,5	-6,8	-3,4	3,3	2,5	1,5	0,8
.Handel en horeca	7,0	0,6	-4,9	1,2	2,0	-0,5	2,6	0,7
.Krediet en verzekeringen	-1,4	-0,5	-5,1	-0,5	2,6	8,7	3,2	0,6
.Gezondheidszorg	2,8	1,3	2,7	1,1	2,5	2,1	1,8	2,1
.Overgie marktdiensten	2,9	2,9	-3,9	0,1	2,8	3,6	3,0	1,5
Totaal marktbedrijfstacken	3,0	1,3	-4,5	-0,1	2,5	2,9	2,1	1,0
2. Werkgelegenheid (groeivoeten)								
- Landbouw	-1,5	-0,6	-1,2	-3,1	-1,9	-2,5	-1,9	-1,8
- Industrie	0,6	0,6	-2,3	-3,8	-0,7	-0,8	-0,8	-1,2
. Energie	3,3	3,1	-0,4	-2,1	-1,3	-1,5	-0,2	-0,6
. Verwerkende nijverheid	-0,9	-0,1	-3,1	-5,3	-1,3	-1,1	-1,5	-2,0
- Intermediaire goederen	-0,6	0,5	-2,6	-5,4	-1,1	-0,8	-0,8	-1,7
- Uitrustingsgoederen	-1,2	0,3	-1,6	-5,3	-2,0	-0,6	-2,2	-2,1
- Verbruiksgoederen	-0,9	-0,9	-4,5	-5,3	-1,2	-1,5	-1,7	-2,2
. Bouw	3,8	2,1	-0,8	-0,8	0,7	0,1	1,1	0,5
- Verhandelbare diensten	2,9	2,6	-0,5	-0,6	1,5	1,9	1,7	1,1
. Vervoer en communicatie	1,7	0,9	-2,3	-1,4	1,0	1,1	0,2	0,2
. Handel en horeca	1,3	0,8	-1,4	-1,1	0,6	-0,2	1,0	0,1
. Krediet en verzekeringen	0,2	-0,2	-1,5	-1,8	-0,7	0,1	-0,8	-0,9
. Gezondheidszorg	2,6	2,6	1,8	2,4	2,8	2,7	2,4	2,6
. Overgie marktdiensten	5,5	5,2	-0,3	-1,5	1,9	4,8	2,8	1,6
Totaal marktbedrijfstacken	2,2	2,0	-1,0	-1,5	0,9	1,0	0,9	0,5

2.3.3. Productiviteit

De evolutie van de arbeidsproductiviteit per hoofd in de marktbedrijfstacken wordt in 2008-2009 sterk beïnvloed door de recessie. Aangezien de werkgelegenheid met enige vertraging reageert op de economische activiteit, vertraagt de productiviteitsgroei enigszins bij een verzwakking van de economische activiteit. De omvang van de huidige recessie verscherpt dat effect: de reeds (licht) negatieve groei van de productiviteit in 2008 (-0,7 %) wordt gevolgd door een recorddaling in 2009 (-3,5 %). Daarna volgt een heropleving van de productiviteitsgroei tot 1,4 % op het einde van de projectieperiode, een groei conform met de trend van de jaren 2000.

2.3.4. Loonkosten

Rekening houdend met het laatste interprofessioneel akkoord en de sterke recessie, zou de gecumuleerde stijging van de bruto-uurlonen vóór indexering slechts 0,5 % bedragen tijdens de periode 2009-2010. Als gevolg van de vertraagde invloed van de hoge inflatie in 2008 op de indexering in 2009, bedraagt de gecumuleerde stijging van de nominale uurloonkosten¹⁸ toch 4,4 % over beide jaren. De reële loonkost per uur zou duidelijk stijgen in 2009 (2,5 %, met name door de vrij zwak geraamde inflatie, die gevoelig lager zou zijn dan de stijging van de gezondheidsindex), voor te dalen in 2010 (-0,4 %). De uitzonderlijke daling van de productiviteit in 2009, zou de gecumuleerde toename van de loonkosten per eenheid product op 5,8 % brengen. In het scenario wordt verondersteld dat de loonevoluties vanaf 2011 omkaderd blijven door de wet ter bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen en dus begrensd zijn door de gemiddelde verwachte loonevolutie bij onze drie belangrijkste handelspartners. In die veronderstelling zou de groei van de nominale uurloonkosten gemiddeld 2,8 % per jaar bedragen tijdens de periode 2011-2014 (een toename van de bruto uurlonen vóór indexering van 1,1 % gecombineerd met een gemiddelde indexering van 1,7 %). Met een terugkeer naar een productiviteitsgroei die vergelijkbaar is met die voor de crisis, zou de groei van de loonkosten per eenheid product beperkt blijven tot gemiddeld 1,3 % per jaar.

2.3.5. Inflatie

Na een piek in 2008 (4,5 %), zou de Belgische inflatie gemeten aan de hand van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen, nog slechts 0,3 % bedragen in 2009 als gevolg van de val van de energieprijzen en de daling van de overige grondstoffenprijzen, met name de voedingsgrondstoffen. De recessie waarin de Belgische economie in 2009 is beland, zou eveneens zwaar wegen op de groei van de kosten en de prijzen. Op middellange termijn zou de groei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen opnieuw toenemen maar wel lager dan 2 % blijven. Het behoud van een gematigde inflatie op middellange termijn weerspiegelt een beperkte stijging van de internationale energie- en voedingsgrondstoffenprijzen, de relatieve matiging van de binnenlandse kosten (met name de loonkosten) en het behoud van een negatieve output gap tot het einde van de projectieperiode.

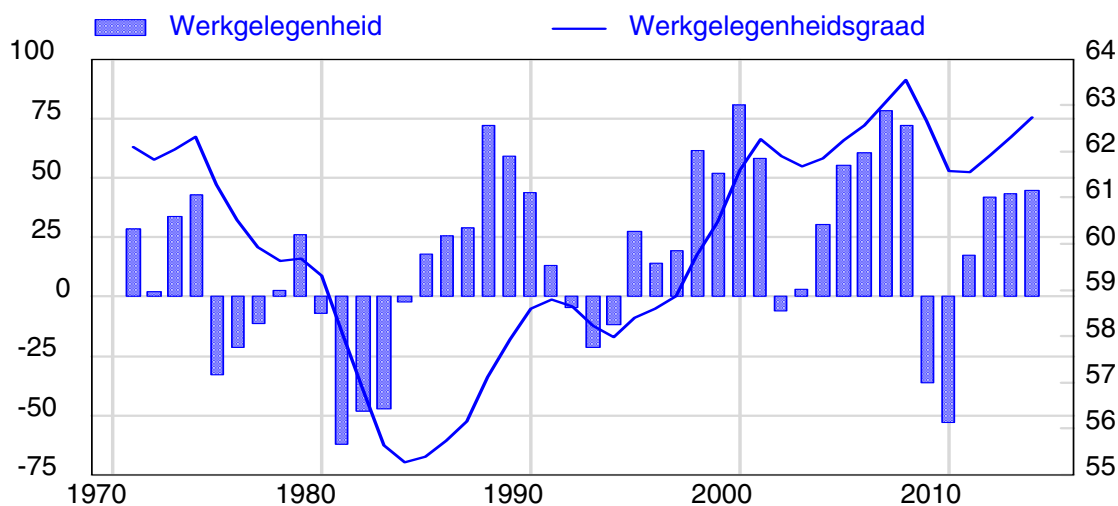
2.3.6. Werkgelegenheid en werkloosheid

In 2008 liet de binnenlandse werkgelegenheid nog een zeer forse groei optekenen, nl. een toename met 72 000 eenheden. De impact van de financiële crisis op de binnenlandse werkgelegenheid moet zich nog in belangrijke mate laten voelen. Zo werd de bruuske daling van de activiteit in de marktsector tot dusver getemperd door een daling van de productiviteit en de aanzienlijke vermindering van de gemiddelde arbeidsduur. In die omstandigheden zou de werkge-

¹⁸ Zonder impact van de loonsubsidies. Merk op dat tijdens de periode 2009-2014, de loonsubsidies het mogelijk zouden maken de groei van de kostprijs van de factor arbeid met gemiddeld 0,1procentpunt te verminderen.

legenheid dit jaar gemiddeld met 37 000 eenheden achteruitgaan, terwijl het verlies in 2010 zou oplopen tot 53 000 eenheden. De economische opleving in 2011 zou in dat jaar niet meer dan 17 000 banen opleveren door de herneming van de productiviteitsgroei en door de evolutie van de arbeidsduur, die opnieuw zou aanknopen met zijn historische trend (in de veronderstelling dat de crisis geen blijvend effect zal hebben op de gemiddelde arbeidsduur). Pas vanaf 2012 zou de jobcreatie weer aanzienlijk zijn (ruim 43 000 eenheden gemiddeld per jaar).

Figuur 3: Werkgelegenheid (wijziging in duizendtallen) en werkgelegenheidsgraad (in % bevolking op arbeidsleeftijd)

In een scenario waarin de economie uit de recessie klimt zonder dat het activiteitsverlies wordt goedge maakt, betaalt de werkgelegenheid een zware tol: over de volledige periode 2008-2014 zou de jobcreatie heel gering zijn (128 000 eenheden, en zelfs slechts 57 000 eenheden over de periode 2009-2014) ten opzichte van die tijdens de periode 2002-2007 (215 000 eenheden). De werkgelegenheidsgraad (in procent van de bevolking tussen 15-64 jaar) zou 62,7 % bedragen in 2014, wat lager is dan in 2008 (63,6 %).

Het aantal werklozen¹⁹ zou dit jaar fors toenemen (+78 000 eenheden), volgend jaar nog meer (+94 000), maar in geringere mate in 2011 (+22 000). De totale werkloosheidsgraad zou in drie jaar stijgen van 11,8 % tot 15,2 %, een nieuw naorlogs record. De werknemers jonger dan 50 jaar zouden de grootste slachtoffers van de crisis zijn aangezien hun werkloosheidsgraad stijgt van 10,3 % in 2008 tot 14,9 % in 2011. Daarna zou er een lichte afname volgen, waardoor de totale werkloosheidsgraad uitkomt op 14,5 % in 2014.

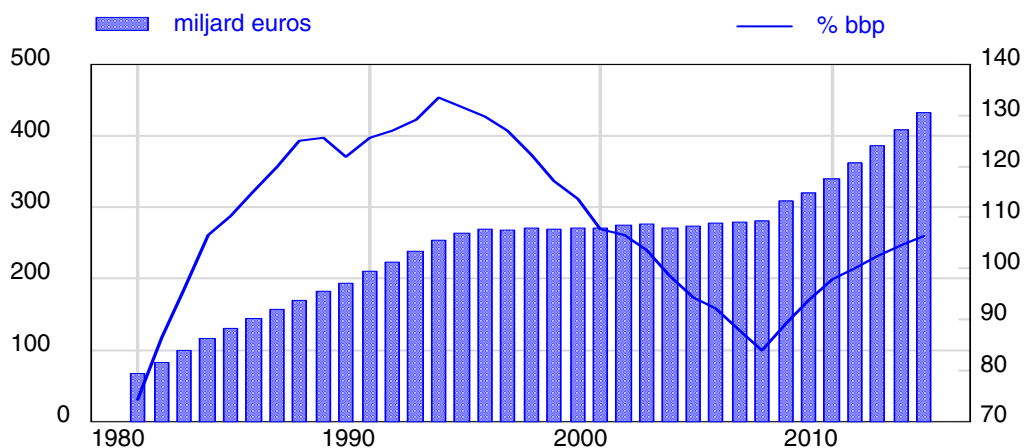
¹⁹ Administratief concept, inclusief de volledig uitkeringsgerechtigde niet-werkzoekende werklozen.

2.3.7. Overheidsfinanciën

De projectie voor de overheidsfinanciën weerspiegelt twee belangrijke kenmerken van het gekozen scenario, enerzijds de hypothese dat het in 2009 en 2010 geleden verlies van economische activiteit niet wordt goedge maakt – wat een neerwaartse herziening van de potentiële groei impliceert – en anderzijds het principe van een projectie bij ongewijzigd beleid.

In 2008 werd reeds een ruimschoots negatief vorderingensaldo van de overheid (-1,2 % van het bbp) opgetekend, alsook een forse toename van de overheidsschuld tot 89 % van het bbp, vooral als gevolg van de steunmaatregelen aan de banksector. Het tekort zou fors toenemen door de recessie van 2009-2010 (-4,3 % van het bbp in 2009 en -5,6 % in 2010). Het economisch herstel zou dat tekort niet doen afnemen en het zou in 2012 nog oplopen tot 6,1 % van het bbp, een niveau dat in België niet meer werd genoteerd sinds het begin van de jaren negentig. De overheidsschuld zou vanaf 2012 opnieuw boven 100 % van het bbp uitstijgen en de rentelasten zouden gestaag toenemen vanaf 2011. Daardoor ontstaat opnieuw een sneeuwbaaleffect, waarbij de overheidsschuld in procent van het bbp stijgt als gevolg van de rentelasten, die door diezelfde schuld worden gegenereerd. Het primair saldo zou vanaf 2009 voor het eerst in meer dan twintig jaar negatief worden. In de periode 2011-2014 zou het primair tekort zich situeren tussen 1,4 en 2,1 % van het bbp.

Figuur 4: Geconsolideerde brutoschuld van de overheid

De verdeling van het globaal begrotingstekort over de verschillende beleidsniveaus weerspiegelt de interactie tussen de verslechterde macro-economische context en de complexe regels die gelden voor de overdrachten en de toewijzing van de ontvangsten, die vooral gaan naar enerzijds de gewesten en de gemeenschappen en anderzijds naar de sociale zekerheid. In 2009 zou de federale overheid meer dan de helft van het tekort voor haar rekening nemen (2,5 % van het

bbp) terwijl het tekort van de sociale zekerheid 0,8 %, voor de gewesten en gemeenschappen²⁰ 0,5 % en voor de lagere overheid eveneens 0,5 % van het bbp zou bedragen. Tegen 2014 zou de toestand nog even ongunstig zijn voor de federale overheid. Haar tekort zou dan 3,4 % van het bbp bedragen, tegenover 0,9 % voor de sociale zekerheid, eveneens 0,9 % voor de gewesten en gemeenschappen en 0,6 % van het bbp voor de lagere overheid.

In 2009-2010 zullen de gewesten en de gemeenschappen de gevolgen ondervinden van de conjuncturele inzinking en de zwakke inflatie van 2009 via de verslechtering van de parameters van de Bijzondere Financieringswet. Bij ongewijzigd budgettair beleid en rekening houdend met de gevolgen van de maatregelen ter verlaging van de belastingen, blijft hun gezamenlijke tekort op middellange termijn bestaan, wat leidt tot een toename van de schuld en van de rentelasten.

²⁰ Op dit moment wordt er enkel een projectie opgesteld van de rekening van het geheel van de gemeenschappen en gewesten. In de komende maanden wordt er evenwel een module ontwikkeld die de vooruitzichten m.b.t. de rekening van elk van de entiteiten opstelt.

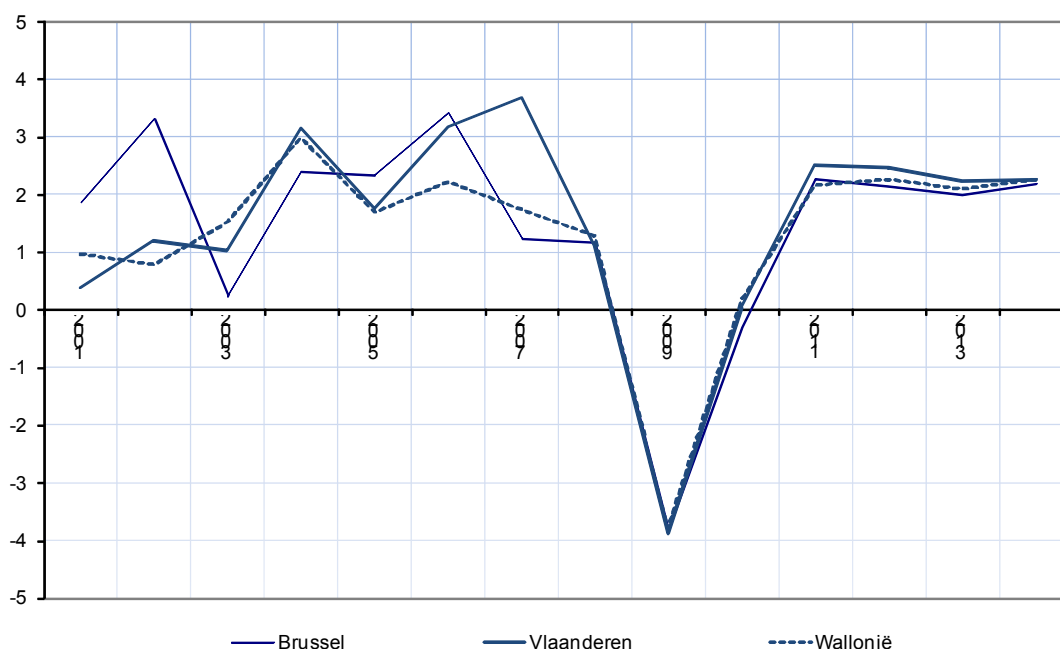
3. Synthese van de regionale vooruitzichten

Dit hoofdstuk geeft de belangrijkste resultaten van de regionale economische vooruitzichten weer en legt daarbij de nadruk op de vergelijking tussen de gewesten. In het eerste deel worden de macro-economische evoluties voorgesteld (zonder in sectoraal detail te treden; zie hiervoor de volgende hoofdstukken). In het tweede deel worden de verwachte evoluties op de arbeidsmarkt besproken.

3.1. Macro-economische evoluties

In 2007 waren de regionale macro-economische resultaten (gemeten via het bbp) sterk verschillend. De economische groei in Vlaanderen (3,7 %) vormde de motor achter de groei van het Rijk (2,8 %, zie tabel 6), terwijl de economische activiteit in het Brussels Gewest, na de piek in 2006 (3,4 %), toenam in een bescheiden jaarlijks tempo van 1,2 % en de Waalse groei onder 1,7 % bleef. In 2008, daarentegen, zouden door de vertraging van de economische groei de resultaten vrijwel gelijk zijn voor de drie Belgische gewesten en rond 1,2 % per jaar liggen (zie tabel 6).

Figuur 5: Regionale bbp (groei voet in procent)

In 2009, zou de economische recessie de drie Belgische gewesten op een vrijwel identieke wijze treffen: er zou immers een terugval van de economische activiteit van bijna 4 % zijn, zowel in Brussel als in Vlaanderen en Wallonië (zie figuur 5 en tabel 6). In 2010 zou het geleidelijk verdwijnen van de crisis leiden tot een nulgroei in Vlaanderen, een zeer zwakke groei in Wallonië (0,2 %) en een nog licht negatieve groei in Brussel²¹. De Brusselse economie zou immers te leiden hebben onder de verdere inkrimping van de activiteiten in de twee dienstensectoren die het hardst getroffen zijn door de crisis op nationaal niveau (en oververtegenwoordigd in Brussel): 'krediet en verzekeringen' en 'vervoer en communicatie'. Algemeen kan worden gesteld dat de totale impact van de recessie gelijk zou zijn in de drie gewesten, maar per gewest zouden het niet dezelfde bedrijfstakken zijn die bijdragen tot de geaggregeerde negatieve prestatie (zie hoofdstukken 4 tot 6, voor meer details over de sectorale evoluties).

Tabel 6: Voornaamste macro-economische resultaten van de regionale projectie

	2007	2008	2009	2010	2011-2014	Gemiddelden		
						1994-2000	2001-2007	2008-2014
1. Bruto binnenlands product in volume (1)								
Het Rijk	2,8	1,2	-3,8	0,0	2,3	2,8	2,0	0,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,2	1,2	-3,8	-0,3	2,2	2,6	2,1	0,8
Vlaams Gewest	3,7	1,1	-3,9	0,0	2,4	3,1	2,0	1,0
Waals Gewest	1,7	1,3	-3,8	0,2	2,2	2,1	1,7	0,9
2. Bruto toegevoegde waarde in volume (1)								
Het Rijk	2,7	1,4	-3,8	0,1	2,4	2,6	2,0	1,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,1	1,6	-3,8	-0,2	2,3	2,5	2,1	1,0
Vlaams Gewest	3,6	1,4	-3,8	0,1	2,5	2,9	2,0	1,1
Waals Gewest	1,6	1,5	-3,8	0,3	2,3	2,0	1,7	1,0
3. Bruto-investeringen in volume (1) (2)								
Het Rijk	8,1	5,6	-6,7	-0,7	2,9	3,8	2,9	1,4
Brussel Hoofdstedelijk Gewest	3,4	3,5	-6,9	2,7	3,0	2,0	3,1	1,6
Vlaams Gewest	8,7	6,2	-7,2	-1,6	2,9	4,6	3,0	1,3
Waals Gewest	10,7	5,9	-4,9	-1,3	2,7	3,6	3,0	1,5
4. Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstakken) (1)								
Het Rijk	0,8	-0,7	-3,5	1,4	1,6	1,9	1,2	0,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-0,8	-0,5	-3,7	1,7	1,9	2,4	1,9	0,7
Vlaams Gewest	1,7	-0,8	-3,6	1,2	1,6	1,9	1,2	0,4
Waals Gewest	-0,3	-0,7	-3,4	1,9	1,5	1,6	0,8	0,5
5. Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstakken) (1) (3)								
Het Rijk	0,6	-1,7	0,6	-0,2	1,3	0,7	0,2	0,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,5	-0,9	1,2	0,0	1,0	0,5	0,2	0,6
Vlaams Gewest	0,9	-1,9	0,6	-0,2	1,4	0,9	0,4	0,6
Waals Gewest	0,0	-1,9	0,0	-0,2	1,4	0,7	0,0	0,5

(1) Groeivoet in procent.

(2) Excl. investeringen in woongebouwen.

(3) De loonkost in het HERMREG-model is een loonkost na aftrek van loonsubsidies (in tegenstelling tot de loonkost op nationaal niveau zoals weergegeven in tabel 4).

Over de periode 2011-2014, impliceert het nationaal referentiescenario (zie hoofdstuk 2) de terugkeer naar een economische groei die vergelijkbaar is met de groei vóór het uitbreken van de

²¹ Er dient gewezen te worden op de uitzonderlijk grote onzekerheid waarmee de nationale projectie, en dus a fortiori elke regionalisering van die projectie, wordt omgeven.

crisis²², of een jaarlijks gemiddelde van ongeveer 2,3 %. Zoals na de periode van economische malaise in 1981-1983 en de recessie van 1993 tonen de huidige vooruitzichten een krachtiger herstel in Vlaanderen op middellange termijn: het gemiddelde jaarlijkse groeitempo van het bbp zou er 2,4 % bereiken over de projectieperiode 2011-2014 ten opzichte van 2,2 % in Wallonië en in Brussel. Er zou dus een groeiverschil in het voordeel van Vlaanderen ten opzichte van de twee andere gewesten blijven bestaan, maar het zou vrij bescheiden zijn.

Men stelt vast dat het groeisurplus van het Vlaams Gewest nog zou verkleinen in de tijd. Het groeiverschil van het Waals Gewest ten opzichte van Vlaanderen is sinds 1981 steeds minder negatief geworden. Het bedroeg gemiddeld -0,8 % per jaar over de periode 1981-1993, en bleef daarna vrijwel op dat niveau van 1994 tot 2000 (-0,9 % per jaar) en verminderde tot -0,3 % van 2001 tot 2007; dat verschil zou gemiddeld nul bedragen over de periode 2008-2014. Het groeiverschil van Brussel ten opzichte van Vlaanderen verkleinde van gemiddeld -1,3 % per jaar over de periode 1981-1993 tot -0,4 % van 1994 tot 2000 en werd nadien zelfs heel licht positief van 2001-2007 (0,1 % per jaar); het zou echter opnieuw licht negatief worden op middellange termijn: -0,2 % zowel gemiddeld over de projectieperiode als op het einde van de projectieperiode. Die evolutie dient echter genuanceerd te worden: de vermindering van de groeiverschillen sinds 1994 wordt in grotere mate verklaard door een relatieve afbrokkeling van de Vlaamse groeiprestaties dan door een sterkere groei in Wallonië of Brussel. Integendeel, de gemiddelde groei in die twee gewesten is ook gedaald in de loop der tijd, maar minder snel dan in Vlaanderen (zie de periode 2001-2007 vergeleken met 1994-2000 in tabel 6).

Rekening houdend met die evoluties, zou het aandeel van het Vlaams bbp in het nationaal bbp (in lopende prijzen), dat voortdurend toeneemt sinds 1980, nog stijgen op middellange termijn, van 58 % in 2007 naar 58,4 % in 2014 (het economisch gewicht van Vlaanderen bedroeg slechts 53,2 % in 1980). Het Waals economisch gewicht vertoont een gecumuleerde stijging van 0,2 procentpunt over de jaren 2008-2009 alvorens zich te stabiliseren op ongeveer 23,5 % tot op het einde van de projectieperiode. Het aandeel van Wallonië in het nationaal bbp bedroeg 23,6 % in 2004 en 26 % in het begin van de jaren 80. Bijgevolg zou het Brussels Gewest dus 0,6 procentpunt van zijn gewicht in het nationaal bbp verliezen en tegen 2014 ongeveer 18,1 % bedragen.

In 2007-2008, net zoals in 2005-2006, is het groeitempo van het investeringsvolume (excl. investeringen in woongebouwen) in elk gewest beduidend hoger dan de gemiddelde groei op lange termijn. Van 2005 tot 2008, schommelde de groei van de bruto-investeringen rond een gemiddelde van 5 % in Brussel, 6 % in Vlaanderen en 7 % in Wallonië. Het recente goede resultaat van Wallonië – vooral dankzij de investeringen in de ‘overige marktdiensten’, ‘handel en horeca’ en ‘vervoer en communicatie’ – zou een inhaalbeweging kunnen zijn na de lichte daling van de investeringen tussen 2001 en 2004.

²² Zie afdeling 2.3.

In 2009 zouden de sombere vooruitzichten inzake binnen- en buitenlandse afzetmarkten die gepaard gaan met de recessie, de dalende rendabiliteit van de ondernemingen²³ en de strengere externe financieringsvoorwaarden²⁴, zich uiten in een terugval van de investeringen van 5 tot 7 % in de Belgische gewesten. In 2010 zouden de investeringen nog in dalende lijn gaan – zij het in mindere mate – in Wallonië en Vlaanderen, en pas vanaf 2011 zou het groeiritme van de regionale investeringen opnieuw aanknopen met de niveaus die in 2001-2007 werden opgetekend, rond een nationaal gemiddelde van bijna 3 %. Over de volledige projectieperiode (2008-2014), zou de gemiddelde jaarlijkse groei van het investeringsvolume tussen 1,3 % en 1,6 % liggen (zie tabel 6).

Volgens het loonscenario van de voorliggende vooruitzichten zouden de reële arbeidskosten per hoofd in de marktbedrijfstakingen over de volledige projectieperiode toenemen met 0,5 à 0,6 % per jaar in de drie gewesten. Een dergelijke toename zou nauwelijks hoger zijn dan tijdens de recente periode 2001-2007 en nog licht onder de gemiddelde loongroei in de periode 1994-2000. Er moeten twee subperiodes in de projectie onderscheiden worden.

Van 2008 tot 2010, als gevolg van de economische crisis, zouden de reële lonen globaal dalen in Vlaanderen en Wallonië en hoogstens stagneren in Brussel. De tijdelijke stijging van de reële loonkosten per hoofd (of de stabilisering in Wallonië) in 2009 wordt verklaard door de directe weerslag van de zeer zwakke inflatie die geraamd wordt voor dit jaar²⁵, enerzijds, en door de vertraagde impact van de inflatie 2008 op de afgevlakte gezondheidsindex (die als basis dient voor de loonindexering) van 2009 anderzijds²⁶. Die inhaalbeweging van de impact van de inflatie van 2008 zou dus de evolutie van de reële lonen en de koopkracht in 2009 ondersteunen. Vanaf 2011 gaat het scenario ervan uit dat de loonevolutie omkaderd blijft door de wet tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen. Parallel met de verwachte conjunctuuropleving, zou de groei van de loonkosten in België over de periode 2011-2014 de versnelling van de loonkosten bij onze drie belangrijkste handelspartners weerspiegelen om een gemiddelde groei van de reële loonkosten per hoofd van 1 % per jaar in Brussel en 1,4 % per jaar in Vlaanderen en Wallonië te bereiken. De verklaring voor de verwachte regionale groeiverschillen, die vaak groot zijn van jaar tot jaar, is complex en houdt verband met de specifieke eigenschappen van elk gewest in termen van sectorale samenstelling, kwalificatieniveaus en functieniveaus.

Zoals in het verleden zou het Brussels Gewest de regio blijven die de hoogste productiviteitswinst optekent, terwijl de productiviteitswinst in het Vlaams en het Waals Gewest gelijkaardig is. Zo zou tijdens de projectieperiode (2008-2014) de productiviteitsgroei 0,7 % bedragen in het

²³ De verslechterde rendabiliteit van de ondernemingen zou vooral uitgesproken zijn in 2009 aangezien de vooruitzichten wijzen op een zeer sterke toename van de reële loonkosten per eenheid product (dit is een inverse indicator van de rendabiliteit) voor dat jaar, met 4 % of 5 % volgens gewest. Die cijfers zijn heel hoog omdat, bij wijze van vergelijking, de loonkosten per eenheid product gemiddeld met 0,5 % per jaar gedaald zijn in België over de periode 2001-2007 en men verwacht een gemiddelde van +0,3 % per jaar voor de periode 2008-2014.

²⁴ Cf. Federaal Planbureau (2009), pp. 44-45.

²⁵ +0,3 % wat betreft de index van de consumptieprijzen, deel 2.3.5.

²⁶ Cf. deel 2.3.4 en ook Federaal Planbureau (2009), p. 85.

Brussels Gewest (tegenover 1,9 % tijdens de periode 2001-2007 en 2,4 % tijdens de periode 1994-2000), 0,5 % in het Waals Gewest (tegenover respectievelijk 0,8 % en 1,6 %) en 0,4 % in het Vlaams Gewest (tegenover respectievelijk 1,2 % en 1,9 %). De in het algemeen hogere productiviteitsgroei in Brussel kan fundamenteel verklaard worden door de relatieve specialisatie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in bepaalde bedrijfstakken die niet alleen een hoge toegevoegde waarde per werknemer etaleren, maar die bovendien de laatste jaren hogere productiviteitswinsten behaalden dan de andere bedrijfstakken. Het betreft de bedrijfstakken 'energie', 'krediet en verzekeringen' en 'vervoer en communicatie'²⁷ die samen bijna een derde van de totale toegevoegde waarde in Brussel in 2007 vertegenwoordigen, tegenover 13 % in Vlaanderen en in Wallonië (zie hoofdstuk 4 en volgende).

Het sterk cyclische karakter van de productiviteit per hoofd in de drie gewesten (sterke daling in 2009 gevolgd door een terugkeer naar de meer 'gewone' productiviteitswinsten vanaf 2010) is het gevolg van de tijd die de werkgelegenheid nodig heeft om zich aan te passen aan de recessie. De werkgelegenheid zou nog sterker terugvallen in 2010 dan in 2009 in de drie gewesten (zie volgend deel), terwijl tegelijk de binnenlandse productie zich zou stabiliseren (Vlaanderen, Wallonië) of slechts heel licht zou dalen (Brussel); vandaar de verwachte stijging van de productiviteit in 2010.

Op het einde van de projectieperiode zou de productiviteit van de drie gewesten groeien in een hoger tempo, dat vergelijkbaar is met het gemiddelde sinds 1994 (zie tabel 6). Dergelijke evolutie zou in overeenstemming zijn met de verwachte toename van de loonkosten vanaf 2011. Bovendien zou de ontwikkeling van het dienstenchequesysteem ook bijdragen tot de nieuwe groei van de productiviteit op middellange termijn. Die banen, die gekenmerkt worden door een lage productiviteit, kenden een forse uitbreiding in de jaren 2004 tot 2008 (en nog steeds in 2009-2010), maar zouden vanaf 2011 op kruissnelheid komen. Met andere woorden die bedrijfstak valt dus weg als één van de drijvende krachten achter de werkgelegenheidsgroei en, bijgevolg, zou de impact ervan op de productiviteit per hoofd van alle marktbedrijfstakken beetje bij beetje verminderen.

²⁷ De productiviteit van die bedrijfstak zou sneller blijven stijgen in Brussel door het duidelijk groter gewicht van de bedrijfstak 'Post en telecommunicatie' in dat gewest (die bedrijfstak vertegenwoordigt 57 % van de toegevoegde waarde van de bedrijfstak 'vervoer en communicatie' in 2007 in vergelijking met een nationaal gemiddelde van ongeveer 30 %).

3.2. Werkgelegenheid en werkloosheid

De regionale binnenlandse werkgelegenheid (of 'de werkgelegenheid naar werkplaats') stemt overeen met de werkgelegenheid gecreëerd op het grondgebied van een gewest ongeacht het gewest van herkomst van de werknemers. De werknemers die niet in het gewest wonen waar ze werken, worden pendelarbeiders genoemd; zij die niet in het land wonen waar ze werken, worden grensarbeiders genoemd. Wanneer men aan de binnenlandse werkgelegenheid van een gewest het saldo van de pendelarbeid en het saldo van de grensarbeid toevoegt, verkrijgt men de 'regionale werkende beroepsbevolking' of nog 'de werkgelegenheid naar woonplaats', wat dus overeenstemt met de werkgelegenheid van de ingezetenen van een gewest.

De door HERMREG geraamde middellangetermijnontwikkelingen van de regionale binnenlandse werkgelegenheid, de regionale grensarbeid, de interregionale pendelarbeid en, via optelling van de voornoemde elementen, de regionale werkende beroepsbevolking zullen achtereenvolgens worden beschreven in de onderstaande paragrafen. Vervolgens worden de middellange-termijnvooruitzichten van de regionale werkgelegenheidsgraden besproken. Tot slot worden de vooruitzichten inzake werkloosheid en werkloosheidsgraad geanalyseerd.

Tabel 7: Regionale arbeidsmarktvooruitzichten

	2007	2008	2009	2010	2011-2014	1994-2000	Gemiddelden 2001-2007	2008-2014
1. Binnenlandse werkgelegenheid								
1.1. Binnenlandse werkgelegenheid, in duizendtallen (1)								
Het Rijk	4364,8	4436,5	4399,9	4346,6	4493,3	3936,1	4213,7	4413,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	664,6	674,3	669,1	658,4	672,0	620,2	656,9	664,9
Vlaams Gewest	2529,3	2572,8	2554,2	2528,3	2622,0	2254,4	2429,4	2568,6
Waals Gewest	1170,9	1189,4	1176,5	1159,9	1199,3	1061,5	1127,4	1180,0
1.2 Wijziging in duizendtallen								
Het Rijk	77,4	71,6	-36,6	-53,2	36,7	34,0	39,1	18,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	9,9	9,7	-5,2	-10,7	3,4	2,6	3,3	1,1
Vlaams Gewest	48,2	43,4	-18,6	-25,9	23,4	25,5	24,9	13,2
Waals Gewest	19,3	18,5	-12,8	-16,6	9,8	5,8	10,9	4,1
1.3. Wijziging in procent								
Het Rijk	1,8	1,6	-0,8	-1,2	0,8	0,9	0,9	0,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,5	1,5	-0,8	-1,6	0,5	0,4	0,5	0,2
Vlaams Gewest	1,9	1,7	-0,7	-1,0	0,9	1,1	1,0	0,5
Waals Gewest	1,7	1,6	-1,1	-1,4	0,8	0,5	1,0	0,3
2. Saldo van de grensarbeid (1)								
Het Rijk	56,7	57,4	57,7	57,9	58,1	47,8	52,7	57,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	17,3	17,6	17,8	17,9	18,0	13,7	15,5	17,9
Vlaams Gewest	16,0	16,1	16,2	16,2	16,3	14,0	14,7	16,2
Waals Gewest	23,5	23,6	23,7	23,8	23,8	20,2	22,5	23,8
3. Saldo van de pendelarbeid (1)								
Het Rijk	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-301,1	-298,2	-294,1	-284,4	-275,4	-308,4	-305,9	-283,7
Vlaams Gewest	177,6	175,9	173,6	169,0	164,2	190,8	181,2	168,8
Waals Gewest	123,5	122,3	120,5	115,4	111,2	117,6	124,8	115,0

	Gemiddelden							
	2007	2008	2009	2010	2011-2014	1994-2000	2001-2007	2008-2014
4. Werkende beroepsbevolking (15 jaar en meer)								
4.1. Werkende beroepsbevolking, in duizendtallen (1)								
Het Rijk	4421,5	4493,8	4457,6	4404,5	4551,5	3983,9	4266,4	4471,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	380,8	393,8	392,9	391,9	414,6	325,4	366,4	399,1
Vlaams Gewest	2722,9	2764,8	2744,0	2713,6	2802,5	2459,2	2625,3	2753,7
Waals Gewest	1317,8	1335,3	1320,8	1299,0	1334,3	1199,3	1274,7	1318,6
4.2. Wijziging in duizendtallen								
Het Rijk	78,4	72,3	-36,2	-53,1	36,7	34,8	40,0	18,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	12,5	12,9	-0,9	-0,9	5,7	0,9	5,7	4,8
Vlaams Gewest	47,8	41,9	-20,8	-30,4	22,2	25,9	23,2	11,4
Waals Gewest	18,1	17,5	-14,5	-21,8	8,8	8,0	11,1	2,4
4.2. Wijziging in procent								
Het Rijk	1,8	1,6	-0,8	-1,2	0,8	0,9	0,9	0,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	3,4	3,4	-0,2	-0,2	1,4	0,3	1,6	1,2
Vlaams Gewest	1,8	1,5	-0,8	-1,1	0,8	1,1	0,9	0,4
Waals Gewest	1,4	1,3	-1,1	-1,7	0,7	0,7	0,9	0,2
5. Werkgelegenheidsgraad (werkende beroepsbevolking / bevolking 15-64 jaar) (1)								
Het Rijk	63,1	63,6	62,7	61,6	62,7	59,4	62,2	62,3
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	54,9	55,8	55,0	54,1	54,8	52,3	55,1	54,5
Vlaams Gewest	67,2	67,8	67,0	66,0	67,6	62,6	66,0	66,9
Waals Gewest	58,1	58,4	57,3	56,0	56,8	55,6	57,7	56,7
6. Werkloosheid								
6.1. Werkloosheid, FPB-definitie, in duizendtallen (1)								
Het Rijk	633,5	600,5	678,9	772,8	771,8	642,5	668,9	741,9
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	104,5	102,6	114,8	122,2	123,5	85,6	100,7	120,3
Vlaams Gewest	237,1	221,6	268,8	318,8	299,8	295,8	276,8	295,0
Waals Gewest	291,9	276,3	295,3	331,8	348,5	261,1	291,4	326,5
6.2. Wijziging in duizendtallen								
Het Rijk	-61,9	-32,9	78,3	93,9	-0,3	0,0	4,9	19,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-4,3	-1,9	12,2	7,4	0,3	2,0	2,8	2,7
Vlaams Gewest	-39,7	-15,5	47,2	50,0	-4,7	-5,8	-2,2	9,0
Waals Gewest	-17,9	-15,5	19,0	36,5	4,2	3,9	4,3	8,1
6.3. Wijziging in procent								
Het Rijk	-8,9	-5,2	13,0	13,8	-0,0	0,1	0,9	3,1
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-3,9	-1,8	11,9	6,4	0,3	2,6	3,0	2,5
Vlaams Gewest	-14,3	-6,5	21,3	18,6	-1,5	-2,0	-0,6	3,9
Waals Gewest	-5,8	-5,3	6,9	12,4	1,2	1,6	1,7	2,7
6.4. Werkloosheidsgraad, FPB-definitie (1)								
Het Rijk	12,5	11,8	13,2	14,9	14,5	13,9	13,6	14,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	21,5	20,7	22,6	23,8	22,9	20,8	21,5	23,2
Vlaams Gewest	8,0	7,4	8,9	10,5	9,7	10,7	9,5	9,7
Waals Gewest	18,1	17,1	18,3	20,3	20,7	17,9	18,6	19,8
6.5. Werkloosheidsgraad, excl. oudere werklozen (1)								
Het Rijk	10,6	10,0	11,6	13,4	13,1	11,9	11,1	12,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	19,7	18,9	21,0	22,2	21,3	18,6	19,1	21,6
Vlaams Gewest	6,1	5,7	7,3	9,1	8,5	8,6	7,1	8,3
Waals Gewest	16,3	15,3	16,6	18,8	19,0	16,1	16,3	18,2

(1) In de kolom 2011-2014 wordt de waarde op het einde van de periode (2014) weergegeven.

3.2.1. Regionale binnenlandse werkgelegenheid

Totale regionale binnenlandse werkgelegenheid

Na een stevige groei in elk gewest in 2007 en 2008²⁸, zou de binnenlandse werkgelegenheid sterk dalen in 2009 en nog meer in 2010 overeenkomstig de verwachte ontwikkeling van de algemene economische activiteit en de productiviteitscyclus (zie hoger). De over 2009-2010 gecumuleerde daling zou respectievelijk 2,4 % (of het equivalent van 16 000 verloren arbeidsplaatsen) bedragen in Brussel, 1,7 % in Vlaanderen (of een verlies van 44 000 jobs) en 2,5 % in Wallonië (of 29 000 arbeidsplaatsen minder). Een daling van de werkgelegenheid van een dergelijke omvang in de drie gewesten werd niet meer opgetekend sedert de periode 1981-1984. Vanaf 2011 zou de werkgelegenheid in Vlaanderen en Wallonië zich enigszins herstellen, maar pas vanaf 2012 in Brussel. Die tegengestelde ontwikkelingen zouden uiteindelijk leiden tot een gemiddelde stijging over 2011-2014 met respectievelijk 0,9 % per jaar in Vlaanderen, 0,8 % in Wallonië en slechts 0,5 % per jaar in Brussel (zie tabel 7). In de eerste twee gewesten zou de regionale binnenlandse werkgelegenheid pas in 2013 haar niveau van 2008 opnieuw bereiken. In het Brusselse gewest, daarentegen, zou het in 2009-2010 opgetekende verlies aan arbeidsplaatsen tegen 2014 nog niet volledig weggewerkt zijn.

Naast de opdeling per bedrijfstak (die wordt besproken in de hoofdstukken 4, 5 en 6), wordt de binnenlandse werkgelegenheid in het HERMREG-model opgesplitst in loontrekkende werkgelegenheid en zelfstandige werkgelegenheid.

Regionale loontrekkende werkgelegenheid

In termen van binnenlandse loontrekkende werkgelegenheid noteerde Vlaanderen gemiddeld de hoogste groei sinds 1980²⁹ (0,9 % per jaar), gevolgd door Wallonië (0,2 % per jaar) en Brussel (0,0 %). In het recente verleden (2001-2007) is het in Wallonië dat de binnenlandse loontrekkende werkgelegenheid het snelst gestegen is (1,3 % per jaar), net voor Vlaanderen (1,2 % per jaar), terwijl Brussel de laagste groei kende (0,4 % per jaar). Daar de loontrekkende werkgelegenheid iets meer dan 80 % van de totale werkgelegenheid vertegenwoordigt zowel in Vlaanderen als in Wallonië en in Brussel zelfs 91 % bereikt (2007), zou het evolutieprofiel van die variabele in elk gewest op middellange termijn het vooropgestelde profiel voor de totale werkgelegenheid (reeds hoger beschreven) moeten volgen; over de gehele projectieperiode zou de binnenlandse loontrekkende werkgelegenheid in Vlaanderen met 0,6 % stijgen, met 0,4 % in Wallonië en met 0,0 % in Brussel. Het is pas vanaf 2012 dat de loontrekkende werkgelegenheid in elk gewest eenzelfde groeitempo als in het recente verleden zou optekenen, wat uiteindelijk zou neerkomen op een jaarlijkse gemiddelde groei over 2011-2014 van ongeveer 1 % in Vlaanderen en Wallonië en van 0,4 % per jaar in Brussel.

²⁸ Jaarlijkse gemiddelde groei met 1,5 % in Brussel, 1,6 % in Wallonië en 1,8 % in Vlaanderen.

²⁹ Voor een meer gedetailleerd historisch overzicht, zie Bassilière et al. (2008b).

Regionale zelfstandige werkgelegenheid

In 2007 bevond 62 % van de zelfstandige werkgelegenheid in België zich in Vlaanderen, 29 % in Wallonië en 9 % in het Brussels Gewest. Gedurende de laatste 27 jaar (1981-2007) steeg de zelfstandige werkgelegenheid gemiddeld het snelst in Vlaanderen en Brussel (0,7 % per jaar). In Wallonië was de groei van het aantal zelfstandigen veel trager (0,1 % per jaar).

In een recenter verleden (2001-2007) hinkte Wallonië nog steeds achterop aangezien het aantal zelfstandigen gemiddeld een negatieve groei noteerde (-0,4 % per jaar). De groei van het aantal zelfstandigen was tamelijk zwak in Vlaanderen (+0,3 % per jaar) en ruim positief in Brussel (+1,2 % per jaar). De periode 2003-2004 was een keerpunt in de evolutie van het aantal zelfstandigen in België: na een structurele daling gedurende vele jaren kende het aantal zelfstandigen een vrij forse groei sinds 2004. De recente evolutie van de zelfstandige arbeid werd namelijk beïnvloed door een trendbreuk in sommige bedrijfstakken (in het bijzonder de bouw), als gevolg van het groeiend aantal onderdanen van de nieuwe EU-lidstaten dat zich wegens beperkingen op het vrij verkeer van loonarbeid onder dat statuut in België vestigde. In de huidige vooruitzichten zou dit substitutie-effect steeds minder spelen naarmate die beperkingen worden opgeheven. Alles samen zou het aantal zelfstandigen in de drie gewesten als gevolg van de crisis blijven dalen in 2009 en 2010 om nadien iets gematigder te groeien dan in de periode 2005-2008. Op regionaal niveau zou Brussel vanaf 2011 het gewest blijven met gemiddeld het snelst groeiend aantal zelfstandigen (+1,7 % per jaar), gevolgd door Vlaanderen (0,6 %) en Wallonië (0,4 %).

3.2.2. Saldo van de grensarbeid en saldo van de pendelarbeid

Om de werkende beroepsbevolking per gewest te verkrijgen, dient men aan de hierboven besproken regionale binnenlandse werkgelegenheid het saldo van de regionale grensarbeid en het saldo van de pendelarbeid toe te voegen, waarbij de regionale pendelsaldo's zwaarder doorwegen dan de grensarbeid.

Saldo van de grensarbeid

Het saldo van de grensarbeid van een gewest vloeit voort uit het verschil tussen 'uitgaande' grensarbeid, namelijk het aantal inwoners van het gewest die in het buitenland werken, en de 'inkomende' grensarbeid, namelijk het aantal personen die wonen in het buitenland maar die werken in het gewest. Binnen de uitgaande grensarbeid kan men twee types van grensarbeiders onderscheiden: de grensoverschrijdende grensarbeiders die de landsgrens minstens één maal per week oversteken en de grensarbeiders 'door extraterritorialiteit', zoals de werknemers van internationale instellingen en het ambassadepersoneel.

Het Belgisch saldo van de grensarbeid (dat gelijk is aan de som van de drie gewestelijke saldi van de grensarbeid) is positief, wat betekent dat het aantal Belgische ingezetenen die in het buitenland werken veel groter is dan het aantal niet-ingezetenen die in België werken. In 2007 bedroeg het Belgisch saldo voor de grensarbeid 56 700 personen. 41 % van dat saldo van grensar-

beid was Waals, 31 % Brussels (cf. het ambassadepersoneel en het personeel van internationale instellingen die woont in Brussel), de rest van het saldo was Vlaams. In 2014 zou het Belgisch saldo van de grensarbeid iets meer dan 58 000 personen bedragen. De regionale opsplitsing van dat saldo zou over de gehele projectieperiode bijna gelijk zijn aan die van het laatst waargenomen jaar, namelijk 2007. In 2014 zou het positief saldo van de grensarbeid dus de Waalse werkende beroepsbevolking voeden met bijna 23 800 personen, die van Vlaanderen met 16 300 personen en die van Brussel met 18 000 personen.

Saldo van de pendelarbeid

Terwijl het Belgisch saldo van de grensarbeid positief is, is het interregionaal pendelsaldo per definitie nul op Belgisch niveau. Het saldo van de pendelarbeid van een gewest resulteert uit het verschil tussen de stroom van werknemers die hun gewest verlaten om in een ander Belgisch gewest te gaan werken en de stroom van werknemers die hetzelfde gewest binnenkomen om er te werken, maar afkomstig zijn van een ander gewest.

In België zijn de twee belangrijkste interregionale pendelstromen de Vlaamse ingezetenen die in Brussel werken (bijna 232 000 personen in 2007; zie tabel 7) en de Waalse ingezetenen die in Brussel werken (iets meer dan 127 000 personen in 2007)³⁰. Naast die twee belangrijke stromen zijn er nog vier andere stromen die echter minder belangrijk zijn. In totaal wordt het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gekenmerkt door een ruimschoots negatief pendelsaldo van ongeveer -301 000 personen in 2007, wat zich weerspiegelt in het feit dat 54 % van de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid in 2007 was ingenomen door werknemers uit Wallonië of Vlaanderen. In totaal bedroeg het Waals saldo van de pendelarbeid ongeveer 123 500 personen in 2007, terwijl het positief Vlaams pendelsaldo 177 600 personen bedroeg.

Om vooruitzichten inzake pendelstromen te kunnen opmaken, dient men de belangrijkste determinanten te onderscheiden. Die laatste houden verband met de economische omstandigheden, de evolutie van de beroepsbevolking en de werkgelegenheidsopportunities, zowel in het gewest van herkomst als het gewest van bestemming.

Volgens de huidige vooruitzichten zou het aantal Waalse pendelaars naar Brussel snel dalen (-6 000 personen in 2011 ten opzichte van 2008) alvorens opnieuw te stijgen op het einde van de projectieperiode zonder evenwel het niveau van 2008 te halen. De algemene neerwaartse trend van de pendelstroom naar Brussel wordt verklaard door de ongunstige vooruitzichten voor de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid. De toename van die stroom op het eind van de periode zou een (vertraagd) effect zijn van de toename van de werkloosheid in het gewest van herkomst van de pendelstroom. Om dezelfde redenen zou de Vlaamse pendelstroom naar Brussel dalen tot 2013 voor zwak te stijgen in 2014 tot ongeveer 225 000 personen, of grosso modo 7 000 personen minder dan in 2007.

³⁰ Bron: Afgevlakte reeksen gebaseerd op de Enquête naar Arbeidskrachten.

De vier overige interregionale pendelstromen waarvan het niveau heel wat minder hoog is, zouden toenemen op middellange termijn. Dat weerspiegelt zoals in het verleden reeds werd vastgesteld, de toenemende mobiliteit van de werknemers tussen de gewesten. In totaal zou het positief saldo van de Waalse pendelarbeiders, dat in ruime mate wordt beïnvloed door de stroom van Wallonië naar Brussel, op middellange termijn sterk dalen (gemiddelde jaarlijkse groei van gemiddeld -1,4 % over de periode 2008-2014) en ongeveer 111 000 personen bedragen in 2014 (tabel 7). Het positief saldo van de Vlaamse pendelarbeiders, dat sterk wordt beïnvloed door de stroom van Vlaanderen naar Brussel, zou op middellange termijn eveneens dalen (gemiddelde jaarlijkse groei van -1,1 % tijdens de periode 2008-2014) en bijna 164 000 personen bedragen in 2014. Bijgevolg zou het saldo van de Brusselse pendelarbeiders minder negatief zijn op middellange termijn (gemiddelde jaarlijkse groei van -1,3 % tijdens de periode 2008-2014) en ongeveer -275 000 personen bedragen in 2014. Grosso modo, zou de helft van de vermindering met ongeveer 23 000 personen ten opzichte van 2008, toe te schrijven zijn aan een daling van de inkomende pendelstromen uit Vlaanderen en Wallonië, terwijl de andere helft wordt verklaard door de dagelijkse bijkomende migraties vanuit Brussel naar de twee andere Belgische gewesten. Met andere woorden, het aandeel van de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid dat wordt ingenomen door de Vlaamse en Waalse ingezetenen zou dalen op middellange termijn en de in 1998 begonnen trend voortzetten. Dat aandeel bedroeg in 1998 inderdaad nog 57,4 % en in 2007 54 %; het zou 52 % bedragen in 2014. Onder overigens gelijkblijvende omstandigheden zou de daling van dat aandeel uiteraard ten goede komen aan de evolutie van de Brusselse werkende beroepsbevolking op middellange termijn (zie volgend deel).

3.2.3. Regionale werkende beroepsbevolking

Uit de middellangetermijnevolutie van de regionale binnenlandse werkgelegenheid, het saldo van de grensarbeid en het saldo van de interregionale pendelarbeiders, kan men, via optelling, de evolutie van de regionale werkende beroepsbevolking afleiden.

De regionale werkende beroepsbevolking zou dalen in 2009-2010 door de recessie: -0,2 % per jaar gemiddeld in Brussel, -0,9 % per jaar in Vlaanderen en -1,4 % in Wallonië. Vanaf 2011, tegelijk met de heropleving, zou de werkende beroepsbevolking in elk gewest toenemen in een tempo dat nauw aansluit met de groei uit het recente verleden. Over de volledige periode 2008-2014, zou de gemiddelde jaarlijkse groei 1,2 % bedragen in Brussel, 0,4 % in Vlaanderen en 0,2 % in Wallonië.

Zowel in Vlaanderen als in Wallonië, zou de gemiddelde jaarlijkse groei van de werkende beroepsbevolking lichtjes onder die van de binnenlandse werkgelegenheid liggen als gevolg van de daling van het pendelsaldo van elk van de gewesten. Voor het Brussels Gewest, daarentegen, is het verschil heel wat groter: de groei van de werkende beroepsbevolking zou 1 procentpunt hoger liggen dan die van de binnenlandse werkgelegenheid. In tegenstelling tot de twee andere gewesten, wordt in dit gewest een aanzienlijk deel van de arbeidsplaatsen bezet door niet-ingezetenen. In projectie zou dat echter iets minder het geval zijn dan in het verleden om-

dat het Brussels pendelsaldo minder negatief zou worden. Daardoor zou de werkende beroepsbevolking sterk toenemen, ondanks de vrij zwakke groei van de binnenlandse werkgelegenheid. In 2014 zou 48 % van de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid ingenomen worden door Brusselse ingezetenen, of 2 procentpunten meer dan in 2007.

3.2.4. Werkgelegenheidsgraad

De werkgelegenheidsgraad – de verhouding van de werkende beroepsbevolking tot de bevolking op arbeidsleeftijd – zou in elk gewest dalen als gevolg van de crisis en zou zich pas op het einde van de projectieperiode herstellen. De piek van 2008 zou echter niet meer gehaald worden (zie tabel 7 en figuur 6).

Ondanks een forse groei van de werkende beroepsbevolking in Brussel – die met 5 % zou toenemen over de volledige projectieperiode – zou de Brusselse werkgelegenheidsgraad aanzienlijk dalen tijdens de projectieperiode, en 1 procentpunt verliezen ten opzichte van de 55,8 % in 2008. De reden daarvoor is een snelle stijging van de noemer van die verhouding, namelijk de Brusselse bevolking op arbeidsleeftijd (+7,1 % in 2014 ten opzichte van het niveau van 2008).

Figuur 6: Regionale werkgelegenheidsgraden

In Wallonië, net als in Vlaanderen, vertegenwoordigt het pendelsaldo een gering aandeel van de werkende beroepsbevolking zodat de evolutie ervan, in termen van groeipercentage, vrijwel samenvalt met die van de binnenlandse werkgelegenheid. Een zwakkere toename van de bin-

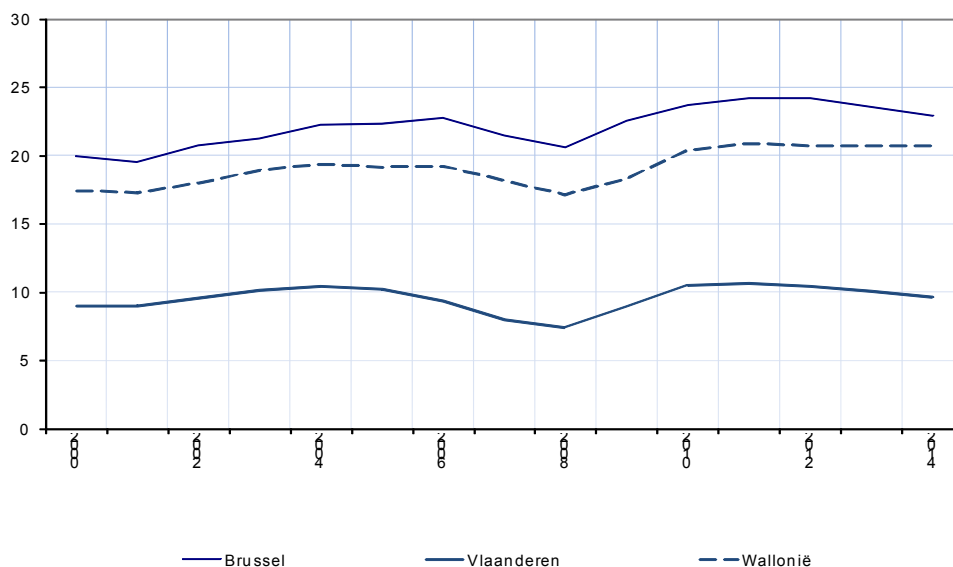
nenlandse werkgelegenheid in Wallonië gecombineerd met een sterkere stijging van de bevolking op arbeidsleeftijd (gemiddeld 0,5 % per jaar over de projectieperiode tegenover 0,3 % in Vlaanderen) zou dus neerkomen op een sterkere daling van de werkgelegenheidsgraad in Wallonië dan in Vlaanderen.

Analoog met het herstel zou in elk gewest de werkgelegenheidsgraad op het einde van de projectieperiode opnieuw stijgen, maar niet meer het piekniveau van 2008 behalen. Over de hele projectieperiode zou die werkgelegenheidsgraad in Wallonië tegen 2014 met 1,6 procentpunt (56,8 %) dalen in vergelijking met 2008 en slechts met 0,2 procentpunt in Vlaanderen, tot 67,6 % – nog altijd onder de doelstelling van 70 % vastgelegd in de Lissabonstrategie³¹.

3.2.5. Aantal werklozen en werkloosheidsgraad

De regionale werkloosheidsvooruitzichten hangen af van verschillende projecties: de projecties van het arbeidsaanbod (de regionale beroepsbevolking bepaald door de sociaaldemografische evoluties, zie afdeling 2.2) en die van de arbeidsvraag van het gewest, die van de interregionale arbeidsmobiliteit (het pendelsaldo, zie afdeling 3.2.2) en, ten slotte, de projectie van het saldo van de grensarbeid van het gewest (zie afdeling 3.2.2).

Figuur 7: Regionale werkloosheidsgraden

Tijdens de periode 2006-2008 is het aantal werklozen³² in de drie gewesten van het land sterk gedaald. Behalve door een conjunctuur die gunstig was voor het creëren van arbeidsplaatsen, kan die evolutie ook worden verklaard door een aantal regelgevende en statistische wijzigingen (verscherpte controle van werklozen; gedifferentieerd regionaal effect van de afschaffing van de

³¹ Merk op dat het al dan niet halen van de Lissabondoelstelling wordt gemeten a.d.h.v. de EAK-gegevens (en niet op basis van administratieve gegevens die gebruikt worden voor het opstellen van deze vooruitzichten).

³² Aantal werklozen op basis van administratieve bronnen en volgens het FPB-concept, namelijk inclusief de oudere werklozen vrijgesteld van inschrijving als werkzoekende.

stempelplicht)³³. In combinatie met een grote werkgelegenheidscreatie heeft dat in 2007 en 2008 geleid tot een aanzienlijke daling van de werkloosheidsgraad in de drie gewesten: van 22,8 % in 2006 naar 20,7 % in 2008 in Brussel, van 19,2 % naar 17,1 % in Wallonië, en van 9,4 % naar 7,4 % in Vlaanderen – of het zwakste niveau sinds 1980.

Zoals al beschreven in afdeling 3.2.3, zou de werkende beroepsbevolking in 2009 en 2010 afnemen in de drie gewesten. Met een toenemende beroepsbevolking, zouden de regionale werkloosheidsgraden in 2009 en in 2010 dus duidelijk stijgen. In 2011 zou de curve van de werkloosheidsgraad in Vlaanderen en in Brussel zich stabiliseren alvorens te beginnen dalen vanaf 2012 in het eerste gewest en vanaf 2013 in het tweede gewest. Tijdens de periode 2012-2014 zou de werkloosheidsgraad in Wallonië quasi constant blijven op het niveau van 20,8 %.

Ondanks de relatief sterke groei van de Brusselse beroepsbevolking tijdens de periode 2013-2014 (+1,1 % per jaar), zou het aantal werklozen aanzienlijk dalen tijdens die twee jaar (gecumuleerde daling van iets meer dan 3 %), dankzij een grote toename van de werkende beroepsbevolking die verwacht wordt om de redenen die aangehaald worden in afdeling 3.2.3.

In totaal zouden de regionale werkloosheidsgraden tegen 2014 duidelijk hogere niveaus bereiken dan recent het geval was, meer bepaald iets minder dan 10 % in Vlaanderen, 23 % in Brussel en bijna 21 % in Wallonië – of respectievelijk 2,3 procentpunten meer in de eerste twee gewesten in vergelijking met 2008 en een verschil van 3,6 procentpunten in Wallonië. Sinds 1980 heeft de Waalse werkloosheidsgraad nooit meer de 20 %-grens overschreden, zoals geprojecteerd in het model. De sterke verergering van de werkloosheid in Wallonië op middellange termijn kan worden verklaard door een ongunstige evolutie van de regionale pendelsaldi (zie afdeling 3.2.2) en een onvoldoende grote toename van de werkgelegenheid ten opzichte van de geprojecteerde evolutie van de beroepsbevolking.

De vooruitzichten van de regionale werkloosheidsgraad moeten met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden, vooral voor Brussel. Er zijn twee risico's verbonden aan deze ramingen. Het eerste heeft betrekking op de hypothesen van de migratiesaldi die in de recentste bevolkingsvooruitzichten gehandhaafd blijven op een hoog niveau, ten minste toch op middellange termijn. Het tweede risico betreft de gematigde groei van de Brusselse activiteitsgraad op middellange termijn, die de recente onverklaarde evoluties verlengt en dus onderhevig is aan onzekerheid (zie paragraaf 2.2). Bovendien moet de aandacht worden gevestigd op de grote gevoeligheid van de Brusselse werkloosheidsgraad ten aanzien van de verwachte evolutie van de pendelarbeid, die steunt op een projectie bij gelijkblijvend beleid.

³³ Zie Bassilière et al. (2008c), afdeling 2.2.

4. Resultaten voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

4.1. Macro-economische evoluties

Globaal genomen ontsnapt het Brussels Hoofdstedelijk Gewest niet aan het crisistraject dat voor het nationale niveau werd geschetst in hoofdstuk 2. Maar de regionale projectie toont bijzondere kenmerken die deels voortvloeien uit de specifieke activiteitenstructuur van het gewest. Die kenmerken komen zowel tot uiting in de chronologie als in de omvang van de evoluties.

Na 2006, een jaar met een sterke economische groei (groei met 3,4 % van het bbp in volume tegenover een nationale groei met 3 % en een historisch gemiddelde van ongeveer 2 %), voelt het gewest de gevolgen van de financiële crisis vanaf 2007, met een groei van 1,2 % die duidelijk lager is dan de nationale groei van 2,8 %. De Brusselse economische cyclus ent zich op de evoluties in de financiële sector (piek van de cyclus in 2006, eerste gevolgen van de financiële crisis in 2007), waarbij de slechte resultaten grotendeels te wijten zijn aan de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen'.

Tabel 8: Voornaamste macro-economische resultaten: Brussels Hoofdstedelijk Gewest

	Gemiddelden							
	2007	2008	2009	2010	2011-2014	1994-2000	2001-2007	2008-2014
1. Bruto binnenlands product in volume (1)	1,2	1,2	-3,8	-0,3	2,2	2,6	2,1	0,8
2. Bruto toegevoegde waarde in volume (1)	1,1	1,6	-3,8	-0,2	2,3	2,5	2,1	1,0
3. Bruto-investeringen in volume (1) (2)	3,4	3,5	-6,8	2,7	3,0	2,0	3,1	1,6
4. Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstakken) (1)	-0,8	-0,5	-3,7	1,7	1,9	2,4	1,9	0,7
5. Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstakken) (1) (3)	0,5	-0,9	1,2	0,0	1,0	0,5	0,2	0,6
6. Werkgelegenheid en werkloosheid								
6.1. Binnenlandse werkgelegenheid								
6.1.a. Totale binnenlandse werkgelegenheid, in duizendtallen (4)	664,6	674,3	669,1	658,4	672,0	620,2	656,9	664,9
6.1.b. Wijziging in duizendtallen	9,9	9,7	-5,2	-10,7	3,4	2,6	3,3	1,1
6.1.c. Wijziging in%	1,5	1,5	-0,8	-1,6	0,5	0,4	0,5	0,2
6.2. Werkgelegenheidsgraad(4)	54,9	55,8	55,0	54,1	54,8	52,3	55,1	54,5
6.3. Werkloosheid								
6.3.a. Totale werkloosheid, definitie FPB, in duizendtallen (4)	104,5	102,6	114,8	122,2	123,5	85,6	100,7	120,3
6.3.b. Werkzoekenden, in duizendtallen (4)	93,6	92,0	104,5	112,0	112,0	74,3	86,7	109,8
6.3.c. Werkloosheidsgraad, definitie FPB (4)	21,5	20,7	22,6	23,8	22,9	20,8	21,5	23,2
6.3.d. Werkloosheidsgraad, excl. oudere werklozen (4)	19,7	18,9	21,0	22,2	21,3	18,6	19,1	21,6

(1) Groeivoeten in procent.

(2) Excl. investeringen in woongebouwen.

(3) Loonkost na aftrek van loonsubsidies.

(4) In de kolom 2011-2014 wordt de waarde op het einde van de periode (2014) weergegeven.

Hoewel de uitzonderlijke crisis in 2009 de drie gewesten op eenzelfde wijze zou treffen, zou het Brussels Gewest qua duur het hardst getroffen worden door, enerzijds, een meer vroegtijdig effect van de crisis met de reeds zeer matige jaren 2007 en 2008 en, anderzijds, een meer laattijdig herstel met de negatieve groeiprognose voor 2010. De gecumuleerde groei voor Brussel over de periode 2008-2010 zou -3,0 % bedragen, tegenover -2,7 % voor het Rijk. De Brusselse werkgelegenheid zou evenredig met die daling getroffen worden door een vernietiging van 17 750 arbeidsplaatsen tussen 2009 en 2011, ofwel een verlies van 3 % tussen het hoogtepunt en het dieptepunt van de cyclus, te vergelijken met de daling van 2 % op het niveau van het Rijk. Parallel met de vaststelling voor de activiteit, zou de werkgelegenheid in Brussel lichtjes blijven dalen in 2011, terwijl ze in de andere gewesten opnieuw zou gaan groeien in dat jaar.

Nadien zou zich in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een herstel aftekenen dat gekoppeld is aan het algemene herstel dat voor het land wordt verwacht. Daardoor zou de groei van het regionaal bbp vrij hoog zijn ten opzichte van zijn historisch langetermijngemiddelde (gemiddeld 2,2 % over de periode 2011-2014), maar toch lager dan tijdens de 'gunstige' jaren 1994-2000 die gekenmerkt werden door de zeer snelle expansie van de financiële en de informatietechnologie- en sectoren.

Veeleer dan een echt heroplevingseffect, zou dat betere resultaat voor het gewest op middellange termijn een symptoom zijn van een convergentieproces van de groei op lange termijn tussen de gewesten. Voor Brussel zou die convergentie kunnen worden verklaard door het bereiken van een keerpunt in de negatieve groei van de industriële bedrijfstakken en de bedrijfstak 'handel en horeca', waarvan de activiteit zich zou stabiliseren, en door een herwonnen positieve dynamiek van de overige dienstverlenende bedrijfstakken en de bouw.

Na een uitgesproken dieptepunt wanneer de recessie op haar hevigst was, zouden de investeringen in Brussel tijdens de herstelfase een vrij sterke groei optekenen die iets boven het nationale gemiddelde zou liggen (gemiddeld 3 % groei in Brussel over de periode 2011-2014 tegenover 2,9 % in het Rijk), en in het verlengde van de ingezette trend tijdens de periode 2000-2007, waarin een gemiddelde groei van 3,1 % werd opgetekend. Net als in het verleden zouden de investeringen bijdragen tot de ontplooiing van de economische activiteit die zou leiden tot een sterkere toename van de arbeidsproductiviteit dan in de andere gewesten, veeleer dan tot een snellere groei van de werkgelegenheid. De toegevoegde waarde in alle bedrijfstakken samen zou over de periode 2011-2014 gemiddeld met 2,3 % per jaar stijgen, terwijl de werkgelegenheid gemiddeld slechts met 0,5 % per jaar zou toenemen. Dit komt neer op een totaal van 15 450 nieuwe arbeidsplaatsen tussen 2012 en 2014, wat de verliezen ondergaan tijdens de crisis niet zou goedmaken. De verwachte productiviteitswinst in de marktbedrijfstakken zou oplopen tot 1,9 % per jaar over de periode 2011-2014 tegenover 1,6 % in het Rijk.

Qua reële lonen, zou Brussel een sterkere stijging van de loonkosten tijdens de crisis optekenen (een jaarlijkse gemiddelde stijging met 0,1 % in Brussel over de periode 2008-2010, tegenover een gemiddelde daling met 0,6 % in de rest van het Rijk tijdens dezelfde periode). Een verkla-

ring hiervoor zou kunnen gevonden worden in het sterke overwicht van gekwalificeerde en hoog gekwalificeerde jobs in het gewest. De Brusselse lonen zouden meer gematigd stijgen tijdens de daaropvolgende herstelfase (jaarlijkse gemiddelde groei met 1 % in Brussel over de periode 2011-2014 tegenover 1,4 % in de overige gewesten). Het begin van het herstel in 2011 zou dus voor het Brusselse Gewest een periode inluiden waarin de reële arbeidskosten per eenheid product gemiddeld dalen.

Tot slot, voor het arbeidsaanbod en de werkloosheidsvooruitzichten op middellange termijn, herinneren wij eraan – zoals reeds onderstreept in afdeling 2 van hoofdstuk 2 – dat Brussel zich van de twee andere Belgische gewesten onderscheidt door een zeer verschillende bevolkingsontwikkeling. Onder impuls van een positieve netto immigratie en een hoge vruchtbaarheidsgraad van de buitenlandse bevolking, is de groei van de bevolking en de bevolking op arbeidsleeftijd sinds het midden van de jaren negentig vrij sterk (gemiddelden van respectievelijk 1,1 % en 1,4 % per jaar over de periode 2001-2007, cf. tabel 2, afdeling 2.2). Bovendien is er, in tegenstelling tot de twee andere Belgische gewesten, sinds 1991 in Brussel een verjonging van de bevolking ‘toe te schrijven aan belangrijke immigraties afkomstig uit het buitenland’³⁴.

De regionale projecties van het arbeidsaanbod gaan uit van een gemiddelde groei van de bevolking op arbeidsleeftijd in Brussel die lichtjes lager ligt dan die van de totale bevolking, respectievelijk 1,2 % per jaar tegenover 1,3 % per jaar, voor de periode 2008-2014 (zie tabel 2). Na 2010 volgt de middellangetermijnprojectie van de beroepsbevolking grotendeels die van de bevolking op arbeidsleeftijd, terwijl de eerste jaren van de projectie gekenmerkt waren door een grotere groei van de beroepsbevolking overeenkomstig met de waargenomen groei tijdens de laatste jaren. Met een gemiddelde groei van 1,1 % van 2011 tot 2014 zou de beroepsbevolking duidelijk veel sneller stijgen dan de binnenlandse werkgelegenheid (ter herinnering, gemiddeld 0,5 % over dezelfde periode). Dat verschil wordt gedeeltelijk opgeslorpt door de evolutie van de pendelstromen. Zo zouden meer Brusselaars het Gewest verlaten om te gaan werken. Het totaal van inkomende pendelarbeid uit de twee andere gewesten zou ook geleidelijk blijven afnemen na een eerste vertraging die verwacht wordt tegen 2010 door een meer opvallende verslechtering van de Brusselse arbeidsmarkt.

De situatie op het vlak van de werkgelegenheid van de ingezetenen zou contrasteren in de projectie, de werkloosheidscijfers zouden middelmatig blijven ondanks de positieve evolutie van de werkende beroepsbevolking (een gemiddelde groei van 1,4 % van 2011 tot 2014, tegen 0,8 % in de rest van het Rijk). Dat zou het gevolg zijn van verscheidene elementen die hierboven reeds vermeld werden: structurele oorzaken van het werkloosheidsfenomeen (vooral de kwalificatie van de ingezetenen), een binnenlandse werkgelegenheid die voor de helft ingenomen wordt door pendelaars afkomstig uit de twee andere gewesten, een zwakke groei van de arbeidsplaatsen door de economische crisis en een activiteitenontwikkeling ten gunste van productiviteitswinst, gecombineerd met een meer dynamische demografie dan in de rest van het Rijk. Bijgevolg wordt een sterke stijging verwacht van de werkloosheidsgraad in het begin van de perio-

³⁴ Federaal Planbureau (2008), p. 116.

de, die zou oplopen tot 24,2 % in 2012 en daarna terugvallen tot 22,9 % tegen het einde van de projectieperiode (of een werkloosheidsgraad hoger dan het vorige maximum bereikt in 2006 met 22,8 %). Bijgevolg zou de werkgelegenheidsgraad op het einde van de projectieperiode niet het huidige niveau bereiken, met 54,8 % in 2014 tegenover 55,8 % in 2008.

4.2. Evoluties per bedrijfstak

Tussen 2007, het laatste observatiejaar, en de projecties van het model tegen 2014, zou de structuur van de toegevoegde waarde in volume geen radicale wijzigingen ondergaan in het Brussels Gewest. Toch moet aan bepaalde evoluties aandacht worden besteed.

Tabel 9: Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Brussels Hoofdstedelijk Gewest

	<i>(In procent van het regionale totaal)</i> Bruto toegevoegde waarde in volume(1)			Binnenlandse werkgelegenheid		
	1980	2007	2014	1980	2007	2014
1. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,2	0,1	0,1
2. Energie	3,3	4,9	5,1	1,6	1,0	0,9
3. Verwerkende nijverheid	9,6	5,2	4,3	13,4	5,0	3,8
a. Intermediaire goederen	2,7	1,4	1,2	3,7	1,2	0,8
b. Uitrustingsgoederen	2,8	1,6	1,3	4,1	1,7	1,3
c. Verbruiksgoederen	4,4	2,2	1,9	5,6	2,1	1,7
4. Bouw	3,6	2,4	2,5	5,0	2,9	2,8
5. Marktdiensten	63,0	71,8	71,5	56,5	65,2	66,4
a. Vervoer en communicatie	6,8	10,8	11,0	9,4	7,6	7,0
b. Handel en horeca	23,6	11,5	10,9	19,0	15,6	15,1
c. Krediet en verzekeringen	9,3	18,8	18,2	9,8	9,9	9,1
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	4,4	4,4	4,5	5,1	8,6	9,8
e. Overige marktdiensten	23,5	26,4	26,9	13,2	23,4	25,4
6. Niet-verhandelbare diensten	20,9	15,7	16,3	23,3	25,8	25,9
7. Totaal	100,4	100,0	99,7	100,0	100,0	100,0

(1) Aangezien de reeksen in kettingeuro's niet additief zijn, zijn er verschillen tussen (sub-)totalen en de som van hun componenten en is het totaal niet noodzakelijk gelijk aan 100 %.

Bij de bedrijfstakken waarvan het aandeel in de totale toegevoegde waarde zou dalen, vindt men op de eerste plaats de bedrijfstak 'handel en horeca', die daalt van 11,5 % in 2007 naar 10,9 % in 2014 (zie tabel 9). Een andere bedrijfstak uit de marktdiensten waarvan het aandeel zou dalen is de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' die 18,2 % van het totaal zou vertegenwoordigen in 2014, terwijl het in 2007 ging om 18,8 %, en dit na een minimum van 17,8 % in 2010. Het aandeel van de verwerkende nijverheid, en vooral de bedrijfstak 'verbruiksgoederen', zou eveneens dalen.

Gelet op die relatieve verminderingen, zijn er in hoofdzaak twee bedrijfstakken waarvan het aandeel aanzienlijk zou toenemen, met name 'overige marktdiensten', die voornamelijk immobiel en diensten aan ondernemingen omvat, en 'overheid en onderwijs' die zouden stijgen van respectievelijk 26,4 % en 15,4 % in 2007 tot 26,9 % en 16 % in 2014.

Het aandeel van de overige bedrijfstakken in de totale toegevoegde waarde zou vrijwel stabiel blijven.

Die evoluties komen tot uiting in een nieuwe daling van het globale aandeel van de verwerkende nijverheid in Brussel die nog slechts 4,3 % van de toegevoegde waarde zou vertegenwoordigen in 2014, tegenover 5,2 % in 2007. Alle marktdiensten samen zouden licht dalen, met een verwacht aandeel van 71,5 % in 2014 tegenover 71,8 % in 2007. De aandelen van de bedrijfstakken 'energie' en 'bouw' zouden op middellange termijn stabiel blijven. Het zijn de niet-verhandelbare diensten die sterker zouden worden: hun aandeel zou met bijna 1 procentpunt stijgen, namelijk van 15,7 % in 2007 tot 16,3 % in 2014, na een nog hoger aandeel in 2010 (16,7 %). Al is de evolutie van de totale marktdiensten vrij stabiel, toch stelt men vast dat de motoren achter de Brusselse groei van het laatste decennium duidelijk een daling optekenen ten gunste van overige dienstverlenende bedrijfstakken die tot dusver minder dynamisch waren.

Zoals voor de toegevoegde waarde, zou het aandeel van de verwerkende nijverheid in de totale werkgelegenheid blijven dalen in de projectie. Die bedrijfstakken zouden nog slechts 3,8 % van de totale werkgelegenheid vertegenwoordigen, wat te vergelijken is met 5 % in 2007.

De overige bedrijfstakken waarvan het aandeel in de totale werkgelegenheid fors zou dalen, zijn de marktdienstenbedrijfstakken 'vervoer en communicatie', 'handel en horeca' en 'krediet en verzekeringen'. De bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' zou de grootste terugval kennen met een aandeel van 9,9 % in 2007, dat in 2014 nog slechts 9,1 % zou bedragen, wat een grotere daling is dan die van de toegevoegde waarde.

De bedrijfstak 'overige marktdiensten' zou de grootste relatieve stijging noteren met een aandeel dat met twee procentpunten zou toenemen tot 25,4 % in 2014. De stijging van het aandeel van de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' in de werkgelegenheid zou eveneens opmerkelijk zijn, namelijk van 8,6 % in 2007 tot 9,8 % in 2014. Het aandeel van de overige bedrijfstakken zou vrijwel stabiel blijven.

In totaal zouden de industriële bedrijfstakken dus blijven wegdeemsteren in het Brusselse tewerkstellingslandschap. De marktdiensten zouden die achteruitgang compenseren met een aandeel van 66,4 % van de totale werkgelegenheid in 2014, terwijl het aandeel van de niet-verhandelbare diensten 25,9 % zou bedragen. In dat verband herinneren we aan de hypothese van gelijkblijvend beleid die aan de basis van de gehele projectie ligt, terwijl een mogelijke budgettaire consolidering op middellange termijn een negatief effect zou kunnen hebben op deze laatste sector.

Een analyse van de bijdragen van de verschillende bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en de totale werkgelegenheid tijdens de projectieperiode (zie tabel 18) maakt het mogelijk een duidelijker beeld te krijgen van de kanalen waarlangs de crisis zich zou hebben verspreid en van de motoren van het geleidelijk herstel voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Het initieel financieel karakter van die crisis komt vooral tot uiting in Brussel, waar de financiële sector aan de vooravond van de crisis bijna 20 % van de totale toegevoegde waarde vertegenwoordigt. De bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' heeft logischerwijs een van de grootste bijdragen in de zware terugval van de toegevoegde waarde. Op een terugval van 3,8 % van de totale toegevoegde waarde in 2009 (zie tabel 10), zou 0,8 procentpunt toe te schrijven zijn aan die bedrijfstak (zie tabel 18). Door het groter aandeel van de bedrijfstak 'overige marktdiensten' zou zijn bijdrage stijgen tot bijna anderhalf procentpunt. 'Handel en horeca', een traditioneel kwetsbare bedrijfstak in tijden van crisis, zou ook aanzienlijk bijdragen tot de zeer slechte economische resultaten van 2009, namelijk met 0,7 procentpunt. Op een totale terugval van 3,8 % zouden die drie bedrijfstakken verantwoordelijk zijn voor 3,1 %.

De bijdrage van de bedrijfstak 'vervoer en communicatie' in de crisis zou gematigder zijn, namelijk -0,3 procentpunt in 2009. Toch is die bedrijfstak een belangrijke vector van de conjuncturele achteruitgang van de economische activiteit in Brussel als gevolg van een grote daling in 2010 (-4,7 % in toegevoegde waarde, zie tabel 10), het jaar waarin de bedrijfstak een half procentpunt negatief zou bijdragen tot de totale groei van de toegevoegde waarde in volume. Dat jaar zou enkel de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' ook een duidelijk negatieve bijdrage (van -0,2 procentpunt) handhaven, terwijl de overige bedrijfstakken licht positief zouden bijdragen tot een totale groei die daardoor negatief zou blijven, in tegenstelling tot de twee andere gewesten van het Rijk.

Niettegenstaande de negatieve groei van de industriële bedrijfstakken groter is dan die van de bovenvermelde bedrijfstakken (-8,1 % in 2009 voor de verwerkende nijverheid), zou hun bijdrage tot de terugval van de totale toegevoegde waarde in Brussel gering zijn gezien hun marginaal belang in de economie van de hoofdstad. Hun totale bijdrage tot de negatieve groei van de toegevoegde waarde zou lager zijn dan -0,4 procentpunt in 2009. De bedrijfstak 'energie' zou in 2009 eveneens een negatieve bijdrage noteren, maar van geringe omvang, namelijk -0,2 procentpunt.

De bijdrage van de overige bedrijfstakken tot de wijzigingen van de totale toegevoegde waarde in 2009 zou ongeveer nul zijn.

In termen van werkgelegenheid zouden de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' en 'vervoer en communicatie' de grootste bijdrage leveren tot de forse daling van de werkgelegenheid in de periode 2009-2010, maar vanuit dit standpunt zou de bedrijfstak 'handel en horeca' het trio van de grootste bijdragen tot de achteruitgang komen vervoegen, terwijl de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' veel minder zou bijdragen tot de daling van de werkgelegenheid dan tot die van de toegevoegde waarde. De bedrijfstakken 'overige marktdiensten' en 'handel en horeca' zouden gemiddeld over die twee jaar elk -0,3 procentpunt bijdragen tot de totale groei van -1,2 % (zie tabel 18). De bijdrage van 'vervoer en communicatie' zou daarin -0,25 procentpunt bedragen, tegenover -0,2 procentpunt voor 'krediet en verzekeringen'.

Anderzijds zouden de drie bedrijfstakken van de verwerkende nijverheid elk -0,1 procentpunt bijdragen. Zo ziet men dat de bijdrage van de industriële bedrijfstakken tot de daling van de werkgelegenheid in Brussel twee keer zo groot zou zijn als de bijdrage van die bedrijfstakken tot de daling van de toegevoegde waarde tijdens de huidige economische crisis.

De bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening', ten slotte, zou met gemiddeld 0,2 procentpunt per jaar tijdens de periode 2009-2010 positief bijdragen tot de totale stijging van de werkgelegenheid.

Zoals hierboven reeds vermeld, zou de crisis in Brussel pas echt verdwijnen in 2011. Zonder grote verrassingen, zou het grootste deel van de Brusselse groei over de periode 2011-2014 toe te schrijven zijn aan de drie bedrijfstakken 'overige marktdiensten', 'krediet en verzekeringen' en 'vervoer en communicatie' die gemiddeld respectievelijk met 0,8, 0,4 en 0,3 procentpunt zouden bijdragen tot de totale gemiddelde groei van 2,3 %. Dat resultaat verhuult echter andere resultaten die wijzen op meer veranderingen dan degene die op het eerste gezicht merkbaar zijn.

De heropleving in de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' zou op die manier niet het niveau van zijn vroegere bijdragen halen (1,5 procentpunt tussen 1994 en 2000 of nog 0,6 procentpunt tussen 2001 en 2007, waarbij deze laatste periode de ongunstige jaren 2003 en 2007 omvat). Samen met een vrij hoge productiviteitswinst (gemiddeld 3,7 % per jaar over de periode 2011-2014; zie tabel 10) en een zwakke groei van de investeringen (1,2 % per jaar over dezelfde periode), staven die elementen de perceptie dat het vermogen tot expansieve groei van die sector in Brussel waarschijnlijk uitgeput is. De ontwikkeling van die sector zou voortaan meer gestoeld zijn op een consolidatie van de bestaande activiteiten.

Insgelijks zou de bijdrage (0,1 procentpunt) van de bedrijfstak 'energie' halveren in vergelijking met de periode 2001-2007. Het wegebben van de crisis zou voor die bedrijfstak leiden tot een daling ten opzichte van de groeivoeten die in het verleden werden waargenomen, met een jaarlijks gemiddelde van 2,9 % over de periode 2011-2014 in vergelijking met 7 % die werd opgetekend in de periode 2001-2007. Het grootste slachtoffer van die terugval zou de werkgelegenheid zijn, die bij het verdwijnen van de crisis opnieuw haar trendmatige daling op lange termijn van gemiddeld 2,8 % per jaar over de periode 2011-2014 zou voortzetten. De investeringen zouden ook vertragen en gemiddeld met 2,4 % per jaar dalen over die periode. De productiviteit per hoofd van de bedrijfstak zou sterk toenemen met een gemiddelde van 6 % per jaar, in een context van loonstagnering. Het lijkt er dus op dat na een periode van snelle expansie in het Brussels Gewest, de bedrijfstak 'energie' begint aan een fase van competitieve consolidatie op het ogenblik van heropleving.

Twee van de krachtige motoren achter de groei van de laatste jaren in het Brussels Gewest zouden dus in de toekomst een relatief tempoverlies kennen.

Omgekeerd zou de bijdrage tot de groei van de toegevoegde waarde van de drie bedrijfstakken van de verwerkende nijverheid evolueren van een negatieve bijdrage tot een licht positieve bijdrage, wat het einde betekent van een langdurige achteruitgang, maar weliswaar op absolute niveaus die heel laag zijn geworden. Voor de gehele verwerkende nijverheid wordt een investeringsgroei opgetekend ten opzichte van de voorgaande periodes (2,1 % per jaar over de periode 2011-2014 ten opzichte van de gemiddelde groeivoeten die negatief zijn of nul bedragen sinds 1994), die samenvalt met een productiviteitswinst die duidelijk toeneemt (gemiddelde groei van 3,9 % over de periode 2011-2014, of minstens een procentpunt meer dan tijdens de laatste vijftien jaar).

Op meer significante wijze zou de bedrijfstak 'handel en horeca' zijn bijdrage over de periode 2011-2014 zien toenemen ten opzichte van 2001-2007, net zoals de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening', terwijl de bedrijfstak 'overige marktdiensten' zich een nieuw dynamisme zou aanmeten, met de hoogste bijdrage tot de groei van gemiddeld 0,8 procentpunt, wat beantwoordt aan een gemiddelde groei van 2,6 %.

Na een diepe crisis die vooral te wijten is aan de bedrijfstakken 'krediet en verzekeringen', 'overige marktdiensten' en 'vervoer en communicatie', zou de terugkeer naar groei in Brussel er vrij anders uitzien dan wat het laatste decennium kon worden waargenomen, vooral door het hernieuwd dynamisme van de bedrijfstak 'overige marktdiensten', de relatieve achteruitgang van 'krediet en verzekeringen' en 'energie', en het mogelijke einde van de achteruitgang van de industriële bedrijfstakken.

Net zoals voor de activiteit zou het herstel van de arbeidsmarkt laattijdiger zijn in het Brussels Gewest dan in de rest van het Rijk, met een jaar 2011 dat nog gekenmerkt zou worden door een lichte daling van de totale werkgelegenheid. Het herstel in dat domein zou evenwel bescheiden blijven, met een gemiddelde groei van de totale werkgelegenheid van nauwelijks 0,5 % per jaar over de periode 2011-2014. Slechts vier bedrijfstakken op dertien – 'overige marktdiensten', 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening', 'handel en horeca' en 'overheid en onderwijs' – zouden een positieve bijdrage leveren.

Met een gemiddelde bijdrage van 0,4 procentpunt, of bijna 80 % van het totaal, zou de bedrijfstak 'overige marktdiensten' veruit de hoogste bijdrage tot de ontwikkeling van de Brusselse werkgelegenheid leveren. Het is niet zozeer het uitzonderlijke resultaat in die bedrijfstak, maar wel de zwakte van de andere bedrijfstakken die tot dat resultaat zou leiden.

Het voortdurend groeiend belang van de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' wordt bevestigd op het vlak van werkgelegenheid met een gemiddelde bijdrage van 0,2 procentpunt. Nadat de bedrijfstak de crisis doorstaan heeft zonder ook maar één verzwakking, zou de groei bevestigd worden over de volledige projectieperiode, met gemiddeld 1,9 % over de periode 2011-2014 voor de toegevoegde waarde. De werkgelegenheid zou daar ook voordeel uit halen, met een jaarlijkse gemiddelde groei van 2,3 % over dezelfde periode. Die kenmerken zouden kunnen leiden tot een zekere spanning op de arbeidsmarkt, wat wordt

aangegeven door een versnelling van het groeitempo van de lonen, dat in deze vooruitzichten nog steeds 1,8 % gemiddeld per jaar bedraagt over de periode 2011-2014, terwijl men in de periode 1994-2000 -0,5 % liet optekenen en vervolgens 0,3 % over de periode 2001-2007.

De bijdrage van de niet-verhandelbare diensten, die vrijwel uitsluitend geleverd wordt door 'overheid en onderwijs', zou op middellange termijn gehandhaafd blijven, met een gemiddelde bijdrage van 0,1 procentpunt op een totaal van 0,5 %, waarbij het voorbehoud aangaande de hypothese bij ongewijzigd beleid op het vlak van de toegevoegde waarde geldig blijft voor de werkgelegenheid. Tot slot, zou de bedrijfstak 'handel en horeca' zwak, maar positief, bijdragen tot de ontwikkeling van de werkgelegenheid.

Zoals reeds aangegeven, zou de bijdrage van de negen andere bedrijfstakken gemiddeld negatief zijn over de periode 2011-2014. De verwachte negatieve bijdragen van de bedrijfstakken van de verwerkende nijverheid zijn geen verrassing, aangezien de stabilisering van de toegevoegde waarde zich niet volledig in werkgelegenheid vertaalt door de productiviteitswinst in de projectie. De achteruitgang van andere bedrijfstakken zoals 'krediet en verzekeringen' en 'vervoer en communicatie' die nochtans een positieve bijdrage zouden leveren tot het herstel in termen van toegevoegde waarde kan echter meer verrassend lijken. Vanuit een perspectief op langere termijn, stelt men echter vast dat die twee bedrijfstakken gestaag arbeidsplaatsen verliezen sinds het begin van de jaren 2000. In hun geval zou de heropleving zich dus uiten in een terugkeer naar die licht negatieve trend, veeleer dan in een echt positief herstel en nog steeds gekenmerkt worden door een aanzienlijke productiviteitswinst (ter herinnering, 3,5 % per jaar voor 'vervoer en communicatie' en 3,7 % per jaar voor 'krediet en verzekeringen' over de periode 2011-2014). De bedrijfstakken 'bouw' en 'energie' tot slot, hebben historisch gezien grotere stroom- en terugstroombewegingen in hun bijdrage tot de werkgelegenheid tentoongespreid en hun gemiddelde negatieve bijdrage over de periode verhult een herstelbeweging tegen het eind van de projectie in 2014.

Tabel 10: Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Brussels Hoofdstedelijk Gewest

(Jaarlijkse groeivoeten, in procent)	Gemiddelden							
	2007	2008	2009	2010	2011-2014	1994-2000	2001-2007	2008-2014
1. Landbouw								
Toegevoegde waarde in volume	11,5	4,9	-7,5	-0,9	2,5	1,3	-0,7	0,9
Bruto-investeringen in volume	4,4	-13,3	-17,9	8,0	-0,3	3,1	16,4	-3,4
Werkgelegenheid	9,7	1,2	0,7	-4,0	-1,0	-3,9	1,0	-0,8
Reële productiviteit per hoofd	1,7	3,7	-8,2	3,2	3,5	9,9	-1,4	1,8
Reële loonkost per hoofd (1)	-2,2	-8,5	-6,0	6,6	2,0	-3,8	0,1	0,0
2. Energie								
Toegevoegde waarde in volume	9,6	-0,4	-3,5	1,7	2,9	4,5	7,0	1,3
Bruto-investeringen in volume	18,7	14,4	14,2	7,4	-2,4	-7,3	5,2	3,8
Werkgelegenheid	7,5	5,2	5,3	0,6	-2,8	-1,2	1,3	0,0
Reële productiviteit per hoofd	1,9	-5,3	-8,3	1,0	6,0	5,6	5,8	1,6
Reële loonkost per hoofd (1)	3,4	1,0	3,0	1,4	0,4	1,8	0,5	1,0
3. Verwerkende nijverheid								
Toegevoegde waarde in volume	-18,9	-5,2	-8,1	-1,6	0,7	-0,2	-1,1	-1,7
Bruto-investeringen in volume	18,9	5,1	-10,1	-3,4	2,1	0,1	-1,3	0,0
Werkgelegenheid	-6,5	-1,7	-4,1	-6,7	-3,1	-2,2	-4,0	-3,6
Reële productiviteit per hoofd	-13,3	-3,6	-4,1	5,5	3,9	2,2	3,0	1,9
Reële loonkost per hoofd (1)	0,4	-2,7	-1,9	0,7	1,7	1,7	0,8	0,4
a. Intermediaire goederen								
Toegevoegde waarde in volume	4,9	-6,8	-9,7	-1,0	0,9	0,1	-0,8	-2,0
Bruto-investeringen in volume	19,2	0,8	-34,5	-6,0	4,8	9,9	-2,7	-2,9
Werkgelegenheid	-1,6	-1,8	-6,2	-8,7	-5,8	-4,8	-3,1	-5,7
Reële productiviteit per hoofd	6,6	-5,1	-3,7	8,4	7,1	5,5	2,4	4,0
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,8	-1,3	-1,8	1,8	1,8	3,4	0,5	0,9
b. Uitrustingsgoederen								
Toegevoegde waarde in volume	-44,5	-7,7	-7,9	-2,9	1,4	0,3	1,9	-1,8
Bruto-investeringen in volume	41,4	4,5	14,6	-11,1	1,0	-1,4	8,1	1,7
Werkgelegenheid	-14,9	-2,1	-3,1	-6,9	-3,0	-1,1	-4,0	-3,4
Reële productiviteit per hoofd	-34,8	-5,6	-5,0	4,2	4,5	1,6	5,5	1,7
Reële loonkost per hoofd (1)	4,3	-4,6	-2,2	1,1	1,9	1,3	1,2	0,3
c. Verbruiksgoederen								
Toegevoegde waarde in volume	1,9	-2,1	-7,1	-1,0	0,1	-0,6	-1,8	-1,4
Bruto-investeringen in volume	7,7	8,5	-9,4	3,8	1,7	-0,6	-2,5	1,4
Werkgelegenheid	-1,8	-1,3	-3,7	-5,5	-1,7	-1,4	-4,2	-2,5
Reële productiviteit per hoofd	3,8	-0,9	-3,6	4,8	1,9	0,8	2,6	1,1
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,5	-2,0	-1,4	-0,1	1,9	1,4	0,6	0,6
4. Bouw								
Toegevoegde waarde in volume	3,0	0,0	-1,6	-0,2	3,0	-1,5	3,9	1,5
Bruto-investeringen in volume	21,7	-6,5	-11,7	-8,4	11,8	7,7	14,4	2,9
Werkgelegenheid	6,4	1,5	0,0	-2,4	-0,2	-3,3	0,4	-0,2
Reële productiviteit per hoofd	-3,2	-1,5	-1,7	2,3	3,2	1,8	3,4	1,7
Reële loonkost per hoofd (1)	-2,2	0,1	1,7	0,2	0,7	0,7	-0,7	0,7

(Jaarlijkse groeivoeten, in procent)

Gemiddelden

	2007	2008	2009	2010	2011-2014	1994-2000	2001-2007	2008-2014
5. Marktdiensten								
Toegevoegde waarde in volume	2,3	1,6	-4,6	-0,6	2,5	3,3	2,2	0,9
Bruto-investeringen in volume (2)	1,2	3,4	-8,1	2,7	3,3	5,6	4,0	1,6
Werkgelegenheid	2,3	2,2	-0,9	-1,8	0,9	1,0	0,7	0,4
Reële productiviteit per hoofd	-0,0	-0,6	-3,7	1,3	1,6	2,3	1,5	0,5
Reële loonkost per hoofd (1)	0,5	-0,9	1,3	-0,1	1,0	0,3	0,2	0,6
a. Vervoer en communicatie								
Toegevoegde waarde in volume	-1,4	3,4	-2,8	-4,7	3,1	4,8	3,0	1,2
Bruto-investeringen in volume	-0,0	-6,9	-2,0	7,3	3,1	6,3	0,3	1,5
Werkgelegenheid	-0,4	0,3	-3,4	-3,4	-0,4	1,3	-1,3	-1,1
Reële productiviteit per hoofd	-1,0	3,1	0,6	-1,4	3,5	3,5	4,3	2,3
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,1	-0,9	1,5	-0,7	1,4	2,9	0,8	0,8
b. Handel en horeca								
Toegevoegde waarde in volume	4,3	0,7	-5,8	0,2	1,6	-2,3	1,1	0,2
Bruto-investeringen in volume	10,9	16,1	1,6	-1,4	0,5	1,7	-0,1	2,6
Werkgelegenheid	1,4	0,8	-1,9	-2,6	0,3	-1,3	0,5	-0,4
Reële productiviteit per hoofd	2,9	-0,1	-4,0	2,9	1,3	-0,9	0,6	0,6
Reële loonkost per hoofd (1)	2,3	-1,5	1,5	1,4	0,8	-0,7	0,6	0,6
c. Krediet en verzekeringen								
Toegevoegde waarde in volume	-1,7	-0,4	-5,5	-1,5	2,8	9,0	4,1	0,6
Bruto-investeringen in volume	-18,4	2,8	-4,3	0,4	1,2	6,1	10,6	0,5
Werkgelegenheid	0,6	0,0	-1,5	-2,1	-0,8	0,1	0,2	-1,0
Reële productiviteit per hoofd	-2,2	-0,4	-4,1	0,6	3,7	8,9	3,8	1,5
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,3	0,5	1,5	-0,4	1,4	0,8	-0,2	1,0
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening								
Toegevoegde waarde in volume	1,6	0,4	2,2	0,2	1,9	2,1	1,3	1,5
Bruto-investeringen in volume	-18,6	1,5	-0,4	1,8	0,7	4,2	-1,0	0,8
Werkgelegenheid	1,2	1,5	1,4	2,1	2,3	2,4	1,6	2,0
Reële productiviteit per hoofd	0,4	-1,1	0,8	-1,8	-0,3	-0,2	-0,3	-0,5
Reële loonkost per hoofd (1)	0,5	-0,8	2,7	-0,5	1,8	-0,5	0,3	1,2
e. Overige marktdiensten								
Toegevoegde waarde in volume	5,5	2,7	-5,4	1,0	2,6	2,4	1,7	1,3
Bruto-investeringen in volume (2)	13,1	5,5	-15,1	3,1	5,4	9,1	8,0	2,2
Werkgelegenheid	5,0	5,0	-0,2	-2,2	1,7	2,9	1,4	1,4
Reële productiviteit per hoofd	0,4	-2,2	-5,2	3,3	0,9	-0,4	0,3	-0,1
Reële loonkost per hoofd (1)	0,8	-1,3	0,7	-0,2	1,0	0,1	0,2	0,5
6. Niet-verhandelbare diensten								
Toegevoegde waarde in volume	1,2	2,3	0,4	1,2	1,6	0,9	1,7	1,5
Bruto-investeringen in volume	12,3	-2,5	1,2	7,1	2,1	2,5	12,6	2,0
Werkgelegenheid	0,4	-0,0	-0,1	-0,1	0,4	0,4	1,1	0,2
Reële productiviteit per hoofd	0,7	2,3	0,5	1,3	1,2	0,5	0,6	1,3
Reële loonkost per hoofd (1)	1,0	1,0	4,4	0,7	1,4	1,9	1,2	1,7
7. Totaal								
Toegevoegde waarde in volume	1,1	1,6	-3,8	-0,2	2,3	2,5	2,1	1,0
Bruto-investeringen in volume (2)	3,4	3,5	-6,8	2,7	3,0	2,0	3,1	1,6
Werkgelegenheid	1,5	1,5	-0,8	-1,6	0,5	0,4	0,5	0,2
Reële productiviteit per hoofd	-0,4	0,1	-3,0	1,4	1,8	2,1	1,6	0,8
Reële loonkost per hoofd (1)	0,6	-0,4	2,0	0,2	1,1	0,8	0,4	0,9

(1) Loonkost na aftrek van loonsubsidies.

(2) Excl. investeringen in woongebouwen

5. Resultaten voor het Vlaams Gewest

5.1. Macro-economische evoluties

Gezien de openheid van de Vlaamse economie is het niet verwonderlijk dat die, net zoals de andere Belgische gewesten, de gevolgen van de wereldwijde crisis ondergaat (zie ook hoofdstuk 2). De gemiddelde verwachte economische groei (bbp) tijdens de projectieperiode 2008-2014 is duidelijk vertekend door de crisis en bedraagt slechts 1,0 % (t.o.v. 2,0 % tijdens 2001-2007 en 3,1 % tijdens 1994-2000). Daarenboven kan men ook een convergentie vaststellen van de (verwachte) regionale economische groei voeten in de volledige projectieperiode. In de periode 2008-2014 zouden de gemiddelde Waalse en Brusselse economische groei immers ongeveer 0,9 % en 0,8 % bedragen.

Tabel 11: Voornaamste macro-economische resultaten: Vlaams Gewest

	2007	2008	2009	2010	2011-2014	Gemiddelden		
						1994-2000	2001-2007	2008-2014
1. Bruto binnenlands product in volume (1)	3,7	1,1	-3,9	0,0	2,4	3,1	2,0	1,0
2. Bruto toegevoegde waarde in volume (1)	3,6	1,4	-3,8	0,1	2,5	2,9	2,0	1,1
3. Bruto-investeringen in volume (1) (2)	8,7	6,2	-7,3	-1,6	2,9	4,6	3,0	1,3
4. Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstacken) (1)	1,7	-0,8	-3,6	1,2	1,6	1,9	1,2	0,4
5. Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstacken) (1) (3)	0,9	-1,9	0,6	-0,2	1,4	0,9	0,4	0,6
6. Werkgelegenheid en werkloosheid								
6.1. Binnenlandse werkgelegenheid								
6.1.a. Totale binnenlandse werkgelegenheid, in duizendtallen (4)	2529,3	2572,8	2554,2	2528,3	2622,0	2254,4	2429,4	2568,6
6.1.b. Wijziging in duizendtallen	48,2	43,4	-18,6	-25,9	23,4	25,5	24,9	13,2
6.1.c. Wijziging in%	1,9	1,7	-0,7	-1,0	0,9	1,1	1,0	0,5
6.2. Werkgelegenheidsgraad (4)	67,2	67,8	67,0	66,0	67,6	62,6	66,0	66,9
6.3. Werkloosheid								
6.3.a. Totale werkloosheid, definitie FPB, in duizendtallen (4)	237,1	221,6	268,8	318,8	299,8	295,8	276,8	295,0
6.3.b. Werkzoekenden, in duizendtallen (4)	175,9	165,6	217,2	270,3	259,6	230,5	200,3	248,3
6.3.c. Werkloosheidsgraad, definitie FPB (4)	8,0	7,4	8,9	10,5	9,7	10,7	9,5	9,7
6.3.d. Werkloosheidsgraad, excl. oudere werklozen (4)	6,1	5,7	7,3	9,1	8,5	8,6	7,1	8,3

(1) Groei voeten in procent.

(2) Excl. investeringen in woongebouwen.

(3) Loonkost na aftrek van loonsubsidies.

(4) In de kolom 2011-2014 wordt de waarde op het einde van de periode (2014) weergegeven.

In het Vlaams Gewest werd aan de economische hoogconjunctuur van 2006 een vervolg gebreed in 2007 (respectievelijk 3,2 % en 3,7 % bbp-groei), dit in tegenstelling tot de twee andere gewesten waarvan de economische groei daalde in 2007 (Brussels Hoofdstedelijk Gewest: 1,2 % en Waals Gewest: 1,7 %). Het jaar 2008 was het begin van de economische teruggang welke later

aanzienlijk werd versterkt door de kredietcrisis. In 2008 zou de Vlaamse economische groei ongeveer 1,1 % bedraagd hebben. Na het dieptepunt dat zou worden opgetekend in 2009 (bbp-groei van -3,9 %) zou er in 2010 een nulgroei zijn in het Vlaams Gewest (0,0 %). In het weerhouden scenario zou de Vlaamse economie in 2011 terug heropleven (met een bbp-groei ten belope van 2,5 %), waarmee ze een gelijklopende conjunctuur zou hebben als de andere Belgische gewesten. Desondanks zou de Vlaamse economische groei tijdens de periode 2011-2014 iets hoger zijn dan in de andere gewesten (2,4 % t.o.v. 2,2 %).

Onder invloed van de wereldwijde economische teruggang zou de Vlaamse economie in 2008 een vrij lage economische groei (1,1 %) gekend hebben. Hoewel bepaalde bedrijfstakken nog een economische dynamiek aan de dag leggen, ondergaan andere bedrijfstakken reeds de gevolgen van de laagconjunctuur en kredietcrisis. Dit zijn vooral enkele industriële exportgerichte bedrijfstakken (namelijk: 'intermediaire goederen' en 'uitrustingsgoederen') en, niet verwonderlijk, 'krediet en verzekeringen'.

De laagconjunctuur laat zich in 2008 nog niet voelen op de arbeidsmarkt. De toename van de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid wordt geraamd op 43 400 personen, waarvan 4 200 bijkomende zelfstandigen. De verklaring voor deze goede prestatie, die zich slechts iets onder het niveau van 2007 bevindt (toename met 48 200 personen), is te vinden in de bijzonder dynamische groei van 2006 en 2007. In 2008 zou de dienstenchequewerkgelegenheid ook nog relatief sterk gestegen zijn (toename met 13 100 personen).

De combinatie van deze werkgelegenheidstoename, de relatief sterke aangroei van de Vlaamse beroepsbevolking met ongeveer 26 400 personen, en een nagenoeg stabiel blijvend pendelarbeidsaldo (-1 700), zou het aantal Vlaamse werklozen (FPB-definitie³⁵) verder doen dalen (met ongeveer 15 500 personen) in 2008. Ook de werkloosheidsgraad (FPB-definitie) zou gevoelig afgenomen zijn tot 7,4 % (t.o.v. 8,0 % in 2007). Exclusief 'oudere werklozen' zou de werkloosheidsgraad gedaald zijn tot 5,7 % (t.o.v. 6,1 % in 2007). De reële productiviteitsgroei (per werknemer) in de marktbedrijfstakken zou -0,8 % bedraagd hebben in 2008. Dit is uiteraard het gevolg van de vertraagde economische groei en de daar (nog) niet onder lijdende werkgelegenheidsgroei. Aangezien de reële loonkost per werknemer onder invloed van de hoge inflatie nog sterker zou afgenomen zijn in de marktbedrijfstakken (-1,9 %), zou de reële loonkost per eenheid product gedaald zijn in 2008 (-1,1 %).

In 2009 zouden de drie gewesten gelijkaardig getroffen worden door de economische crisis. Het Vlaams Gewest zou de laagste groei noteren (-3,9 %), hoewel het verschil met de andere gewesten minimaal is (-3,8 % in het Waals Gewest en Brussels Hoofdstedelijk Gewest). Onder de hypothesen wordt uitgegaan van een Vlaamse nulgroei in 2010. De crisis zou het sterkst gevoeld worden in de industriële bedrijfstakken (in het bijzonder 'intermediaire goederen'), maar ook in sommige dienstenbedrijfstakken (in het bijzonder 'vervoer en communicatie'). De enige be-

³⁵ Administratief concept, inclusief 'oudere werklozen'.

drijfstukken die een positieve groei zouden neerzetten over beide jaren heen zijn 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en de niet-verhandelbare diensten.

Aangezien de werkgelegenheid met vertraging reageert op de economische conjunctuur zou de afname van de werkgelegenheid in het Vlaamse Gewest in 2009 beperkt blijven tot ongeveer 18 600 personen. In 2010 echter zou de Vlaamse werkgelegenheid nog eens afnemen met ongeveer 25 900 personen.

Het totale banenverlies door de crisis zou hierdoor ongeveer 44 500 personen bedragen (waarvan ongeveer 9 400 zelfstandigen). In 2010 zou daardoor het aantal jobs in de Vlaamse economie teruggebracht worden tot op het niveau van 2007 (i.e. ongeveer 2,53 miljoen personen). De gevolgen van de crisis voor de Vlaamse werkgelegenheid zouden hiermee iets beperkter zijn dan in de andere gewesten: het Vlaams Gewest zou ongeveer 1,7 % van zijn werkgelegenheid verliezen tijdens 2009-2010, terwijl het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ongeveer 2,4 % en het Waals Gewest ongeveer 2,5 % zouden verliezen in dezelfde periode³⁶. Beide laatste gewesten zien hun werkgelegenheid hierdoor beduidend onder het niveau van 2007 terugvallen.

Het Vlaams pendelsaldo zou negatief beïnvloed worden door de afname van de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid. Het Vlaams pendelsaldo zou in de periode 2009-2010 afnemen met ongeveer 6 800 personen, in belangrijke mate te wijten aan de verminderde stroom van Vlaamse pendelaars naar het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het kleiner wordende pendelarbeitsaldo versterkt de negatieve evolutie van de Vlaamse werkloosheid tijdens de crisisjaren.

Het banenverlies op de Vlaamse arbeidsmarkt (-44 500 personen), het afnemende pendelsaldo (-6 800 personen) en de toenemende beroepsbevolking (+46 000 personen) zouden leiden tot een stijging van de werkloosheid in 2010 (t.o.v. 2008) met ongeveer 97 200 personen. Het aantal werklozen (FPB-definitie) zou hiermee op ongeveer 319 000 personen komen. De werkloosheidsgraad zou boven de 10 % stijgen in 2010 (10,5 %). Exclusief oudere werklozen zou de werkloosheidsgraad 9,1 % bedragen.

Waar in 2007 het Vlaams Gewest op weg leek om met enige jaren vertraging de Lissabon-norm inzake werkgelegenheidsgraad³⁷ (70 %) te halen, gooit de crisis ook hier de balans volledig om. In 2008 zou de werkgelegenheidsgraad gestegen zijn tot ongeveer 67,8 %. In 2010 zou de Vlaamse werkgelegenheidsgraad afnemen tot 66,0 %, wat neerkomt op het niveau van 2005 (65,9 %).

De relatief beperkte afname van de werkgelegenheid, in verhouding tot de afname van de economische activiteit zelf, zou resulteren in een verminderde arbeidsproductiviteit in de marktbedrijfstukken (-3,6 % in 2009 en +1,2 % in 2010). Het reële loon per werknemer in de marktbe-

³⁶ Hierbij dient opgemerkt te worden dat, waar in het Waals en Vlaams Gewest de werkgelegenheid zou hernemen vanaf 2011, dit niet het geval zou zijn in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het totale banenverlies in Brussel (incl. 2011) zou rond de 2,6 % schommelen.

³⁷ Zoals blijkt uit de definitie in bijlage 3 wordt hiermee de in Vlaanderen veel gebruikte term 'werkzaamheidsgraad' bedoeld.

drijfstacken zou in 2009 licht toenemen en 2010 licht afnemen (respectievelijk met 0,6 % en -0,2 %). Samen met de vrij stabiele reële loonkost per werknemer zou dit een relatief sterke toename van de reële loonkost per een eenheid product teweegbrengen in de periode 2009-2010.

Te wijten aan de sterk verminderde afzetperspectieven zouden de investeringen in 2009 een forse terugval kennen. De investeringsgroei zou -7,3 % bedragen. De investeringen zouden minder sterk dalen in 2010 (-1,6 %), maar zij geraken daarmee niet uit de rode zone.

Zoals in het nationale scenario en onder invloed van een internationaal gunstiger klimaat, zou de economische heropleving zich inzetten vanaf 2011 met een economische groei die geraamd wordt op 2,5 % (bbp). Gedurende het einde van de projectieperiode (2011-2014) zou de gemiddelde economische groei 2,4 % bedragen. Dit is equivalent aan de gemiddelde Vlaamse economische groei beschouwd over langere termijn (1980-2007: 2,4 %). Het verlies opgetekend in de recessieperiode zou hiermee niet goedge maakt worden.

De werkgelegenheids groei zou in eerste instantie relatief zwak blijven (2011: 0,5 %) om nadien verder toe te nemen. De gemiddelde Vlaamse werkgelegenheids groei tijdens 2011-2014 zou 0,9 % bedragen. In de periode 2011-2014 zouden er aldus bijna 94000 banen gecreëerd worden op de Vlaamse arbeidsmarkt. Pas in 2012 zou de werkgelegenheid terug het niveau van vóór de crisis bereiken (namelijk 2,57 miljoen personen). In 2014 zou de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid ongeveer 2,62 miljoen personen bedragen.

De beroepsbevolking zou aangroeien met bijna 70000 personen in de periode 2011-2014. Het Vlaams pendelsaldo zou ook tijdens het laatste gedeelte van de projectieperiode blijven afnemen, hoewel aan een trager ritme dan in 2009-2010: het saldo wordt verwacht te dalen met ongeveer 4 900 personen. Dit zou zowel te wijten zijn aan de toenemende stromen naar Vlaanderen vanuit Wallonië en Brussel, als een verder dalende stroom Vlamingen die naar Brussel pendelt (hoewel die laatste op het einde van de projectieperiode licht herneemt). Deze evoluties van de beroepsbevolking, het pendelsaldo en de binnenlandse werkgelegenheid zouden ervoor zorgen dat er in 2014 ongeveer 19 000 werklozen minder zijn dan in 2010. Het aantal werklozen zou, door de zwakke werkgelegenheids groei, in 2011 nog licht toenemen om pas daarna te dalen. De werkloosheidsgraad zou aldus in 2011 een piek bereiken van 10,7 %. Tegen 2014 zou de Vlaamse werkloosheidsgraad afnemen naar 9,7 %. De Vlaamse werkgelegenheidsgraad zou in 2014 67,6 % bedragen, wat net iets lager is dan de werkgelegenheidsgraad in 2008 (67,8 %).

Analoog aan de verbeterende arbeidsmarktsituatie zou het reële loon per werknemer tijdens 2011-2014 jaarlijks gemiddeld stijgen met 1,4 %³⁸. Aangezien ook de productiviteit per werknemer verwacht wordt te stijgen, en dit zelfs iets sterker dan de loonkost (namelijk gemiddeld 1,6 % per jaar), zou de reële loonkost per eenheid product licht afnemen op het einde van de projectieperiode.

³⁸ Noteer dat de loonevolutie in de nationale vooruitzichten voldoet aan de loonnorm (zoals gesteld in de wet tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen).

Met de heropleving van de conjunctuur zouden ook de investeringen terug toenemen vanaf 2011. In 2011 en 2012 zou er een duidelijke inhaalbeweging plaatsvinden na twee jaren van negatieve groei, om nadien iets af te zwakken. Tijdens 2011-2014 zou de gemiddelde investeringsgroei 2,9 % bedragen.

5.2. Evoluties per bedrijfstak

In tabel 12 wordt de sectorale structuur van de Vlaamse economie weergegeven, zowel naar bruto toegevoegde waarde als naar (binnenlandse) werkgelegenheid. Aangezien de projectieperiode relatief kort is zouden er uiteraard geen al te grote verschuivingen zijn.

De crisis versterkt het afnemende belang van de industriële bedrijfstakken in de Vlaams economie. Onder de verliezende bedrijfstakken zouden zich voornamelijk industriële bedrijfstakken bevinden. De verwerkende nijverheid zou zijn belang in de totale bruto toegevoegde waarde zien afnemen van 21,3 % in 2007 naar 19,9 % in 2014. In het Vlaams Gewest zouden vooral de bedrijfstakken 'intermediaire goederen' (van 7,7 % in 2007 naar 7,2 % in 2014) en 'verbruiksgoederen' (van 8,6 % naar 7,9 %) hun aandeel zien dalen. Onder invloed van de crisis zou het belang van de bedrijfstak 'intermediaire goederen' in 2010 zakken tot 6,9 % maar vanaf 2011 zou het aandeel van deze bedrijfstak iets hernemen. Ook het belang van de bedrijfstak 'uitrustingsgoederen' zou dalen (van 5,0 % naar 4,7 %). De bedrijfstak 'energie' zou stabiliseren rond 2,8 % in 2014. De bedrijfstak 'bouw' is de enige secundaire bedrijfstak die zijn belang in de totale toegevoegde waarde zou vergroten, al is het slechts minimaal (van 6,0 % in 2007 naar 6,2 % in 2014).

Tabel 12: Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Vlaams Gewest

	<i>(In procent van het regionale totaal)</i> Bruto toegevoegde waarde in volume(1)			Binnenlandse werkgelegenheid		
	1980	2007	2014	1980	2007	2014
1. Landbouw	1,6	1,2	1,2	4,2	2,3	1,9
2. Energie	5,5	2,9	2,8	2,1	0,7	0,6
3. Verwerkende nijverheid	19,1	21,3	19,9	27,7	16,3	13,8
a. Intermediaire goederen	5,6	7,7	7,2	7,3	5,2	4,7
b. Uitrustingsgoederen	5,0	5,0	4,7	6,9	3,9	3,3
c. Verbruiksgoederen	8,8	8,6	7,9	13,5	7,2	5,9
4. Bouw	7,9	6,0	6,2	8,0	6,3	6,3
5. Marktdiensten	50,3	58,3	59,2	40,5	58,9	62,0
a. Vervoer en communicatie	6,5	6,7	6,5	7,6	6,7	6,7
b. Handel en horeca	21,3	15,3	15,0	17,6	18,0	17,6
c. Krediet en verzekeringen	2,1	3,7	3,7	2,3	2,1	1,9
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	5,9	6,5	7,1	5,6	11,0	13,0
e. Overige marktdiensten	16,1	26,1	27,0	7,4	21,0	22,8
6. Niet-verhandelbare diensten	15,9	10,2	10,5	17,5	15,6	15,3
7. Totaal	100,3	99,9	99,8	100,0	100,0	100,0

(1) Aangezien de reeksen in kettingeuro's niet additief zijn, zijn er verschillen tussen (sub-)totalen en de som van hun componenten en is het totaal niet noodzakelijk gelijk aan 100 %.

Onder de aan belang inboetende bedrijfstakken bevinden zich echter ook een aantal tertiaire bedrijfstakken. Zo zouden de bedrijfstakken 'handel en horeca' en 'vervoer en communicatie' hun belang zien afnemen (respectievelijk van 15,3 % in 2007 naar 15,0 % en van 6,7 % naar 6,5 %). De bedrijfstak 'vervoer en communicatie' zou relatief zwaar getroffen worden door de crisis (zie tabel 13) waardoor zijn belang zou afnemen tot 6,2 % in 2010 om daarna te hernemen. Zo ook zou het aandeel van de bedrijfstak 'krediet en verzekering' na een lichte daling in het begin van de projectieperiode, terug licht stijgen op het einde van de projectieperiode, waardoor het belang van deze bedrijfstak stabiel zou blijven op 3,7 %.

De resterende dienstenbedrijfstakken zouden aan belang winnen tijdens de projectieperiode. De sterkste stijger zou de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' zijn. Het is de enige marktbedrijfstak die ongevoelig is voor de crisis en gedurende de gehele projectieperiode positieve groeivoeten neerzet. Het belang van de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' zou met ongeveer 9 % stijgen (van 6,5 % in 2007 naar 7,1 % in 2014). Ook het aandeel van de grootste bedrijfstak 'overige marktdiensten' (met hierin o.a. de onroerend-goedsector en diensten aan ondernemingen) zou verder toenemen (van 26,1 % naar 27,0 %). De niet aan conjunctuurschokken onderhevige bedrijfstak 'overheid en onderwijs' zou zijn belang zien toenemen van 10,0 % in 2007 tot een piek van 10,6 % in 2010. Daarna zou het belang van deze bedrijfstak de trend van vóór de crisis voortzetten en dus terug afnemen (naar 10,3 % in 2014).

Het resultaat van deze verwachte sectorale verschuivingen is dat de secundaire bedrijfstakken verder zouden afkalven ten voordele van de tertiaire bedrijfstakken. Het aandeel van de secundaire sector in de totale Vlaamse bruto toegevoegde waarde zou dalen van 30,2 % in 2007 naar 28,9 % in 2014. Het belang van de tertiaire sector (inclusief de niet-verhandelbare diensten) zou stijgen van 68,5 % in 2007 naar 69,7 % in 2014.

De zonet geschetste evoluties van de sectorale aandelen in de bruto toegevoegde waarde vertalen zich grotendeels ook naar de werkgelegenheidsaandelen (zie tabel 12). Zo zou het aandeel van de secundaire sector in de totale Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid afnemen van 23,2 % in 2007 naar 20,8 %. De tertiaire sector zou dan weer een toenemend belang laten optekenen (van 74,5 % naar 77,3 %).

De totale evolutie van de tertiaire sector kan er echter niet doorgetrokken worden naar het bedrijfstakniveau. Het aandeel van de bedrijfstak 'handel en horeca' zou, naar analogie met zijn aandeel in de toegevoegde waarde, afnemen (van 18,0 % naar 17,6 %). Ook 'krediet en verzekeringen' zou in 2014 een lager aandeel in de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid laten optekenen (van 2,1 % naar 1,9 %). In tegenstelling tot het licht stijgende belang van 'overheid en onderwijs' in termen van bruto toegevoegde waarde, zou deze bedrijfstak zijn werkgelegenheidsaandeel zien afnemen (van 14,4 % naar 14,2 %) na eerst licht te stijgen tot 14,5 % in 2010 ten gevolge van zijn conjunctuurongevoeligheid.

Opnieuw is het de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' die zijn aandeel in de Vlaamse werkgelegenheid het sterkst zou zien stijgen. Het belang van deze bedrijfstak zou toenemen met bijna 18 % (van 11,0 % in 2007 naar 13,0 % in 2014). De bedrijfstak 'overige marktdiensten' zou ook een stijgend belang noteren (van 21,0 % naar 22,8 %). Het werkgelegenheidsaandeel van 'vervoer en communicatie' zou stabiel blijven.

Bijna volledig analoog aan de evolutie van de aandelen van de industriële bedrijfstakken in de bruto toegevoegde waarde, vergaat het de evolutie van de werkgelegenheidsaandelen van die bedrijfstakken. De bedrijfstak 'verbruiksgoederen' zou de grootste verliezer zijn: zijn aandeel in de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid zou afnemen met 17,4 % (van 7,2 % in 2007 naar 5,9 % in 2014). Ook de bedrijfstak 'uitrustingsgoederen' zou zwaar inboeten aan belang. Het werkgelegenheidsaandeel van deze bedrijfstak zou zakken tot 3,3 % (komende van 3,9 % in 2009, of een verlies van 16,0 %). Het aandeel van de bedrijfstak 'intermediaire goederen' zou eveneens dalen (van 5,2 % naar 4,7 %) wat het belang van de verwerkende nijverheid voor de Vlaamse werkgelegenheid op 13,8 % zou brengen (16,3 % in 2007). De 'bouw' zou zijn aandeel in de Vlaamse werkgelegenheid stabiliseren op 6,3 %.

In wat volgt wordt vooral de nadruk gelegd op een analyse van de bijdrages van de verschillende bedrijfstakken aan de Vlaamse economische groei en werkgelegenheidsgroei om zodanig een zicht te krijgen op hoe de crisis zich doorheen de Vlaamse economie voortzet (zie tabel 19). Deze analyse laat ook toe om de bedrijfstakken te identificeren die bijdragen tot het geleidelijke herstel nadien.

De eerste tekenen van de crisis zijn ook zichtbaar in de jaarcijfers voor 2008: de verwerkende nijverheid zou een negatieve groei van -0,5 % hebben neergezet (zie tabel 13). Het betreft voornamelijk de bedrijfstakken 'intermediaire goederen' en 'uitrustingsgoederen'. De bijdrage van de verwerkende nijverheid in 2008 zou dus reeds negatief geweest zijn (zie tabel 19). De twee bedrijfstakken die de sterkste groei zouden neergezet hebben in 2008 zijn 'vervoer en communicatie' (2,9 %) en 'overige marktdiensten' (2,9 %). Het zou voornamelijk die laatste zijn die, gezien zijn belang voor de Vlaamse economie, de economische groei in 2008 ondersteunde met een groeibijdrage ten belope van ongeveer 0,7 procentpunt (ppt).

In 2009 zou de crisis dan volledig toeslaan. Uitgezonderd van de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en de niet-verhandelbare diensten zouden alle bedrijfstakken een negatieve groei kennen in 2009 (zie tabel 13). De crisis zou het duidelijkst te merken zijn in de bedrijfstak 'intermediaire goederen'. De toegevoegde waarde van deze bedrijfstak zou dalen met 10,0 %. Ook de andere industriële bedrijfstakken zouden zwaar getroffen worden. De groei van de bedrijfstakken 'uitrustingsgoederen' en 'verbruiksgoederen' zou respectievelijk -5,4 % en -5,9 % bedragen. Hiermee zou de verwerkende nijverheid instaan voor 1,4 ppt van de totale daling van de Vlaamse bruto toegevoegde waarde (-3,8 % in 2009). Iets meer dan de helft van die negatieve groeibijdrage zou geleverd worden door 'intermediaire goederen', namelijk -0,8 ppt, wat overeenkomt met ongeveer 20 % van de daling van de totale Vlaamse toegevoegde

waarde. Gelijklopend aan de evolutie van de toegevoegde waarde in 2009, zouden ook de investeringen fors terugvallen in de verwerkende nijverheid (investeringsgroei zou variëren tussen -9,2 % en -11,4 % in de subbedrijfstakingen ervan).

Van de dienstenbedrijfstakingen zou het vooral 'vervoer en communicatie' zijn waarvan de bruto toegevoegde waarde zwaar zou terugvallen in 2009 (-8,4 %). Gecombineerd met een belang van 6,7 % in de Vlaamse economie zou deze bedrijfstak aldus op belangrijke wijze bijdragen aan de negatieve groei in Vlaanderen (bijdrage: -0,6 ppt). De investeringen in deze bedrijfstak zouden afnemen met ongeveer -10,6 % in 2009.

De bedrijfstak 'handel en horeca' zou ook relatief sterk getroffen worden (-4,5 % in 2009). Aangezien dit een belangrijke bedrijfstak is (aandeel rond 15 %) zou deze bedrijfstak instaan voor 0,7 ppt van de achteruitgang van de totale toegevoegde waarde in Vlaanderen. De toegevoegde waarde van de 'overige marktdiensten' zou 'slechts' afnemen met 3,3 %. Toch zou het de belangrijkste schakel zijn via dewelke de crisis voelbaar is in de Vlaamse economie. Deze bedrijfstak zou een groeibijdrage leveren van -0,9 ppt in 2009 (zie tabel 19). Zijn groot gewicht in de Vlaamse economie is hier niet vreemd aan.

Ondanks het feit dat een belangrijke oorzaak van de huidige laagconjunctuur te vinden is in de kredietcrisis, zou de bijdrage van de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' aan de terugval van de Vlaamse economische activiteit meevallen. De groei van deze bedrijfstak in 2009 zou -4,7 % bedragen, maar dankzij zijn beperkt gewicht in de Vlaamse economie (3,7 %, zie tabel 12) zou de impact hiervan op de neergang van de Vlaamse toegevoegde waarde beperkt blijven tot -0,1 ppt.

Samenvattend kan gesteld worden dat de belangrijkste bijdragen aan de daling van de Vlaamse toegevoegde waarde in 2009 geleverd zouden worden door de bedrijfstakingen 'overige marktdiensten' (-0,9 ppt), 'intermediaire goederen' (-0,8 ppt), 'handel en horeca' (-0,7 ppt) en 'vervoer en communicatie' (-0,6 ppt). Samen zouden deze vier bedrijfstakingen dus instaan voor ongeveer 3,0 ppt van de totale daling (-3,8 %). Dit komt overeen met bijna 80 % van de totale afname, terwijl deze bedrijfstakingen samen ongeveer een belang van 56 % hebben in de Vlaamse toegevoegde waarde.

Aangezien de werkgelegenheid met enige vertraging volgt op de economische activiteit worden de groeibijdragen van de bedrijfstakingen aan de totale werkgelegenheidsperiode bekeken over de periode 2009-2010. De Vlaamse werkgelegenheid zou over beide jaren heen met ongeveer 1,7 % krimpen. Een belangrijke deel van het werkgelegenheidsverlies zou zich situeren in de bedrijfstak 'verbruiksgoederen' (-0,7 ppt in 2009-2010, zie tabel 19). Zowel in 2009 als in 2010 zou de werkgelegenheid in deze bedrijfstak fors achteruitlopen (-4,7 % in 2009 en -5,2 % in 2010, zie tabel 13). Grosso modo komt dit overeen met een gecumuleerd banenverlies van 17 300 personen. De verwerkende nijverheid in zijn geheel zou in 2009-2010 een werkgelegenheidsvermindering van bijna 32 300 personen laten optekenen.

Hoewel de werkgelegenheidsgroei in 'handel en horeca' minder negatief zou zijn (met -1,4 % in 2009 en -0,6 % in 2010) dan in de bedrijfstak 'verbruiksgoederen', zorgt zijn gewicht ervoor dat deze bedrijfstak toch een belangrijke bijdrage zou leveren aan het banenverlies in Vlaanderen (-0,4 ppt in 2009-2010 of ongeveer 9300 jobs). In de marktdiensten zouden in 2009-2010 ongeveer 6 500 banen verloren gaan. Dit verlies zou beperkt blijven omdat de werkgelegenheid in de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' zou uitbreiden met 13 800 personen (positieve groeibijdrage van 0,5 ppt in 2009-2010).

Vanaf 2011 zou de heropleving zich inzetten en zou de Vlaamse economie terug aanknopen met positieve groeicijfers (zie ook paragraaf 5.1). De bruto toegevoegde waarde zou jaarlijks toenemen met gemiddeld 2,5 % in de periode 2011-2014 (zie tabel 13). De veruit belangrijkste bijdrage aan deze groei zou geleverd worden door de bedrijfstak 'overige marktdiensten' (0,8 ppt, zie tabel 19). De jaarlijkse gemiddelde groei van deze bedrijfstak zou 2,8 % bedragen.

De groei in de bedrijfstak 'intermediaire goederen' zou sterk hernemen. Gemiddeld zou deze bedrijfstak een jaarlijkse groei bereiken van 3,5 % in de periode 2011-2014 en daarmee een groeibijdrage leveren van 0,2 ppt. Analoog hieraan zouden de investeringen relatief sterk toenemen (3,5 % gemiddeld in 2011-2014). Wat de andere industriële bedrijfstakken betreft, zou het vooral de bedrijfstak 'bouw' zijn die een dynamische groei neerzet (2,9 %).

Onder de marktdiensten zou 'vervoer en communicatie' de hoogste groei optekenen (3,5 % in 2011-2014). Ook de investeringen in deze bedrijfstak zouden fors toenemen op het einde van de projectieperiode (4,9 %). De bedrijfstak 'handel en horeca' zou gemiddeld een groeibijdrage van 0,3 ppt leveren in de periode 2011-2014 (groei 2,0 %).

De jaarlijkse werkgelegenheidsgroei op het einde van de projectieperiode (2011-2014) zou gemiddeld 0,9 % bedragen (of 93 700 bijkomende arbeidsplaatsen). De werkgelegenheid wordt verwacht fors toe te nemen in de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (gemiddeld 3,1 % per jaar in 2011-2014). Deze bedrijfstak zou dan ook in belangrijke mate de groei van de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid ondersteunen (gemiddelde groeibijdrage: 0,4 ppt in 2011-2014, zie tabel 19). Over de gehele projectieperiode 2008-2014 zou de bedrijfstak bijna 62 000 bijkomende jobs creëren, waarvan ongeveer 39 000 tijdens 2011-2014.

Een andere belangrijke ondersteuning van de toename in de Vlaamse werkgelegenheid zou komen van de 'overige marktdiensten' (gemiddelde jaarlijkse bijdrage aan de werkgelegenheidsgroei: 0,4 ppt). Tijdens de periode 2011-2014 zouden er ongeveer 43 300 bijkomende personen tewerkgesteld worden in deze bedrijfstak (gemiddelde jaarlijkse groei: 1,9 %).

In 'krediet en verzekeringen' zou de tewerkstelling licht dalen (-0,4 % per jaar). De werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid zou blijven krimpen. Dit zou echter aan een gematigder tempo verlopen dan in de crisisjaren (gemiddeld -1,1 % in 2011-2014 t.o.v. -3,0 % en -5,0 % in 2009 en 2010). Over de gehele projectieperiode 2008-2014 zou de verwerkende nijverheid ongeveer 48 500 banen verliezen. In de marktdiensten daarentegen zouden er ongeveer 136 000 bij-

komende jobs gecreëerd worden.

Tabel 13: Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Vlaams Gewest

<i>(Jaarlijkse groeivoeten, in procent)</i>	Gemiddelden							
	2007	2008	2009	2010	2011-2014	1994-2000	2001-2007	2008-2014
1. Landbouw								
Toegevoegde waarde in volume	2,6	2,9	-6,9	-1,0	2,4	2,1	-2,4	0,6
Bruto-investeringen in volume	22,1	2,8	-9,5	-1,7	1,8	-3,8	7,7	-0,2
Werkgelegenheid	-1,9	-0,7	-1,1	-3,0	-1,7	-1,8	-1,9	-1,7
Reële productiviteit per hoofd	4,5	3,7	-5,9	2,0	4,1	4,0	-0,5	2,3
Reële loonkost per hoofd (1)	3,4	-1,4	1,4	3,1	0,9	-0,9	1,9	1,0
2. Energie								
Toegevoegde waarde in volume	10,9	3,1	-1,5	-2,2	0,6	1,7	1,2	0,3
Bruto-investeringen in volume	18,2	15,5	-7,7	-8,0	1,7	0,7	6,2	0,9
Werkgelegenheid	1,5	3,8	-0,6	-2,5	-0,9	-1,9	-0,3	-0,4
Reële productiviteit per hoofd	9,3	-0,6	-0,8	0,3	1,6	3,7	1,4	0,7
Reële loonkost per hoofd (1)	1,4	1,0	-0,4	-0,7	2,4	2,1	1,9	1,4
3. Verwerkende nijverheid								
Toegevoegde waarde in volume	4,3	-0,5	-7,4	-1,1	2,5	4,1	0,8	0,1
Bruto-investeringen in volume	7,9	7,0	-10,2	-0,4	2,7	5,3	-1,5	1,0
Werkgelegenheid	-0,4	0,1	-3,0	-5,0	-1,1	-0,8	-1,5	-1,8
Reële productiviteit per hoofd	4,7	-0,6	-4,5	4,1	3,6	4,9	2,4	1,9
Reële loonkost per hoofd (1)	1,3	-2,9	-0,8	1,6	1,7	2,1	0,6	0,7
a. Intermediaire goederen								
Toegevoegde waarde in volume	2,1	-0,7	-10,0	-2,1	3,5	5,2	0,1	0,2
Bruto-investeringen in volume	21,5	5,8	-11,4	-3,4	3,5	5,8	1,6	0,7
Werkgelegenheid	0,2	1,5	-1,8	-4,4	-0,7	0,1	-0,8	-1,1
Reële productiviteit per hoofd	1,9	-2,2	-8,3	2,5	4,3	5,2	0,9	1,3
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,9	-1,9	-0,2	1,4	1,6	3,3	0,2	0,8
b. Uitrustingsgoederen								
Toegevoegde waarde in volume	3,8	-0,7	-5,4	1,1	1,9	5,6	-0,6	0,4
Bruto-investeringen in volume	-3,9	8,4	-9,4	4,3	2,4	9,6	-2,9	1,8
Werkgelegenheid	-0,3	0,4	-1,7	-5,2	-1,8	-0,4	-2,3	-1,9
Reële productiviteit per hoofd	4,1	-1,1	-3,7	6,6	3,8	6,0	1,8	2,4
Reële loonkost per hoofd (1)	5,3	-4,9	-2,8	2,5	1,9	0,7	1,0	0,3
c. Verbruiksgoederen								
Toegevoegde waarde in volume	6,9	-0,2	-5,9	-1,5	1,6	2,0	2,6	-0,1
Bruto-investeringen in volume	1,8	7,7	-9,2	0,2	2,0	3,8	-2,5	0,9
Werkgelegenheid	-0,9	-1,1	-4,7	-5,2	-1,1	-1,6	-1,6	-2,2
Reële productiviteit per hoofd	7,9	0,9	-1,3	4,0	2,7	3,6	4,3	2,1
Reële loonkost per hoofd (1)	0,4	-2,7	-0,7	1,0	1,7	2,0	0,7	0,6
4. Bouw								
Toegevoegde waarde in volume	3,4	1,9	-2,9	0,8	2,9	2,6	2,8	1,6
Bruto-investeringen in volume	18,6	7,8	-10,4	-1,4	2,5	6,2	6,4	0,8
Werkgelegenheid	3,3	1,9	-1,0	-0,3	0,9	0,5	1,0	0,6
Reële productiviteit per hoofd	0,1	0,0	-2,0	1,1	2,0	2,0	1,8	1,0
Reële loonkost per hoofd (1)	0,7	-0,7	1,6	-0,4	1,5	1,5	0,4	0,9

(Jaarlijkse groeivoeten, in procent)

Gemiddelden

	2007	2008	2009	2010	2011-2014	1994-2000	2001-2007	2008-2014
5. Marktdiensten								
Toegevoegde waarde in volume	3,8	1,8	-3,6	0,3	2,7	3,0	2,8	1,3
Bruto-investeringen in volume (2)	6,6	6,2	-6,7	-2,4	3,3	5,7	4,2	1,5
Werkgelegenheid	3,1	2,7	-0,2	-0,2	1,6	2,4	2,0	1,3
Reële productiviteit per hoofd	0,7	-0,8	-3,4	0,5	1,0	0,6	0,8	0,0
Reële loonkost per hoofd (1)	0,9	-1,5	1,3	-0,6	1,4	0,4	0,5	0,7
a. Vervoer en communicatie								
Toegevoegde waarde in volume	1,2	2,9	-8,4	-3,0	3,5	1,6	0,9	0,8
Bruto-investeringen in volume	-2,2	11,2	-10,6	-4,2	4,9	6,3	1,0	2,2
Werkgelegenheid	2,2	0,9	-1,9	-1,1	1,4	1,2	0,6	0,5
Reële productiviteit per hoofd	-1,0	1,9	-6,6	-1,9	2,1	0,5	0,3	0,2
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,4	-1,8	1,7	-0,5	1,2	1,4	0,3	0,6
b. Handel en horeca								
Toegevoegde waarde in volume	7,6	0,2	-4,5	1,8	2,0	-0,0	3,2	0,8
Bruto-investeringen in volume	12,0	8,2	-4,0	-0,8	1,7	3,4	5,5	1,5
Werkgelegenheid	1,2	0,4	-1,4	-0,6	0,6	0,3	1,1	0,1
Reële productiviteit per hoofd	6,3	-0,2	-3,1	2,4	1,4	-0,3	2,1	0,7
Reële loonkost per hoofd (1)	2,2	0,1	1,8	-0,3	1,5	-0,2	1,3	1,1
c. Krediet en verzekeringen								
Toegevoegde waarde in volume	-0,9	-0,5	-4,7	0,8	2,6	9,1	2,3	0,9
Bruto-investeringen in volume	-8,0	-4,1	3,5	-7,2	1,1	2,1	4,3	-0,5
Werkgelegenheid	0,7	-0,0	-1,4	-1,4	-0,4	0,4	-1,6	-0,6
Reële productiviteit per hoofd	-1,6	-0,5	-3,3	2,3	3,0	8,7	4,0	1,5
Reële loonkost per hoofd (1)	1,3	-1,0	2,4	-1,2	1,4	-0,7	-0,2	0,8
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening								
Toegevoegde waarde in volume	3,6	1,7	2,9	1,3	2,6	2,7	2,0	2,3
Bruto-investeringen in volume	-19,6	0,5	2,4	3,9	3,9	-1,6	-0,6	3,2
Werkgelegenheid	3,3	3,3	2,1	2,6	3,1	2,8	2,8	2,9
Reële productiviteit per hoofd	0,3	-1,5	0,8	-1,3	-0,5	-0,0	-0,8	-0,6
Reële loonkost per hoofd (1)	0,3	-0,9	2,6	-0,5	1,6	-0,1	0,2	1,1
e. Overige marktdiensten								
Toegevoegde waarde in volume	2,9	2,9	-3,3	0,0	2,8	4,6	3,5	1,6
Bruto-investeringen in volume (2)	12,7	3,1	-7,4	-2,8	3,7	9,3	7,3	1,1
Werkgelegenheid	5,4	5,2	0,2	-1,0	1,9	5,8	3,3	1,7
Reële productiviteit per hoofd	-2,3	-2,2	-3,5	1,0	0,9	-1,1	0,3	-0,1
Reële loonkost per hoofd (1)	0,8	-3,2	0,1	-0,6	1,5	1,5	0,6	0,3
6. Niet-verhandelbare diensten								
Toegevoegde waarde in volume	0,1	2,3	0,4	1,2	1,6	1,1	0,8	1,5
Bruto-investeringen in volume	12,3	-2,5	1,2	7,1	2,1	2,6	4,2	2,0
Werkgelegenheid	0,1	-0,1	-0,1	-0,1	0,4	0,4	1,1	0,2
Reële productiviteit per hoofd	0,0	2,3	0,5	1,3	1,2	0,7	-0,3	1,3
Reële loonkost per hoofd (1)	0,8	1,0	4,4	0,7	1,4	1,6	1,1	1,7
7. Totaal								
Toegevoegde waarde in volume	3,6	1,4	-3,8	0,1	2,5	2,9	2,0	1,1
Bruto-investeringen in volume (2)	8,7	6,2	-7,3	-1,6	2,9	4,6	3,0	1,3
Werkgelegenheid	1,9	1,7	-0,7	-1,0	0,9	1,1	1,0	0,5
Reële productiviteit per hoofd	1,6	-0,3	-3,1	1,2	1,5	1,8	1,0	0,5
Reële loonkost per hoofd (1)	0,8	-1,3	1,4	-0,0	1,4	1,0	0,5	0,8

(1) Loonkost na aftrek van loonsubsidies.

(2) excl. investeringen in woongebouwen

6. Resultaten voor het Waals Gewest

6.1. Macro-economische evoluties

De economische resultaten van het Waals Gewest worden historisch gezien gekenmerkt door een hogere mate van inertie dan geobserveerd voor België in zijn geheel. De evolutie van de Waalse economische activiteit in 2007 en 2008 lijkt aan die trend te beantwoorden (zie tabel 14). Aangezien Wallonië geen voordeel heeft kunnen halen uit een nochtans zeer rooskleurige internationale en nationale omgeving in 2007 (1,7 % tegenover 2,8 % voor het Rijk), zou de duidelijke vertraging van de mondiale vraag in de tweede helft van 2008 de Waalse economische groei dus minder aangetast hebben. In 2008, het eerste jaar van de projectie, zou de groei van het Waals bbp in volume 1,3 % bedragen hebben, d.i. iets meer dan de groei van het Rijk (1,2 %). De gematigde groei van het Waals bbp in 2007 en 2008 zou nochtans baat gehad hebben bij de forse groei van de component investeringen. De volumegroei van de Waalse investeringen (excl. woongebouwen) zou inderdaad bijzonder sterk geweest zijn, vooral in 2007, maar ook in 2008, en zou respectievelijk 10,7 % en 5,9 % bedragen hebben. In 2008, ten slotte, zou de grootste bijdrage tot de groei van de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (0,8 procentpunt) en 'overheid en onderwijs' (0,4 procentpunt) gekomen zijn, terwijl de bijdrage van de bedrijfstak 'handel en horeca' – die traditiegetrouw gevoelig is voor het algemeen economisch klimaat – duidelijk zou teruggevallen zijn (van 0,9 procentpunt in 2007 naar 0,2 procentpunt in 2008). De bijdrage van de verwerkende nijverheid zou nul gebleven zijn, aangezien de grotere bijdrage van de bedrijfstak 'intermediaire goederen' zou tenietgedaan geworden zijn door de daling van de bijdrage van 'uitrustingsgoederen' en 'consumptiegoederen'.

De evolutie van de werkgelegenheid reageert traditiegetrouw met enige vertraging op de evolutie van de economische activiteit. Zo kan men ervan uit gaan dat de groei van het Waals bbp in 2006 aan de basis ligt van de forse stijging van de binnenlandse werkgelegenheid in 2007 (19 300 eenheden; 1,7 %). Daartegenover staat echter dat de nog forse groei van de arbeidsmarkt in Wallonië in 2008 na de zwakke groei van de activiteit in 2007, in dat opzicht ongewoon is. De toename van het aantal werknemers, zowel loontrekkenden als zelfstandigen, zou 18 500 eenheden (waarvan 1 000 zelfstandigen) bedragen hebben. Die geraamde toename is groter dan het gemiddelde dat tussen 2001 en 2007 werd genoteerd (10 900 eenheden), een periode waarin het gemiddelde groeitempo van de Waalse economie dat van 2007 dicht benaderde. De evolutie van de reële productiviteit per hoofd, die lichtjes negatief zou geweest zijn, toont dat de groei van de economische activiteit in 2008 vooral tot uiting zou gekomen zijn in nieuwe werkgelegenheidscreatie (1,6 %). De nog grote groei van de dienstenchequebanen (5 600 eenheden) zou eveneens bijdragen tot die evolutie. In een context van sterk oplopende inflatie in 2008, zouden de reële loonkosten per hoofd in Wallonië (-1,9 %) dalen, zoals in geheel België.

Tabel 14: Voornaamste macro-economische resultaten: Waals Gewest

	2007	2008	2009	2010	2011- 2014	Gemiddelden		
						1994- 2000	2001- 2007	2008- 2014
1. Bruto binnenlands product in volume (1)	1,7	1,3	-3,8	0,2	2,2	2,1	1,7	0,9
2. Bruto toegevoegde waarde in volume (1)	1,6	1,5	-3,8	0,3	2,3	2,0	1,7	1,0
3. Bruto-investeringen in volume (1) (2)	10,7	5,9	-4,9	-1,3	2,7	3,6	3,0	1,5
4. Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstakken) (1)	-0,3	-0,7	-3,4	1,9	1,5	1,6	0,8	0,5
5. Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstakken) (1) (3)	0,0	-1,9	-0,0	-0,2	1,4	0,7	0,0	0,5
6. Werkgelegenheid en werkloosheid								
6.1. Binnenlandse werkgelegenheid								
6.1.a. Totale binnenlandse werkgelegenheid, in duizendtallen (4)	1170,9	1189,4	1176,5	1159,9	1199,3	1061,5	1127,4	1180,0
6.1.b. Wijziging in duizendtallen	19,3	18,5	-12,8	-16,6	9,8	5,8	10,9	4,1
6.1.c. Wijziging in%	1,7	1,6	-1,1	-1,4	0,8	0,5	1,0	0,3
6.2. Werkgelegenheidsgraad (4)	58,1	58,4	57,3	56,0	56,8	55,6	57,7	56,7
6.3. Werkloosheid								
6.3.a. Totale werkloosheid, definitie FPB, in duizendtallen (4)	291,9	276,3	295,3	331,8	348,5	261,1	291,4	326,5
6.3.b. Werkzoekenden, in duizendtallen (4)	256,0	242,0	262,8	300,0	312,6	230,6	248,6	293,1
6.3.c. Werkloosheidsgraad, definitie FPB (4)	18,1	17,1	18,3	20,3	20,7	17,9	18,6	19,8
6.3.d. Werkloosheidsgraad, excl. oudere werklozen (4)	16,3	15,3	16,6	18,8	19,0	16,1	16,3	18,2

(1) Groeivoeten in procent.

(2) Excl. investeringen in woongebouwen.

(3) Loonkost na aftrek van loonsubsidies.

(4) In de kolom 2011-2014 wordt de waarde op het einde van de periode (2014) weergegeven.

In 2008, net zoals in 2007, zou de binnenlandse werkgelegenheid in Wallonië vrij fors toegenomen zijn, terwijl de groei van de regionale beroepsbevolking bijzonder laag zou geweest zijn (zie afdeling 2 van hoofdstuk 2). Daardoor zou de daling van het aantal werklozen (definitie FPB) relatief hoog geweest zijn met bijna 33 400 eenheden over die twee jaar. Het Waals Gewest zou in 2008 dan ook een aanzienlijke vermindering van de werkloosheidsgraad (definitie FPB) genoteerd hebben, namelijk tot 17,1 %, wat een daling zou betekend hebben van 1,5 procentpunt in vergelijking met het gemiddelde tijdens de periode 2001-2007 (18,6 %). Parallel hieraan zou de Waalse werkgelegenheidsgraad 58,4 % bedraagd hebben, d.i. een stijging ondanks de geraamde daling van het aantal Waalse pendelaars naar Brussel.

De sterke achteruitgang van de internationale economische omgeving, de verergering van de financiële crisis in het najaar van 2008 en de terugval van de wereldhandel die er snel op volgde, zouden de Waalse economie tijdens de periode 2009-2010 in een zware recessie onderdompelen. De relatieve inertie van de Waalse activiteit zou verdwijnen als gevolg van de intensiteit van de economische schok. Gedurende die twee jaar, zou het Waals bbp met 3,6 % dalen. De crisis zou in 2009 een hoogtepunt kennen, wanneer alle marktbedrijfstakken – met uitzondering van de ‘gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening’ – bijdragen tot een daling van de groei (-3,8 %). De verwerkende nijverheid, vooral de bedrijfstak ‘intermediaire goederen’, waarvan de activiteit in hoge mate afhangt van de buitenlandse handel, zou te lijden hebben

van de terugval van de belangrijkste Waalse uitvoermarkten. De algemene economische vertraging zou ook de dienstensectoren treffen, voornamelijk de diensten aan ondernemingen die de belangrijkste component zijn van de 'overige marktdiensten', maar ook 'handel en horeca' en 'vervoer en communicatie'. In 2010 zou het geleidelijk verdwijnen van de crisis in het beste geval een licht herstel inluiden voor de Waalse economie (0,2 %), mede dankzij de evolutie van de verwerkende nijverheid die voordeel zou halen uit het geleidelijk herstel van de groei van de wereldhandel.

De verslechterde vooruitzichten voor de binnenlandse en buitenlandse afzetmarkten, maar waarschijnlijk ook de verstrakking van de markt voor bankkredieten, zouden leiden tot een sterke daling van de Waalse investeringen in 2009 en 2010. De daling van de investeringen in volume zou over die twee jaar 6,1 % bedragen. De terugval van de investeringen zou des te groter en zou langer duren omdat die volgt na twee jaar van sterke uitbreiding van de Waalse productiecapaciteit en de ondernemingen wellicht eerst die productiecapaciteit zullen gebruiken alvorens opnieuw te investeren.

De omvang van de economische crisis laat nauwelijks twijfel bestaan over haar – onvermijdelijk nefaste – impact op de dynamiek van de werkgelegenheidscreatie in het Waals Gewest. Geconfronteerd met de vertraging van de vraag, zouden de ondernemingen, waarvan men kan veronderstellen dat zij zich zo laat mogelijk zullen willen ontdoen van geschoolde arbeidskrachten, in een eerste fase hun strategie die gericht is op het verminderen van de gemiddelde arbeidsduur voortzetten. De daling van de reële productiviteit per hoofd in de marktbedrijfstakken zou in 2009 -3,4 % bedragen. Het gaat nochtans om overgangsmaatregelen aangezien de Waalse werkgelegenheid zich onvermijdelijk – ten minste gedeeltelijk – zal moeten aanpassen aan het productieniveau. De Waalse binnenlandse werkgelegenheid zou dus fors dalen in 2009 en nog meer in 2010, zodat in die twee jaar Wallonië bijna 29 400 arbeidsplaatsen zou verliezen (-2,5 %), vooral in de verwerkende nijverheid en de dienstverlening aan ondernemingen. De werkende bevolking zou nog verder dalen door het lagere pendelsaldo (-7 000 eenheden in twee jaar), in het bijzonder de Waalse pendel naar Brussel.

Het onevenwicht op de Waalse arbeidsmarkt zou nog groter worden als gevolg van de stijging van het arbeidsaanbod, dat gemiddeld zou toenemen in 2009-2010 aan een ritme dat meer overeenstemt met zijn lange termijn evolutie (gemiddeld 0,6 % per jaar of gemiddeld 9 600 bijkomende arbeidsplaatsen per jaar), na twee atypische jaren van zwakke groei (nulgroei in 2007 en 0,1 % in 2008). Binnen deze context zou de confrontatie van het arbeidsaanbod met de arbeidsvraag de werkloosheidsstatistieken van het Waals Gewest drastisch verslechteren. Het aantal werklozen zou globaal toenemen met 55 500 personen tijdens de periode 2009-2010, waardoor de werkloosheidsgraad zou stijgen van 17,1 % in 2008 tot 20,3 % in 2010.

Vanaf 2011 zou de groei van het Waals bbp opnieuw schommelen rond 2,2 % tot op het einde van de projectieperiode. De groei van de Waalse activiteit zou hiermee hoger liggen dan de gemiddelde groei in de periode 2001-2007 (1,7 %). In navolging van het Belgische scenario echter

zou die groei, tegen het einde van de projectieperiode, het verlies aan activiteit tijdens de recessie niet goedmaken. Over de gehele projectieperiode 2008-2014 zou de gemiddelde jaarlijkse groei van het Waals bbp slechts 0,9 % bedragen.

Parallel met de betere vraagvooruitzichten, zou de volumegroei van de Waalse investeringen vanaf 2011 opnieuw positief worden en jaarlijks gemiddeld ongeveer 2,7 % bedragen tijdens de periode 2011-2014, wat iets lager is dan de gemiddelde groei van de investeringen tussen 2001 en 2007 (3,0 %).

Vanaf 2011 zou de werkgelegenheidsgroei opnieuw positief worden, maar dat jaar toch nog laag blijven, zodat op middellange termijn (2011-2014) het aantal nieuwe banen zou 39 400 eenheden bedragen, waarvan 3 300 zelfstandigen. Volgens dit scenario zou er tegen 2014 geen 'inhaalbeweging' plaatsvinden van het werkgelegenheidsniveau (d.w.z. zoals het geweest zou zijn zonder recessie). De arbeidsinhoud van de Waalse economische groei zou licht zwakker zijn tussen 2011 en 2014 (gemiddeld 9800 eenheden per jaar of 0,8 %) dan tijdens de periode 2001-2007 (10 900 eenheden of 1,0 %), waarbij het gemiddelde van het einde van de projectieperiode naar beneden wordt gedrukt als gevolg van de geringe stijging van de werkgelegenheid in 2011.

Net zoals in de overige gewesten, zou het herstel van de activiteit in Wallonië samenvallen met een snellere groei (dan tijdens de periode 2001-2007) van de reële loonkosten. Op nationaal niveau wordt de loonevolutie omkaderd door de wet tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen. In de marktbedrijfstakingen zou de gemiddelde stijging van de reële loonkosten per hoofd in Wallonië 1,4 % bedragen tijdens de periode 2011-2014, wat in de lijn ligt van de reële productiviteitsgroei per hoofd die op het einde van de projectieperiode wordt verwacht (1,5 %).

Tijdens de periode 2011-2014 zou de Waalse beroepsbevolking gemiddeld met 13 000 personen per jaar toenemen (0,8 %). Die gemiddelde groei maskeert evenwel een geleidelijke daling van het groeitempo van de beroepsbevolking (van 0,8 % in 2011-2012 naar 0,7 % in 2013-2014), vooral als gevolg van het feit dat de naoorlogse generatie de pensioenleeftijd bereikt. De toename van de binnenlandse werkgelegenheid en, marginaal, van de grensarbeid, zou getemperd worden door de daling van het Waalse pendelsaldo (gemiddeld -900 werknemers per jaar, ook al zou het pendelsaldo vanaf 2014 opnieuw stijgen). Aldus zou de werkgelegenheidstoename niet volstaan om de sterke groei van het arbeidsaanbod op te slorpen zodat op middellange termijn het aantal Waalse werklozen nog zou toenemen (gemiddeld 4 200 eenheden per jaar tussen 2011 en 2014). In tegenstelling tot het Rijk zou de impact van de economische crisis op de Waalse werkloosheidsgraad (definitie FPB) dus voortduren tot het einde van de projectieperiode. De werkloosheidsgraad zou vanaf 2010 de drempel van 20 % overschrijden en gedurende de gehele periode 2011-2014 boven dat niveau blijven (gemiddeld 20,8 %).

De Waalse werkgelegenheidsgraad die tussen 2003 en 2008 een – weliswaar – trage groei nootemde, zou tijdens de periode 2008-2014 gemiddeld niet meer dan 56,7 % bedragen, waardoor

het verwezenlijken van de 70 %-doelstelling uit de Lissabonstrategie, nog meer een illusie wordt. Die doelstelling zou echter meer dan waarschijnlijk buiten het bereik van het Waals Gewest zijn gebleven, ook zonder een grote vertraging van de economische activiteit.

6.2. Evoluties per bedrijfstak

Ondanks de sterke vertraging van de wereldwijde economische conjunctuur zou de groei van de Waalse toegevoegde waarde in 2008 slechts met ongeveer 0,1 procentpunt gedaald zijn ten opzichte van 2007 en uitgekomen op 1,5 % (zie tabel 16). De relatieve weerstand is grotendeels te danken aan de niet-verhandelbare diensten die in 2008 een groei met 2,3 % zouden opgetekend hebben (tegenover -0,1 % in 2007). De groei van de toegevoegde waarde in de verwerkende nijverheid zou ongeveer nul gebleven zijn (0,3 %) door de tegengestelde evolutie van, enerzijds, de bedrijfstak van de intermediaire goederen, waarvan de bijdrage tot de groei van de toegevoegde waarde van het gewest stijgt, en, anderzijds, de uitrustings- en verbruiksgoederen, waarvan de bijdrage afneemt (zie tabel 20). Het groeitempo van de toegevoegde waarde in de bouw (1,6 %) en de marktdiensten (1,8 %) zou echter sterk gedaald zijn in vergelijking met 2007 (respectievelijk 4,5 % en 2,4 %).

De activiteiten van de marktdiensten blijven de motor achter de regionale groei. In 2008 zouden de tertiaire marktdiensten verantwoordelijk zijn voor bijna twee derde van het Waalse resultaat en voor de meeste nieuwe arbeidsplaatsen (17 400 eenheden; 2,7 %). Binnen die sector zijn de activiteiten van de 'overige marktdiensten' de meest dynamische zowel qua activiteit, die stijgt met 3,0 %, als qua jobcreatie (10 700 jobs; 5,2 %), terwijl de groei van de toegevoegde waarde in de 'handel en horeca' ter plaatse blijft trappelen (1,7 %). De forse groei van de activiteiten van de niet-verhandelbare diensten, ten slotte, die verantwoordelijk is voor meer dan een kwart van de groei van de toegevoegde waarde in het Waals Gewest, zou niet gepaard gaan met een toename van de werkgelegenheid. Het verlies aan werkgelegenheid, dat bij herhaling werd opgetekend in de bedrijfstakken van de verwerkende nijverheid, zou in 2008 vertraagd zijn (-0,5 %).

In 2009 en 2010 zou de gehele Waalse productiestructuur door de economische recessie ondermijnd worden. De sterke inkrimping van de internationale handel vanaf eind 2008 zou eerst de sectoren van de verwerkende nijverheid treffen, die meer op de buitenlandse vraag gericht zijn. De toegevoegde waarde van de industriële bedrijfstakken zou op die manier tijdens de twee recessiejaren met -6,5 % verminderen, waardoor de sinds het midden van de jaren negentig opgetekende trendmatige achteruitgang in die bedrijfstak (-12 900 jobs; -9,1 %) nog zou worden versterkt. De marktdiensten zouden echter al snel worden ingehaald door de forse globale economische vertraging. Over de gehele periode 2009-2010 zou het verlies van de toegevoegde waarde in die bedrijfstak oplopen tot -4,3 % door de ineenstorting van de activiteiten van de bedrijfstak 'vervoer en communicatie' (-10,1 %), maar ook van de 'handel en horeca' (-5,5 %) en van de 'overige marktdiensten' (-4,8 %). Globaal zouden er bij de marktdiensten ongeveer 12 600 jobs verdwijnen (-1,9 %).

In navolging van het Rijk, ten slotte, zouden tijdens de periode 2009-2010 alleen de bedrijfstakken, die weinig gevoelig zijn voor de conjunctuurcyclus, namelijk de 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (3,5 %) evenals de niet-verhandelbare diensten (1,6 %) een positieve bijdrage tot de creatie van toegevoegde waarde in Wallonië leveren. De groei van de activiteit zou alleen al voor de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' gepaard gaan met een toename van de werkgelegenheid (3,3 %). In de niet-verhandelbare diensten zou het volume aan werkgelegenheid, dat grotendeels afhangt van politieke beslissingen, een lichte daling optekenen (-0,2 %).

Tabel 15: Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Waals Gewest

<i>(In procent van het regionale totaal)</i>	Bruto toegevoegde waarde in volume(1)			Binnenlandse werkgelegenheid		
	1980	2007	2014	1980	2007	2014
1. Landbouw	1,4	1,3	1,2	4,1	2,1	1,8
2. Energie	2,8	2,8	2,4	1,1	0,7	0,6
3. Verwerkende nijverheid	18,2	17,7	16,4	23,5	12,2	10,1
a. Intermediaire goederen	8,1	9,1	8,5	11,7	5,5	4,4
b. Uitrustingsgoederen	5,5	3,3	3,1	4,9	2,5	2,1
c. Verbruiksgoederen	4,9	5,4	4,8	6,9	4,3	3,6
4. Bouw	7,9	5,8	6,1	8,4	6,8	6,8
5. Marktdiensten	47,6	55,0	55,7	40,3	55,8	58,6
a. Vervoer en communicatie	6,3	7,7	7,4	7,8	6,4	6,4
b. Handel en horeca	15,6	11,6	11,3	17,3	17,2	17,2
c. Krediet en verzekeringen	2,2	3,2	3,1	2,2	1,7	1,5
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	8,1	8,0	8,6	6,5	12,7	14,5
e. Overige marktdiensten	16,4	24,5	25,3	6,7	17,7	19,0
6. Niet-verhandelbare diensten	22,1	17,3	17,9	22,6	22,3	22,0
7. Totaal	100,0	99,9	99,7	100,0	100,0	100,0

(1) Aangezien de reeksen in kettingeuro's niet additief zijn, zijn er verschillen tussen (sub-)totalen en de som van hun componenten en is het totaal niet noodzakelijk gelijk aan 100 %.

Vanaf 2011 zou de groei van de toegevoegde waarde in Wallonië iets sterker zijn dan tijdens de periode die voorafging aan de crisis (2001-2007) vooral als gevolg van de gemiddelde groei van de activiteit van de marktdiensten (2,7 % per jaar) en van de niet-verhandelbare diensten (1,6 % per jaar). De toename van de industriële activiteit zou achterblijven bij de dienstenactiviteit ondanks de tamelijk grote groei van de bedrijfstak 'bouw'. Tijdens de periode 2011-2014 zou de groei van de toegevoegde waarde in de verwerkende nijverheid rond 1,4 % per jaar schommelen. Dat resultaat zou echter steunen op een sterke stijging van de productiviteit zodat alle takken van die sector een verlies aan werkgelegenheid zouden blijven optekenen. De toename van de werkgelegenheid zou zich dus alleen maar voordoen in de dienstensectoren, met uitzondering van de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' waar de financiële crisis de trendmatige neerwaartse ontwikkeling nog versterkt. De Waalse werkgelegenheid zou vooral profiteren van het dynamisme van de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (2,2 %) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (2,6 %).

Het toegenomen economisch gewicht van de diensten in de totale toegevoegde waarde zou dus voortduren. Het aandeel van de tertiaire sector in de totale regionale toegevoegde waarde zou oplopen van 72,3 % in 2007 tot 73,6 % in 2014 (zie tabel 15). In navolging van de meeste ontwikkelde economieën is de 'tertiarisering' van de Waalse productiestructuur een zware trend die uiteindelijk slechts weinig door de recessie van 2009-2010 zou worden getroffen. Hoewel het relatieve aandeel van de niet-verhandelbare diensten in het Rijk zou toenemen, onderscheidt Wallonië zich door het belang van de tertiaire overheidssector ('overheid en onderwijs') waarvan het gewicht in de toegevoegde waarde – bij ongewijzigd beleid – in 2010 zou oplopen tot 18,1 % en tot 17,6 % in 2014. (Tussen 2011 en 2014 zou het gemiddelde aandeel van deze bedrijfstak in de nationale toegevoegde waarde 13,2 % bedragen).

Binnen de marktdiensten zijn het vooral de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' die de sterkste activiteitsstijging noteren zodat hun gecumuleerd gewicht in de Waalse toegevoegde waarde over de gehele projectieperiode (2008-2014) gemiddeld 33,4 % (ofwel respectievelijk 8,5 % en 24,9 %) zou bereiken. Op het einde van de jaren negentig (1994-2000) was dat aandeel nog lager dan 31 % (30,6 %). Alles samen zou de bijdrage van de diensten, enerzijds, en van de industrie, anderzijds, tot de groei maar weinig veranderen en tijdens de periode 2011-2014 gemiddeld een verhouding 80/20 benaderen. Binnen die groepen van sectoren zou de bijdrage van de 'niet-verhandelbare diensten' stijgen ten koste van de 'marktdiensten' terwijl de bijdrage van de 'verwerkende nijverheid' zou dalen ten gunste van de bedrijfstak 'bouw'.

De concentratie van de Waalse binnenlandse werkgelegenheid in de dienstensector vormt een ander aspect van die 'tertiarisering'. Op middellange termijn (2011-2014) verdelen vier bedrijfstakken meer dan 70 % van de arbeidsplaatsen (72,2 %): de niet-verhandelbare diensten zouden gemiddeld 22,2 % van de totale werkgelegenheid in Wallonië voor hun rekening nemen, de bedrijfstak 'overige marktdiensten' 18,5 %, 'handel en horeca' 17,3 % en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' 14,2 %. Het aandeel van de werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid zou terugvallen tot gemiddeld 10,5 %, wat de desindustrialisering van de Waalse werkgelegenheid nog benadrukt.

Vanaf 2011, wanneer de Waalse ondernemingen tijdens de crisis hun investeringsuitgaven drastisch beperkt zouden hebben, zou de groei van de investeringen in Wallonië geen opleving – of inhaalbeweging – kennen, maar overeenstemmen met haar langetermijngemiddelde. Met uitzondering van de bedrijfstak 'energie' zou de groei van de investeringen in Wallonië daarentegen gedragen worden door alle bedrijfstakken. De meest dynamische sectoren zouden 'vervoer en communicatie' en 'bouw' zijn, die na een massale investeringsbeperking tijdens de crisis (respectievelijk -8,4 % en -16,5 % in 2009-2010) allebei een gemiddelde groeivoet van 3,8 % per jaar zouden optekenen tijdens de periode 2011-2014. Het groeitempo van de investeringen in de 'overige marktdiensten' zou, zij het sterk (3,7 %), duidelijk lager liggen dan de gemiddelde groei tijdens de periode 2001-2007. De investeringen van de bedrijfstak 'energie', die nog zou stijgen in 2009 met een gemiddelde groeivoet van rond 10 % per jaar tussen 2007 en 2009, zou

op het einde van de projectieperiode (2011-2014) gemiddeld -0,3 % bedragen als gevolg van de forse daling van de investeringen in de bedrijfstak in 2011 (-9,3 %).

Over de gehele projectieperiode (2008-2014) zou de stijging van de productiviteit in de industriële bedrijfstakken (gemiddeld 1,6 % per jaar) hoger blijven dan die in de marktdiensten (0,1 %) zodat de verschillende ontwikkeling van de productiviteitswinst in de secundaire en tertiaire sector behouden blijft ten gunste van de industrie.

De stijging van de productiviteitswinsten is immers een concurrentiewaarborg voor de industriële bedrijven die meer aan internationale concurrentie zijn blootgesteld. Om de stijging van hun loonkosten per eenheid product te beperken, zullen zij die stijging compenseren via een verhoging van de productiviteit. Tijdens de projectieperiode zou de stijging van de reële loonkosten per hoofd in de industriële bedrijfstakken (gemiddeld 0,4 % per jaar) lager zijn dan de (reële) productiviteitswinst (per hoofd) in de bedrijfstak. Bij de marktdiensten, daarentegen, zou de gemiddelde stijging van de reële loonkosten per hoofd (0,8 % per jaar) ruimschoots groter zijn dan de gemiddelde stijging van hun productiviteit, in tegenstelling trouwens tot wat er tijdens de periode 2001-2007 kon worden opgetekend. De marktdiensten omvatten zeer heterogene activiteiten. Hoewel de productiviteit in de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' tijdens de periode 2008-2014 duidelijk zou stijgen (gemiddeld 1,7 % per jaar) zouden de 'overige marktdiensten' maar een karige productiviteitswinst (0,1 %) binnenhalen.

Tabel 16: Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Waals Gewest

<i>(Jaarlijkse groeivoeten, in procent)</i>	Gemiddelden							
	2007	2008	2009	2010	2011-2014	1994-2000	2001-2007	2008-2014
1. Landbouw								
Toegevoegde waarde in volume	5,3	0,6	-7,1	-1,7	3,6	-0,9	-1,9	0,9
Bruto-investeringen in volume	14,9	-2,1	-9,7	-2,0	2,0	3,9	7,3	-0,8
Werkgelegenheid	-1,0	-0,5	-1,5	-3,4	-2,4	-3,8	-1,9	-2,2
Reële productiviteit per hoofd	6,3	1,2	-5,7	1,8	6,2	3,0	0,1	3,2
Reële loonkost per hoofd (1)	4,1	-0,9	2,5	3,7	1,5	-0,4	0,0	1,6
2. Energie								
Toegevoegde waarde in volume	0,7	-1,8	-3,8	-2,0	0,3	3,3	1,6	-0,9
Bruto-investeringen in volume	14,4	10,1	5,1	-1,2	-0,3	13,3	3,0	1,9
Werkgelegenheid	4,1	0,1	-4,2	-3,4	-0,6	-0,9	-0,9	-1,4
Reële productiviteit per hoofd	-3,3	-1,9	0,4	1,4	0,9	4,3	2,7	0,5
Reële loonkost per hoofd (1)	4,3	3,7	4,2	1,0	0,9	1,3	1,2	1,8
3. Verwerkende nijverheid								
Toegevoegde waarde in volume	-0,1	0,3	-8,3	1,8	1,4	3,6	1,2	-0,1
Bruto-investeringen in volume	9,7	11,5	-6,9	-3,6	2,3	2,4	-0,5	1,5
Werkgelegenheid	-0,9	-0,5	-3,2	-6,1	-1,7	-1,6	-0,9	-2,3
Reële productiviteit per hoofd	0,8	0,8	-5,3	8,4	3,2	5,3	2,1	2,4
Reële loonkost per hoofd (1)	0,6	-2,5	-3,2	1,5	1,7	2,6	0,4	0,4
a. Intermediaire goederen								
Toegevoegde waarde in volume	-5,7	1,2	-9,2	3,6	1,4	4,9	1,5	0,2
Bruto-investeringen in volume	14,2	7,9	-8,6	1,3	2,7	6,1	-0,3	1,7
Werkgelegenheid	-2,2	-1,3	-3,6	-7,0	-1,5	-1,9	-0,4	-2,6
Reële productiviteit per hoofd	-3,6	2,5	-5,8	11,3	2,9	6,9	1,9	2,8
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,5	-2,3	-4,7	2,0	1,8	4,1	0,6	0,3
b. Uitrustingsgoederen								
Toegevoegde waarde in volume	8,9	-1,1	-8,8	3,0	2,0	4,0	0,2	0,2
Bruto-investeringen in volume	-1,5	-4,8	-8,6	-1,8	2,7	3,7	-1,3	-0,6
Werkgelegenheid	2,0	1,0	-0,5	-5,2	-2,5	-1,2	-1,3	-2,1
Reële productiviteit per hoofd	6,8	-2,1	-8,3	8,7	4,6	5,3	1,5	2,4
Reële loonkost per hoofd (1)	5,3	-4,7	-4,6	2,6	2,0	1,0	0,7	0,2
c. Verbruiksgoederen								
Toegevoegde waarde in volume	6,1	-0,5	-6,2	-2,5	1,1	1,3	1,7	-0,7
Bruto-investeringen in volume	7,1	22,7	-4,2	-10,7	1,6	-1,7	0,1	2,0
Werkgelegenheid	-0,9	-0,3	-4,1	-5,4	-1,4	-1,4	-1,2	-2,2
Reële productiviteit per hoofd	7,0	-0,2	-2,2	3,1	2,6	2,8	2,9	1,6
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,8	-0,7	0,6	-0,3	1,2	1,7	-0,3	0,6
4. Bouw								
Toegevoegde waarde in volume	4,5	1,6	-2,7	0,9	2,9	1,6	2,5	1,6
Bruto-investeringen in volume	21,0	9,8	-13,8	-3,1	3,8	4,9	6,4	1,1
Werkgelegenheid	4,1	2,6	-0,8	-1,3	0,5	0,3	1,4	0,4
Reële productiviteit per hoofd	0,3	-0,9	-1,9	2,3	2,3	1,4	1,1	1,2
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,7	-0,7	0,8	-0,3	1,0	0,9	-0,5	0,5

(Jaarlijkse groeivoeten, in procent)

Gemiddelden

	2007	2008	2009	2010	2011-2014	1994-2000	2001-2007	2008-2014
5. Marktdiensten								
Toegevoegde waarde in volume	2,4	1,8	-3,9	-0,4	2,7	1,8	2,1	1,2
Bruto-investeringen in volume (2)	9,4	4,7	-4,6	-1,2	3,2	4,1	5,0	1,7
Werkgelegenheid	3,0	2,7	-1,0	-0,9	1,6	1,6	1,7	1,0
Reële productiviteit per hoofd	-0,5	-0,8	-2,9	0,5	1,1	0,3	0,4	0,1
Reële loonkost per hoofd (1)	0,2	-1,7	1,2	-0,4	1,6	0,1	0,3	0,8
a. Vervoer en communicatie								
Toegevoegde waarde in volume	1,7	0,4	-7,3	-3,0	3,2	2,3	1,3	0,4
Bruto-investeringen in volume	4,3	1,0	-7,0	-1,5	3,8	2,5	2,1	1,1
Werkgelegenheid	2,1	1,3	-2,3	-0,9	0,8	0,8	0,3	0,2
Reële productiviteit per hoofd	-0,5	-1,0	-5,1	-2,0	2,3	1,5	1,1	0,2
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,2	-1,3	1,5	-0,1	1,6	1,5	0,1	0,9
b. Handel en horeca								
Toegevoegde waarde in volume	7,5	1,7	-5,7	0,2	2,2	-0,3	1,8	0,7
Bruto-investeringen in volume	21,9	5,8	-6,6	-1,3	2,6	1,8	6,0	1,2
Werkgelegenheid	1,5	1,7	-1,2	-1,5	0,9	-0,4	1,2	0,4
Reële productiviteit per hoofd	5,9	-0,0	-4,5	1,7	1,3	0,2	0,7	0,4
Reële loonkost per hoofd (1)	3,2	-0,1	1,5	0,3	1,6	-0,3	1,0	1,1
c. Krediet en verzekeringen								
Toegevoegde waarde in volume	-1,5	-1,2	-4,5	-0,2	1,9	7,2	2,1	0,2
Bruto-investeringen in volume	2,4	-17,5	-9,5	11,1	1,4	2,1	6,8	-1,5
Werkgelegenheid	-2,1	-1,6	-1,9	-2,4	-1,0	-0,7	-1,7	-1,4
Reële productiviteit per hoofd	0,6	0,5	-2,7	2,3	2,9	8,0	3,9	1,7
Reële loonkost per hoofd (1)	0,8	-0,3	2,2	-0,3	1,3	-0,3	0,1	1,0
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening								
Toegevoegde waarde in volume	1,6	0,9	2,5	1,0	2,6	1,0	1,6	2,1
Bruto-investeringen in volume	-10,8	5,6	-1,7	1,5	1,0	3,2	0,2	1,4
Werkgelegenheid	1,8	1,7	1,2	2,1	2,6	2,6	2,2	2,2
Reële productiviteit per hoofd	-0,2	-0,7	1,3	-1,2	0,0	-1,5	-0,6	-0,1
Reële loonkost per hoofd (1)	0,5	-0,9	2,4	-0,6	1,2	-0,6	0,3	0,8
e. Overige marktdiensten								
Toegevoegde waarde in volume	0,8	3,0	-4,2	-0,5	3,0	2,3	2,8	1,5
Bruto-investeringen in volume (2)	10,3	8,1	-1,6	-2,1	3,7	10,6	8,9	2,8
Werkgelegenheid	6,1	5,2	-1,8	-2,3	2,2	4,2	2,9	1,4
Reële productiviteit per hoofd	-5,0	-2,1	-2,4	1,9	0,7	-1,8	-0,0	0,1
Reële loonkost per hoofd (1)	-2,1	-3,8	-0,8	-1,4	2,6	0,9	0,6	0,6
6. Niet-verhandelbare diensten								
Toegevoegde waarde in volume	-0,1	2,3	0,4	1,2	1,6	1,0	0,8	1,5
Bruto-investeringen in volume	12,3	-2,5	1,2	7,1	2,1	1,8	-2,0	2,0
Werkgelegenheid	-0,5	-0,0	-0,1	-0,1	0,4	0,4	0,5	0,2
Reële productiviteit per hoofd	0,4	2,3	0,5	1,3	1,2	0,6	0,2	1,3
Reële loonkost per hoofd (1)	0,9	1,0	4,4	0,7	1,4	1,5	0,8	1,7
7. Totaal								
Toegevoegde waarde in volume	1,6	1,5	-3,8	0,3	2,3	2,0	1,7	1,0
Bruto-investeringen in volume (2)	10,7	5,9	-4,9	-1,3	2,7	3,6	3,0	1,5
Werkgelegenheid	1,7	1,6	-1,1	-1,4	0,8	0,5	1,0	0,3
Reële productiviteit per hoofd	-0,1	-0,1	-2,7	1,7	1,4	1,4	0,7	0,7
Reële loonkost per hoofd (1)	0,2	-1,1	1,3	0,1	1,4	1,0	0,3	0,8

(1) Loonkost na aftrek van loonsubsidies.

(2) excl. investeringen in woongebouwen

7. Energieverbruik en broeikasgasemissies

7.1. Methodologie

Het model HERMREG omvat een module die de regionale evolutie van het energieverbruik en van de broeikasgasemissies berekent. De resultaten van deze module worden hieronder voorgesteld.

De evolutie van de energiegebonden broeikasgasemissies werd berekend door emissiecoëfficiënten³⁹ toe te passen op het geregionaliseerd energieverbruik. De evolutie van het regionaal energieverbruik werd bekomen op basis van de methodologie beschreven in Bracke en Vandille (2005). Hierbij werd gewerkt met een regionale verdeelsleutel voor 2001 en werd de verdere evolutie berekend op basis van de veronderstelling dat er geen regionale verschillen zijn voor de evolutie van de energie-intensiteit⁴⁰ per bedrijfstak en energiedrager en voor de evolutie van de energie-intensiteit van de gezinnen per energiedrager. Om tot een realistischer resultaat te komen werden voor de elektriciteitssector, voor transport en voor de industrie de verdeelsleutels licht aangepast op basis van de informatie uit de voorlopige regionale energiebalansen van 2007. De evolutie van de niet-energiegebonden broeikasgasemissies werd berekend op basis van een sharing-out methode waarbij de evolutie van de aandelen die gebruikt werden voor de uitsplitsing van de nationale evolutie gelijk is aan de evolutie berekend in Nationale Klimaatscommissie (2007).

³⁹ De emissiefactoren voor de uitstoot van CO₂ zijn productgebonden en voor de verschillende regio's, bedrijfstakken en de gezinnen identiek. De emissiefactoren voor CH₄ en N₂O zijn impliciete emissiefactoren berekend door de emissies per bedrijfstak en van de gezinnen te delen door het overeenkomstig energieverbruik. De waarde bekomen voor 2007 wordt gebruikt als impliciete emissiefactor voor de projectieperiode. Die emissiefactoren kunnen verschillend zijn voor de verschillende regio's.

⁴⁰ De energie-intensiteit per bedrijfstak en energiedrager is de verhouding van het energieverbruik per bedrijfstak en energiedrager t.o.v. de toegevoegde waarde per bedrijfstak. De energie-intensiteit van de gezinnen per energiedrager wordt gedefinieerd als het energieverbruik van de gezinnen per energiedrager t.o.v. het beschikbaar inkomen van de gezinnen.

7.2. Context

België heeft zich ertoe verbonden in het Protocol van Kyoto zijn broeikasgasemissies met 7,5 % te verminderen in de periode 2008-2012 ten opzichte van het niveau van het basisjaar⁴¹. Dit stemt overeen met een toegewezen hoeveelheid van gemiddeld 134,8 miljoen ton CO₂-equivalenten per jaar gedurende de periode 2008-2012. De verdeelsleutel voor de inspanningen die de drie gewesten en de federale overheid moeten leveren om de doelstelling te behalen, werd vastgelegd in het akkoord van het Overlegcomité over de verdeling van de nationale lasten in 2004. Het Waals Gewest moet zijn uitstoot in vergelijking met 1990 met 7,5 % verminderen, het Vlaams Gewest met 5,2 % en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest mag zijn emissies laten stijgen met 3,4 %. Er werden dus meer emissierechten toegekend aan de gewesten dan België krijgt onder het Kyoto-Protocol. Om dit verschil te compenseren zou de federale overheid een pakket emissierechten aankopen op de internationale markt.

⁴¹ 1990 is het basisjaar voor alle broeikasgassen, behalve voor de gefluoreerde gassen. Voor de gefluoreerde gassen is het basisjaar 1995.

7.3. Regionale evoluties van de broeikasgasemissies⁴²

In de volgende punten worden de resultaten van een regionalisering van de nationale projectie van de broeikasgasemissies die berekend werden m.b.v. het HERMES- en het HERMREG-model, besproken per gewest. Voorliggende regionale projectie kan echter verschillen van regionale projecties berekend door de gewesten omwille van technische redenen (verschillen in modellering en hypothesen). In volgende kader worden enkele kenmerken eigen aan het HERMES- en het HERMREG-model opgesomd. Daarnaast worden ook enkele belangrijke hypothesen en macro-economische evoluties die de resultaten voor de berekening van de broeikasgasemissies kunnen beïnvloeden, weergegeven.

Regionalisering van de broeikasgasemissies: specificiteit van de macro-economische modellering en belang van de projectieparameters

Bij de modellering van broeikasgasemissies heeft de keuze voor een bepaald model een belangrijke invloed op de vooruitzichten van de broeikasgasemissies. HERMES en HERMREG zijn macro-economische modellen (in tegenstelling tot de technisch-economische modellen die de gewesten gebruiken voor hun berekeningen⁴³) waarvan de verschillende parameters bepaald worden door regressie-analyse voor de historische periode (over het algemeen voor de periode 1980-2006). De evolutie van de activiteit van de verschillende bedrijfstakken en economische agenten en de prijsevolutie van de verschillende energiedragers spelen een cruciale rol bij de berekening van de vooruitzichten voor de broeikasgasemissies in deze macro-economische modellen.

De huidige macro-economische context waarop de voorliggende vooruitzichten gebaseerd zijn - meer bepaald een zware economische crisis in de eurozone en in België in het begin van de projectieperiode (2008-2010) - beïnvloeden in belangrijke mate de resultaten van deze nationale en regionale emissievooruitzichten.

De hypothesen omtrent de evolutie van de energieprijzen⁴⁴ spelen eveneens een belangrijke rol binnen het model bij het berekenen van de evolutie van de broeikasgasemissies zoals die verder in dit hoofdstuk wordt voorgesteld, via het mechanisme van de prijselasticiteiten en de invloed ervan op het energieverbruik.

Wat de modellering betreft, wordt het energieverbruik van de ondernemingen, zoals de andere productiefactoren (arbeid, kapitaal, andere intermediaire inputs), bepaald via productiefuncties die per bedrijfstak geschat werden. Deze houden met name rekening met een trendmatige daling van de energie-intensiteit. De allocatie van de factoren die door de functies bepaald wordt, hangt af van de vraag, van de relatieve prijzen van de verschillende inputs en van de technologische vooruitgang. De nationale energie-intensiteiten (uitgedrukt in procent van de toegevoegde waarde) die berekend werden per bedrijfstak en energiedrager, worden vervolgens toegepast op de regionale toegevoegde waarden om het regionale energieverbruik te bepalen volgens de methodologie beschreven in Bracke en Vandille (2005). Vervolgens worden hierop emissiecoëfficiënten toegepast.

De allocatiemodule voor de particuliere consumptie, die een inschatting geeft van het energieverbruik voor de verwarming van gebouwen en wegvervoer door de gezinnen, speelt ook een belangrijke rol. De allocatiemodule bestaat uit regressievergelijkingen waarbij het beschikbaar inkomen per hoofd, de relatieve prijzen van de verschillende bestedingscategorieën en het aantal graaddagen (voor het energieverbruik voor verwarming) het budgetaandeel voor het energieverbruik voor verwarming en wegvervoer bepalen. Het nationaal energieverbruik werd dan verder uitgesplitst over de gewesten (zie Bracke en Vandille (2005)).

De demografische evoluties (voor de huidige oefening gebaseerd op de evoluties uit Federaal Planbureau (2008) beïnvloeden eveneens de resultaten bekomen met HERMES en HERMREG. Ten slotte hanteren de voorliggende vooruitzichten als hypothese voor het aantal graaddagen voor de periode 2009-2014 het gemiddeld aantal graaddagen 16,5/16,5 van de laatste vijftien jaar inclusief 2008.

⁴² De energiebalans voor 2007, 2010 en 2014 en de evolutie van de verschillende broeikasgassen (CO₂, CH₄, N₂O en gefluoreerde gassen) worden weergegeven in de bijlage.

⁴³ De resultaten bekomen met de technisch-economische modellen van de gewesten zijn met name gebruikt in het kader van het laatste rapport van de Nationale Klimaatcommissie voor de Europese Commissie over de evaluatie van de verwachte vooruitgang, zie Nationale Klimaatcommissie (2009).

⁴⁴ De regionale projectie 2008-2014 is gebaseerd op hypothesen omtrent de evolutie van de energieprijzen die alle beschikbare informatie tot en met midden april 2009 integreren. De prijs voor een vat Brentolie die in het HERMES- en het HERMREG-model weerhouden werd, zou gemiddeld 68,4 dollar bedragen in de periode 2008-2014.

7.3.1. Rijk

Volgens de economische vooruitzichten 2008-2014 zouden de nationale broeikasgasemissies licht afnemen gedurende de projectieperiode. In 2014 zouden ze zelfs meer dan 13 % onder het niveau van het basisjaar dalen. In 2009 zouden de broeikasgasemissies met 3,4 % afnemen en in 2010 met 0,8 %. Vervolgens zouden de emissies jaarlijks met gemiddeld 0,5 % toenemen in de periode 2011-2014.

De (wereldwijde) economische terugval in het begin van de projectieperiode zou een belangrijke invloed hebben op dit resultaat. De matige toename van het energieverbruik, structurele wijzigingen in het energieverbruik en de daling van de CH₄- en N₂O-emissies dragen eveneens bij tot dit gunstig resultaat. De uitstoot van gefluoreerde gassen zou beduidend onder het niveau van het basisjaar blijven.

De uitstoot afkomstig van transformatie van energie (elektriciteitsproductie en energiesector) zou tijdens de periode 2008-2014 met gemiddeld 1,1 % per jaar afnemen⁴⁵ en 26,2 miljoen ton bedragen in 2014 tegenover 30,1 miljoen ton in 1990. Een betere energie-efficiëntie dankzij de stoom- en gasturbine-installaties (steg's) en centrales met warmtekrachtkoppeling (wkk) en de stijgende elektriciteitsproductie op basis van hernieuwbare energiebronnen zouden een gunstig effect hebben op de emissies gedurende de projectieperiode.

De energiegebonden uitstoot van de industrie zou jaarlijks met gemiddeld 1,2 % afnemen gedurende de periode 2008-2014 door de terugval van de industriële activiteit in het begin van de periode. De uitstoot zou dan 24,4 miljoen ton bedragen tegenover 33 miljoen ton in 1990. De toepassing van efficiëntere technologieën en de structurele verschuiving van het energieverbruik van vaste en vloeibare brandstoffen naar aardgas en elektriciteit zouden eveneens bijdragen tot dit resultaat.

De uitstoot afkomstig van transport zou licht afnemen in de periode 2008-2014 mede door de terugval van de economische activiteit in het begin van de projectieperiode, fiscale maatregelen en het gebruik (hoewel beperkt) van biobrandstoffen. De uitstoot zou 25 miljoen ton bedragen in 2014 tegenover 20,5 miljoen ton in 1990.

De uitstoot afkomstig van de verwarming van gebouwen zou licht toenemen (gemiddelde groei van 0,8 % per jaar) en zou in 2014 26,6 miljoen ton bedragen mede dankzij betere isolatie van de woningen en gebouwen, de aanschaf van meer rendabele verwarmingsinstallaties. De fiscale maatregelen ten voordele van energiebesparende investeringen (belastingverminderingen op federaal niveau en allerlei premies op regionaal niveau) stimuleren verder het efficiënter energieverbruik.

⁴⁵ Dit is de gemiddelde jaarlijkse groei voor de periode 2008-2014 t.o.v. 2007, waarbij de energiegebonden CO₂-emissies endogeen berekend werden voor 2007 door HERMES. De cijfers die in de tabel worden weergegeven voor 2007 stemmen overeen met de inventariswaarden voor 2007 afkomstig uit de nationale en regionale emissie-inventarissen van maart 2009. Dit geldt eveneens voor de berekeningen van de broeikasgasemissies van de gewesten.

De uitstoot afkomstig van de industriële processen zou licht afnemen in de periode 2008-2014. De landbouwemissies en de emissies afkomstig van afvalverbranding zouden eveneens afnemen met gemiddeld respectievelijk 0,9 % en 4,1 % per jaar.

Volgens de economische vooruitzichten 2008-2014 zou het niveau van de broeikasgasemissies gemiddeld 125,7 miljoen ton CO₂-equivalenten bedragen voor de periode 2008-2012. Dit niveau moet echter niet vergeleken worden met het maximum dat voor België werd vastgelegd in het kader van het Protocol van Kyoto. Een groot deel van de daling van de broeikasgasemissies is immers toe te schrijven aan de energie-intensieve sectoren die deel uit maken van de zogenaamde ETS-sector van het emissiehandelssysteem en die bijzonder getroffen zouden worden door de economische crisis. Voor die sectoren worden de emissiequota (en niet de emissies) die werden toegekend in het Nationaal Allocatieplan 2008-2012, in rekening gebracht om te verifiëren of België voldoet aan zijn Kyoto-doelstelling. Voor de niet-ETS sectoren is het effect veel beperkter maar toch voldoende om de Kyoto-doelstelling te behalen⁴⁶. Bepaalde factoren kunnen er voor zorgen dat de uitstoot in de toekomst tijdelijk weer zal toenemen met bijhorende impact op de afstand tot en de realisatie van de doelstelling.

⁴⁶ Zonder de ETS-sector (en de emissiequota die hem toegekend werden in het Nationaal Allocatieplan 2008-2012) zou de impliciete Kyoto-doelstelling voor de andere sectoren (de zogenaamde niet-ETS sectoren) ongeveer 76,3 miljoen ton CO₂-equivalenten bedragen. Volgens onze berekeningen zou de uitstoot van de niet-ETS sectoren gemiddeld ongeveer 75 miljoen ton CO₂-equivalenten bedragen voor de periode 2008-2012. De Kyoto-doelstelling zou dus behaald worden.

7.3.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest

In 2007 bedroeg de uitstoot van de broeikasgassen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 3,9 miljoen ton CO₂-equivalenten en vertegenwoordigden de emissies 3 % van de nationale emissies. De emissies waren hoofdzakelijk afkomstig van de verwarming van gebouwen (residentiële sector en tertiaire sector). Deze bedroegen 2,4 miljoen ton CO₂-equivalenten wat een daling betekende tegenover het basisjaar.

Gedurende de projectieperiode zouden de totale broeikasgasemissies licht toenemen met gemiddeld 1,1 % per jaar. In 2014 zou het niveau van de emissies in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 4,3 miljoen ton CO₂-equivalenten bedragen tegenover 4 miljoen ton in het referentiejaar. Hierbij zou 2,8 miljoen ton CO₂-equivalenten afkomstig zijn van de verwarming van gebouwen en 0,9 miljoen ton van transport tegenover respectievelijk 2,6 miljoen ton en 0,9 miljoen ton in het basisjaar. De toename van de emissies afkomstig van de verwarming van gebouwen zou gemiddeld 1,4 % per jaar bedragen in de periode 2008-2014 terwijl de emissies afkomstig van transport zich quasi zouden stabiliseren.

De doelstelling voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in het kader van het Protocol van Kyoto is een toename van de uitstoot met maximum 3,475 % in de periode 2008-2012 ten opzichte van het referentiejaar. In het referentiejaar is de uitstoot van de broeikasgassen voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest op 4,0 miljoen ton CO₂-equivalenten vastgelegd. Dat komt neer op een toegewezen hoeveelheid van maximum 4,2 miljoen ton CO₂-equivalenten per jaar gedurende de periode 2008-2012. In de periode 2008-2012 zou de uitstoot gemiddeld 4,2 miljoen ton CO₂-equivalenten bedragen per jaar en dus gelijk zijn aan de vooropgestelde doelstelling.

7.3.3. Vlaams Gewest

In 2007 bedroeg de uitstoot van de broeikasgassen van het Vlaams Gewest 81,1 miljoen ton CO₂-equivalenten. Dit betekende een daling met 5,9 miljoen ton CO₂-equivalenten t.o.v. het basisjaar. De emissies vertegenwoordigden 62 % van de nationale emissies. De sectoren die in het Vlaams Gewest een belangrijk aandeel hadden in de evolutie van de broeikasgasemissies zijn de transformatie van energie, de transportsector, de industrie (wat betreft de energiegebonden emissies) en de verwarming van gebouwen (residentiële sector en tertiaire sector). Deze emissies waren respectievelijk 23,0, 15,2, 13,6 en 17,1 miljoen ton in 2007.

Gedurende de projectieperiode zouden de totale broeikasgasemissies afnemen met gemiddeld 0,6 % per jaar. In 2014 zou het niveau van de emissies in het Vlaams Gewest 78,1 miljoen ton CO₂-equivalenten bedragen. Dit zou 8,9 miljoen ton minder zijn dan in het basisjaar. De emissies afkomstig van de transformatie van energie zouden in 2014 20,7 miljoen ton bedragen en jaarlijks met gemiddeld 1,1 % afnemen. De energiegebonden emissies afkomstig van de industrie zouden eveneens afnemen (met 1,2 % gemiddeld per jaar) en 13,8 miljoen ton bedragen in 2014. Belangrijke productiebeperkingen in de industrie in het begin van de projectieperiode zouden dit resultaat sterk beïnvloeden. Vanaf 2010 zou de uitstoot opnieuw gematigd toenemen met gemiddeld 0,9 % per jaar over de periode 2010-2014. De verhoogde toepassing van energiebesparende technologieën onder impuls van de vrijwillige overeenkomsten ('benchmarkingconvenanten'), vooral met de energie-intensieve industrieën, zou eveneens beduidend bijdragen tot een rationeler energieverbruik en het beperken van de broeikasgasemissies afkomstig van de industrie. Daartegenover zouden de energiegebonden emissies afkomstig van de verwarming van gebouwen met gemiddeld 0,6 % per jaar toenemen en 16,6 miljoen ton bedragen in 2014. De transportemissies zouden afnemen (met 0,4 % gemiddeld per jaar) en 15,6 miljoen ton bedragen in 2014. De emissies afkomstig van de industriële processen, landbouw en afval zouden afnemen gedurende de projectieperiode.

De doelstelling voor het Vlaams Gewest in het kader van het Protocol van Kyoto is een vermindering met 5,2 % van de uitstoot in de periode 2008-2012 ten opzichte van het referentiejaar. In het referentiejaar is de uitstoot van de broeikasgassen voor het Vlaams Gewest op 87,0 miljoen ton CO₂-equivalenten vastgelegd. Dit komt dus neer op een toegewezen hoeveelheid van maximum 82,5 miljoen ton CO₂-equivalenten per jaar gedurende de periode 2008-2012. Volgens deze vooruitzichten zou de uitstoot gemiddeld 77,7 miljoen ton CO₂-equivalenten bedragen in de periode 2008-2012. Zonder de ETS-sector (en de emissiequota die hem toegekend werden in de periode 2008-2012) zouden de emissies (niet-ETS sector) gemiddeld ongeveer 43 miljoen ton CO₂-equivalenten bedragen. Dit moet verder vergeleken worden met een impliciete niet-ETS doelstelling van 45,6 miljoen ton CO₂-equivalenten. De Kyoto-doelstelling zou dus eveneens gehaald worden volgens voorliggende vooruitzichten voor het Vlaams Gewest⁴⁷.

⁴⁷ Volgens andere, technisch economische berekeningen uitgevoerd door het Vlaams Gewest in het Voortgangsrapport 2008 bedraagt de uitstoot van de niet-ETS-sector jaarlijks gemiddeld 47,4 miljoen ton. In dit geval zou de Kyoto-doelstelling overschreden worden zonder de inzet van de flexibiliteitsmechanismen.

7.3.4. Waals Gewest

In 2007 bedroeg de uitstoot van de broeikasgassen van het Waals Gewest 46,3 miljoen ton CO₂-equivalenten. Dit betekende een daling met meer dan 8 miljoen ton CO₂-equivalenten t.o.v. het basisjaar. De emissies vertegenwoordigden 35 % van de nationale emissies. In het Waals Gewest werd de evolutie van de broeikasgasemissies vooral bepaald door de evolutie van de industriële emissies. De energiegebonden emissies afkomstig van de industrie bedroegen 12,7 miljoen ton CO₂-equivalenten in 2007 wat een daling betekende met 5 miljoen ton tegenover het basisjaar.

Gedurende de projectieperiode zouden de totale broeikasgasemissies licht afnemen met gemiddeld 0,5 % per jaar. In 2014 zou het niveau van de emissies in het Waals Gewest 43,9 miljoen ton CO₂-equivalenten bedragen. Hierbij zouden de energiegebonden emissies afkomstig van de industrie 10,5 miljoen ton bedragen en jaarlijks met gemiddeld 1,2 % afnemen. Het begin van de projectieperiode zou gekenmerkt worden door belangrijke productiebeperkingen o.a. in de staalsector omwille van de wereldwijde economische groeivertraging. Vanaf 2010 zou de uitstoot opnieuw licht toenemen met gemiddeld 0,2 % per jaar over de periode 2010-2014. Net zoals in het Vlaams Gewest zouden de sectorakkoorden de evolutie van het energieverbruik van de industrie gunstig beïnvloeden. De emissies afkomstig van transport zouden afnemen met gemiddeld 0,8 % per jaar en de emissies afkomstig van de verwarming van gebouwen zouden jaarlijks toenemen met gemiddeld 0,8 %. De uitstoot zou in 2014 respectievelijk 8,4 en 7,2 miljoen ton bedragen. De emissies afkomstig van de industriële processen zouden licht toenemen met gemiddeld 0,6 % per jaar en zouden 8,3 miljoen ton bedragen in 2014 tegenover 8 miljoen ton in 2007. De emissies afkomstig van de landbouw en afval zouden afnemen gedurende de projectieperiode.

De doelstelling voor het Waals Gewest in het kader van het Protocol van Kyoto is een vermindering met 7,5 % van de uitstoot in de periode 2008-2012 ten opzichte van het referentiejaar. In het referentiejaar is de uitstoot van de broeikasgassen voor het Waals Gewest op 54,7 miljoen ton CO₂-equivalenten vastgelegd. Dat komt dus neer op een toegewezen hoeveelheid van maximum 50,6 miljoen ton CO₂-equivalenten per jaar gedurende de periode 2008-2012. Volgens voorliggende vooruitzichten zou de uitstoot gemiddeld 43,8 miljoen ton CO₂-equivalenten bedragen in de periode 2008-2012. Rekening houdend (net zoals voor het Vlaams Gewest) met de emissiequota die aan de ETS-sector werden toegekend in het Nationaal Allocatieplan 2008-2012, zou de impliciete doelstelling voor de sectoren die geen deel uitmaken van het emissiehandelsstelsel 29 miljoen ton CO₂-equivalenten bedragen. Volgens voorliggende vooruitzichten zou de uitstoot van de niet-ETS sector gemiddeld ongeveer 28 miljoen ton bedragen voor de periode 2008-2012 en dus licht onder het te behalen objectief uitkomen⁴⁸.

⁴⁸ Volgens andere, technisch economische berekeningen uitgevoerd door het Waals Gewest zou de uitstoot van de niet-ETS-sector de Kyoto-doelstelling overschrijden zonder de inzet van de flexibiliteitsmechanismen.

Tabel 17: Evolutie van de totale broeikasgasemissies per sector

<i>(In Mt CO₂-equivalenten)</i>	1990[3]	2007[2]	2010[1]	2014[1]	Gemiddelde jaarlijkse groei-voeten 2008-2014[1]	Gemiddel- den 2008- 2012[1]
Het Rijk						
1. Energie	112,2	106,7	100,9	102,8	-0,5	102,3
1.A. Verbranding van brandstoffen	111,3	106,2	100,3	102,3	-0,5	101,8
1.A1. Transformatie van energie	30,1	27,0	26,0	26,2	-1,1	26,8
1.A2. Industrie	33,0	26,4	24,4	24,4	-1,2	24,6
1.A3. Transport	20,5	26,0	23,9	25,0	-0,5	24,5
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	27,6	26,7	25,9	26,6	0,8	25,8
1.A5. Overige	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	0,9	0,5	0,5	0,5	0,4	0,5
2. Industriële processen	17,1	13,7	12,5	13,5	-0,2	12,8
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0	0,2
4. Landbouw	12,6	9,6	9,4	9,0	-0,9	9,4
5. Afval	3,5	1,1	1,0	0,8	-4,1	1,0
Totaal	145,7	131,3	124,0	126,4	-0,5	125,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest						
1. Energie	3,9	3,7	4,0	4,1	1,1	4,0
1.A. Verbranding van brandstoffen	3,9	3,7	4,0	4,1	1,1	3,9
1.A1. Transformatie van energie	0,2	0,3	0,2	0,2	6,5	0,2
1.A2. Industrie	0,1	0,1	0,1	0,1	-4,8	0,1
1.A3. Transport	0,9	0,9	0,9	0,9	-0,1	0,9
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	2,6	2,4	2,7	2,8	1,4	2,7
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,1	0,0	0,0	0,0	-0,3	0,0
2. Industriële processen	0,0	0,2	0,2	0,2	-0,5	0,2
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
4. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
5. Afval	0,0	0,0	0,0	0,0	6,5	0,0
Totaal	4,0	3,9	4,2	4,3	1,1	4,2
Waals Gewest						
1. Energie	40,3	33,7	31,6	31,5	-0,6	31,7
1.A. Verbranding van brandstoffen	40,1	33,6	31,4	31,4	-0,6	31,6
1.A1. Transformatie van energie	6,6	3,7	5,3	5,2	-1,0	5,4
1.A2. Industrie	17,7	12,7	10,8	10,5	-1,2	10,8
1.A3. Transport	7,1	9,9	8,2	8,4	-0,8	8,3
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	8,5	7,2	7,0	7,2	0,8	7,0
1.A5. Overige	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	0,2	0,1	0,1	0,1	0,3	0,1
2. Industriële processen	8,4	8,0	7,8	8,3	0,6	7,9
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
4. Landbouw	4,8	4,2	3,7	3,7	-1,8	3,8
5. Afval	1,2	0,4	0,4	0,3	-1,8	0,4
Totaal	54,7	46,3	43,5	43,9	-0,5	43,8

<i>(In Mt CO₂-equivalenten)</i>	1990[3]	2007[2]	2010[1]	2014[1]	Gemiddelde jaarlijkse groei-voeten 2008-2014[1]	Gemiddel- den 2008- 2012[1]
Vlaams Gewest						
1. Energie	68,0	69,3	65,3	67,2	-0,6	66,6
1.A. Verbranding van brandstoffen	67,3	68,9	65,0	66,8	-0,6	66,3
1.A1. Transformatie van energie	23,2	23,0	20,5	20,7	-1,1	21,2
1.A2. Industrie	15,1	13,6	13,5	13,8	-1,2	13,7
1.A3. Transport	12,5	15,2	14,8	15,6	-0,4	15,2
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	16,5	17,1	16,2	16,6	0,6	16,1
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,7	0,3	0,4	0,4	0,5	0,3
2. Industriële processen	8,7	5,5	4,6	5,0	-1,4	4,8
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
4. Landbouw	7,9	5,5	5,6	5,4	-0,3	5,6
5. Afval	2,2	0,7	0,6	0,5	-5,9	0,6
Totaal	87,0	81,1	76,2	78,1	-0,6	77,7

[1] Regionale economische vooruitzichten 2008-2014.

[2] De cijfers voor 2007 stemmen overeen met de inventariswaarden voor 2007 afkomstig uit de nationale en regionale emissie-inventarissen van maart 2009. In HERMREG werden de energiegebonden CO₂-emissies ook endo-geen berekend voor 2007. Deze berekeningen voor 2007 worden hier echter niet weergegeven.

[3] Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

8. Besluit

Om in te spelen op de groeiende vraag naar instrumenten die in staat zijn regionale economische vooruitzichten op te stellen, zijn het Federaal Planbureau en de drie gewestelijke studiediensten (BISA, IWEPS en SVR) einde 2005 gestart met de ontwikkeling van een multiregionaal en multisectoraal model: HERMREG. In zijn huidige versie kan HERMREG geklasseerd worden in de categorie van top-down macroeconometrische middellangetermijnmodellen. HERMREG sluit perfect aan bij het nationale HERMES-model, die de nationale en internationale context levert aan HERMREG.

Met deze nieuwe versie van HERMREG werden regionale middellangetermijnvooruitzichten voor de periode 2008-2014 opgesteld m.b.t. het bbp, werkgelegenheid, beroepsbevolking, pendel, werkloosheid, loonmassa, investeringen en productiviteit. Bovendien bevat het model een berekeningsmodule voor het energieverbruik en de broeikasgasemissies. Deze module maakt het mogelijk om een regionalisering van de nationale vooruitzichten inzake broeikasgasemissies te geven.

Deze regionale vooruitzichten zijn in perfecte overeenstemming met de nationale vooruitzichten gepubliceerd in mei 2009. Ze zijn dus gebaseerd op een sterk verslechterd internationaal scenario en op een algemene groeivertraging in de eurozone. Voor België zou de economische activiteit sterk terugvallen in 2009 en slechts zeer geleidelijk hernemen (een nulgroei in 2010). De economische groei zou pas vanaf 2011 aantrekken met een ritme vergelijkbaar met de historische trend (gemiddeld 2,3 % per jaar gedurende de periode 2011-2014).

De drie Belgische gewesten zouden quasi even hard getroffen worden door de economische crisis van 2009: de economische activiteit zou met bijna 4 % terugvallen zowel in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest als in het Waals Gewest en in het Vlaams Gewest. Het belangrijkste kanaal waarlangs de economische crisis binnendringt zou echter verschillen van regio tot regio. Het Brussels Gewest zou in het bijzonder getroffen worden door de crisis in de financiële sector terwijl in het Vlaams en het Waals Gewest de industriële bedrijfstakken het zwaarst zouden worden getroffen. In 2010 zou de groei in Vlaanderen zich stabiliseren, zeer licht toenemen in Wallonië en nog licht afnemen in Brussel. Op middellange termijn (periode 2011-2014) zou de groei aantrekken in de drie regio's met een ritme dat vergelijkbaar is met dat van voor het uitbreken van de crisis. Gedurende de projectieperiode zou er een groeiverschil blijven bestaan tussen de regio's ten voordele van Vlaanderen, maar dat verschil zou wel kleiner zijn dan in het verleden.

De daling van het regionale bbp in 2009 en de stabilisering in 2010 zou gepaard gaan met grote verliezen voor de binnenlandse werkgelegenheid. Vlaanderen zou over de periode van twee jaar ongeveer 44 500 jobs verliezen terwijl Wallonië en Brussel respectievelijk 29 000 en 16 000 jobs zouden verliezen. De tewerkstelling zou slechts vanaf 2011 aangroeien in de verschillende

regio's (voor Brussel pas vanaf 2012; er zouden nog ongeveer 1 800 banen verloren gaan in 2011). De jobcreatie zou zoals in het verleden hoger liggen in Vlaanderen dan in de twee andere regio's. Rekening houdend met belangrijke verliezen aan werkgelegenheid in het begin van de periode zou de regionale werkgelegenheid pas in de loop van 2013 zijn niveau van 2008 bereiken in Vlaanderen en Wallonië terwijl in Brussel het niveau van 2008 nog niet volledig zou bereikt zijn tegen 2014.

De vooruitzichten omtrent werkloosheid tonen een sterke stijging van de werkloosheidsgraad in de drie regio's in 2009 en 2010, waarbij de grens van 10 % zou worden overschreden in Vlaanderen en de grens van 20 % in Wallonië en Brussel. Op middellange termijn zou de werkloosheidsgraad opnieuw dalen vanaf 2012 in Vlaanderen en vanaf 2013 in Brussel. De Waalse werkloosheidsgraad zou zich stabiliseren op middellange termijn. Deze minder goede prestatie van Wallonië op het gebied van werkloosheid op middellange termijn zou toe te schrijven zijn aan de onvoldoende toename van de binnenlandse werkgelegenheid (opnieuw positief vanaf 2011) en de uitgaande pendel t.o.v. de verwachte verhoging van de beroepsbevolking. De Waalse werkgelegenheidsgraad zou in 2014 nog gevoelig onder het niveau van 2008 blijven. In het Vlaams Gewest zou de groei van de werkende beroepsbevolking iets sterker zijn tussen 2011 en 2014, terwijl de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd de zwakste zou zijn onder de drie regio's. Bijgevolg zou de Vlaamse werkgelegenheidsgraad zijn niveau van 2008 benaderen tegen 2014. Wat het Brussels Hoofdstedelijk Gewest betreft, zou de daling van de werkloosheid in 2013 te wijten zijn aan de aanhoudende trendmatige daling van het surplus van inkomende pendelaars ten opzichte van uitgaande pendelaars en, in mindere mate, aan de evolutie van de binnenlandse werkgelegenheid.

De vooruitzichten 2008-2014 wijzen op een daling van de reële productiviteitswinst per hoofd in de drie gewesten, maar zoals in het verleden, blijft de productiviteitsgroei hoger in het Brusselse Gewest terwijl het Vlaamse en het Waalse Gewest gelijkaardige productiviteitswinsten zouden noteren. De reële loonkosten per hoofd zouden sneller stijgen gedurende de projectie dan in de periode 1994-2007. In het begin van de projectieperiode zou de groei van de lonen in Brussel het snelste zijn; op middellange termijn (periode 2011-2014), daarentegen, zouden de lonen er iets minder snel toenemen dan in de andere regio's.

Het HERMREG-model berekent tevens regionale vooruitzichten voor de broeikasgasemissies. Volgens deze vooruitzichten zouden de broeikasgasemissies die zouden afnemen op nationaal niveau tussen het begin en het einde van de projectie, eveneens dalen in Vlaanderen en Wallonië, maar licht toenemen in het Brusselse Gewest. Binnen de context van de huidige projectie en niettegenstaande dat verschillende factoren de resultaten op significante wijze kunnen beïnvloeden, zouden alle gewesten de objectieven die gedefinieerd zijn in het kader van het Protocol van Kyoto, kunnen behalen.

Tenslotte is het belangrijk op te merken dat deze top-down versie van het HERMREG-model voortdurend evolueert. In de komende maanden zou het model moeten toelaten regionale

voorzichten op te stellen m.b.t. de rekening van de huishoudens en de rekeningen van de regionale overheden. In de komende jaren worden ook andere ontwikkelingen in overweging genomen, zoals de modellering van productiefuncties en de geleidelijke invoering van een bottom-up structuur in het model.

9. Bibliografie

- Bassilière, D., Bossier, F., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D., Lohest, O. (2008a), Uitwerking van een regionaal projectiemodel, een eerste toepassing van het HERMREG model op de nationale economische vooruitzichten 2007-2012, FPB – BISA – IWEPS – SVR, januari 2008.
- Bassilière, D., Bossier, F., Caruso, F., Hoorelbeke, D., Lohest, O. (2008b), Vijfentwintig jaar regionale ontwikkelingen - Een overzicht op basis van de databank van het HERMREG-model, Planning Paper 104, FPB – BISA – IWEPS – SVR, april 2008.
- Bassilière, D., Baudewyns, D., Bossier, F., Bracke, I., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D. (2008c), Regionale economische vooruitzichten 2007-2013, september 2008.
- Bracke, I., Vandille, G. (2005), Regionale emissievoorzichten, Working Paper 5-05, FPB, maart 2005.
- Federaal Planbureau (2008), Bevolkingsvoorzichten 2007-2060, Planning Paper 105, mei 2008.
- Federaal Planbureau (2009), Economische vooruitzichten 2009-2014, Mei 2009.
- Instituut van de Nationale Rekeningen (2009), Regionale rekeningen 2004-2007.
- Nationale Klimaatcommissie (2007), Report by Belgium on National Projections of Greenhouse Gas Emissions, maart 2007.
- Nationale Klimaatcommissie (2009), Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress, mei 2009.
- United Nations Framework Convention on Climate Change (2007), Report of the Review of the Initial Report of Belgium, December 2007.

10. Bijlage

10.1. Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid

Tabel 18: Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid: Brussels Hoofdstedelijk Gewest

(Jaarlijkse groeivoeten, in procent)	2007	2008	2009	2010	2011- 2014	Gemiddelden		
						1994- 2000	2001- 2007	2008- 2014
1. Toegevoegde waarde in volume								
1.1. Landbouw	0,00	0,00	-0,00	-0,00	0,00	0,00	-0,00	0,00
1.2. Energie	0,41	-0,02	-0,15	0,07	0,12	0,11	0,28	0,05
1.3. Verwerkende nijverheid								
a. Intermediaire goederen	0,07	-0,09	-0,12	-0,01	0,01	-0,00	-0,02	-0,03
b. Uitrustingsgoederen	-1,27	-0,12	-0,11	-0,04	0,02	0,00	-0,02	-0,03
c. Verbruiksgoederen	0,04	-0,04	-0,13	-0,02	0,00	-0,02	-0,04	-0,03
1.4. Bouw	0,07	0,00	-0,04	-0,00	0,07	-0,05	0,08	0,04
1.5. Marktdiensten								
a. Vervoer en communicatie	-0,15	0,36	-0,30	-0,50	0,30	0,46	0,31	0,11
b. Handel en horeca	0,53	0,09	-0,70	0,03	0,19	-0,33	0,14	0,03
c. Krediet en verzekeringen	-0,27	-0,07	-0,84	-0,22	0,39	1,47	0,64	0,07
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,08	0,02	0,10	0,01	0,10	0,09	0,06	0,08
e. Overige marktdiensten	1,42	0,74	-1,54	0,28	0,77	0,63	0,42	0,37
1.6. Niet-verhandelbare diensten								
a. Overheid en onderwijs	0,21	0,40	0,08	0,23	0,30	0,12	0,30	0,27
b. Huishoudelijke diensten	-0,02	-0,01	-0,00	-0,01	-0,00	0,01	-0,02	-0,00
1.7. Totaal	1,12	1,58	-3,76	-0,18	2,28	2,51	2,14	0,97
2. Werkgelegenheid								
2.1. Landbouw	0,01	0,00	0,00	-0,00	-0,00	-0,00	0,00	-0,00
2.2. Energie	0,07	0,05	0,05	0,01	-0,03	-0,01	0,01	-0,00
2.3. Verwerkende nijverheid								
a. Intermediaire goederen	-0,02	-0,02	-0,08	-0,10	-0,06	-0,10	-0,05	-0,06
b. Uitrustingsgoederen	-0,29	-0,04	-0,05	-0,11	-0,04	-0,03	-0,09	-0,05
c. Verbruiksgoederen	-0,04	-0,03	-0,08	-0,11	-0,03	-0,05	-0,11	-0,05
2.4. Bouw	0,18	0,04	0,00	-0,07	-0,01	-0,12	0,01	-0,01
2.5. Marktdiensten								
a. Vervoer en communicatie	-0,03	0,02	-0,26	-0,25	-0,03	0,11	-0,10	-0,08
b. Handel en horeca	0,22	0,12	-0,29	-0,39	0,04	-0,23	0,08	-0,06
c. Krediet en verzekeringen	0,06	0,00	-0,14	-0,20	-0,08	0,01	0,02	-0,09
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,11	0,13	0,12	0,19	0,22	0,18	0,14	0,18
e. Overige marktdiensten	1,14	1,17	-0,04	-0,54	0,43	0,59	0,31	0,33
2.6. Niet-verhandelbare diensten								
a. Overheid en onderwijs	0,23	0,05	0,03	0,02	0,10	0,01	0,40	0,07
b. Huishoudelijke diensten	-0,11	-0,06	-0,04	-0,04	-0,00	0,08	-0,12	-0,02
2.7. Totaal	1,51	1,46	-0,77	-1,60	0,51	0,43	0,51	0,16

Tabel 19: Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid: Vlaams Gewest

<i>(Jaarlijkse groeivoeten, in procent)</i>	2007	2008	2009	2010	2011- 2014	Gemiddelden		
						1994- 2000	2001- 2007	2008- 2014
1. Toegevoegde waarde in volume								
1.1. Landbouw	0,03	0,03	-0,08	-0,01	0,03	0,03	-0,04	0,01
1.2. Energie	0,27	0,08	-0,04	-0,05	0,01	0,05	0,01	0,01
1.3. Verwerkende nijverheid								
a. Intermediaire goederen	0,17	-0,06	-0,77	-0,15	0,25	0,46	0,00	0,01
b. Uitrustingsgoederen	0,18	-0,03	-0,24	0,05	0,08	0,34	-0,04	0,02
c. Verbruiksgoederen	0,50	-0,01	-0,41	-0,10	0,11	0,18	0,20	-0,01
1.4. Bouw	0,20	0,12	-0,17	0,05	0,16	0,14	0,16	0,09
1.5. Marktdiensten								
a. Vervoer en communicatie	0,10	0,22	-0,65	-0,21	0,25	0,12	0,07	0,05
b. Handel en horeca	1,21	0,02	-0,71	0,28	0,32	-0,00	0,49	0,13
c. Krediet en verzekeringen	-0,03	-0,02	-0,14	0,02	0,07	0,34	0,08	0,02
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,25	0,12	0,20	0,10	0,20	0,17	0,13	0,17
e. Overige marktdiensten	0,75	0,74	-0,88	0,01	0,78	0,98	0,86	0,43
1.6. Niet-verhandelbare diensten								
a. Overheid en onderwijs	0,03	0,27	0,05	0,15	0,19	0,13	0,08	0,18
b. Huishoudelijke diensten	-0,01	-0,01	-0,00	-0,01	-0,00	-0,00	0,01	-0,00
1.7. Totaal	3,62	1,37	-3,83	0,12	2,46	2,93	2,01	1,07
2. Werkgelegenheid								
2.1. Landbouw	-0,04	-0,02	-0,02	-0,07	-0,04	-0,06	-0,05	-0,04
2.2. Energie	0,01	0,03	-0,00	-0,02	-0,01	-0,02	-0,00	-0,00
2.3. Verwerkende nijverheid								
a. Intermediaire goederen	0,01	0,08	-0,09	-0,23	-0,03	0,00	-0,05	-0,05
b. Uitrustingsgoederen	-0,01	0,02	-0,06	-0,20	-0,06	-0,02	-0,10	-0,07
c. Verbruiksgoederen	-0,07	-0,08	-0,33	-0,35	-0,07	-0,15	-0,13	-0,15
2.4. Bouw	0,20	0,12	-0,06	-0,02	0,06	0,03	0,06	0,04
2.5. Marktdiensten								
a. Vervoer en communicatie	0,15	0,06	-0,13	-0,07	0,09	0,08	0,04	0,03
b. Handel en horeca	0,22	0,07	-0,25	-0,11	0,11	0,05	0,21	0,02
c. Krediet en verzekeringen	0,02	-0,00	-0,03	-0,03	-0,01	0,01	-0,04	-0,01
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,36	0,36	0,24	0,30	0,38	0,26	0,29	0,35
e. Overige marktdiensten	1,09	1,09	0,04	-0,21	0,42	0,88	0,62	0,37
2.6. Niet-verhandelbare diensten								
a. Overheid en onderwijs	0,05	0,03	0,02	0,01	0,06	0,05	0,17	0,04
b. Huishoudelijke diensten	-0,04	-0,04	-0,03	-0,03	-0,00	0,02	0,01	-0,02
2.7. Totaal	1,94	1,72	-0,72	-1,02	0,91	1,14	1,03	0,52

Tabel 20: Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid: Waals Gewest

<i>(Jaarlijkse groeivoeten, in procent)</i>	2007	2008	2009	2010	2011- 2014	Gemiddelden		
						1994- 2000	2001- 2007	2008- 2014
1. Toegevoegde waarde in volume								
1.1. Landbouw	0,05	0,01	-0,08	-0,02	0,04	-0,02	-0,03	0,01
1.2. Energie	0,02	-0,05	-0,09	-0,04	0,01	0,10	0,04	-0,02
1.3. Verwerkende nijverheid								
a. Intermediaire goederen	-0,53	0,10	-0,80	0,29	0,11	0,44	0,14	0,01
b. Uitrustingsgoederen	0,25	-0,03	-0,24	0,08	0,05	0,14	-0,00	0,00
c. Verbruiksgoederen	0,27	-0,02	-0,27	-0,10	0,04	0,07	0,07	-0,03
1.4. Bouw	0,25	0,09	-0,16	0,05	0,16	0,09	0,13	0,09
1.5. Marktdiensten								
a. Vervoer en communicatie	0,12	0,03	-0,52	-0,20	0,21	0,18	0,10	0,02
b. Handel en horeca	0,93	0,22	-0,71	0,03	0,27	-0,04	0,21	0,09
c. Krediet en verzekeringen	-0,05	-0,03	-0,13	-0,00	0,05	0,24	0,06	0,00
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,14	0,08	0,21	0,09	0,24	0,08	0,13	0,19
e. Overige marktdiensten	0,20	0,75	-1,07	-0,13	0,78	0,51	0,67	0,38
1.6. Niet-verhandelbare diensten								
a. Overheid en onderwijs	0,00	0,43	0,08	0,24	0,31	0,18	0,17	0,29
b. Huishoudelijke diensten	-0,02	-0,02	-0,00	-0,01	-0,00	0,01	-0,02	-0,00
1.7. Totaal	1,62	1,53	-3,78	0,27	2,28	1,97	1,67	1,02
2. Werkgelegenheid								
2.1. Landbouw	-0,02	-0,01	-0,03	-0,07	-0,05	-0,12	-0,05	-0,04
2.2. Energie	0,03	0,00	-0,03	-0,02	-0,00	-0,01	-0,01	-0,01
2.3. Verwerkende nijverheid								
a. Intermediaire goederen	-0,12	-0,07	-0,19	-0,36	-0,07	-0,13	-0,02	-0,13
b. Uitrustingsgoederen	0,05	0,02	-0,01	-0,13	-0,06	-0,04	-0,04	-0,05
c. Verbruiksgoederen	-0,04	-0,01	-0,17	-0,22	-0,05	-0,08	-0,06	-0,09
2.4. Bouw	0,28	0,17	-0,06	-0,09	0,04	0,02	0,09	0,03
2.5. Marktdiensten								
a. Vervoer en communicatie	0,14	0,09	-0,15	-0,06	0,05	0,05	0,02	0,01
b. Handel en horeca	0,26	0,30	-0,21	-0,26	0,15	-0,08	0,20	0,06
c. Krediet en verzekeringen	-0,04	-0,03	-0,03	-0,04	-0,02	-0,02	-0,03	-0,02
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,23	0,21	0,15	0,28	0,35	0,28	0,26	0,29
e. Overige marktdiensten	1,03	0,92	-0,34	-0,42	0,40	0,57	0,48	0,25
2.6. Niet-verhandelbare diensten								
a. Overheid en onderwijs	-0,02	0,05	0,02	0,02	0,09	0,06	0,22	0,06
b. Huishoudelijke diensten	-0,09	-0,05	-0,04	-0,03	-0,00	0,04	-0,09	-0,02
2.7. Totaal	1,68	1,58	-1,08	-1,41	0,84	0,54	0,97	0,35

10.2. Energieverbruik en broeikasgasemissies: Gedetailleerde resultaten

Tabel 21: Energiebalans 2007

<i>(In Mtoe)</i>	Vaste	Vloeibare	Aardgas	Cokes- gassen	Hoogoven- gassen	Andere	Elektriciteit	Totaal
Het Rijk								
Elektriciteitscentrales	1,4	0,3	4,4	0,1	0,6	1,2	12,4	20,4
Verbruik energiesector	0,0	1,3	0,1	0,2	0,0		0,6	2,2
Energie-eindverbruik	1,8	14,6	9,4	0,2	0,3	3,3	7,1	36,6
Industrie	1,7	1,1	4,4	0,2	0,3	3,0	3,5	14,2
- Intermediaire goederen	1,6	0,4	3,1	0,2	0,3	2,0	2,0	9,6
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,2				0,3	0,5
- Verbruiksgoederen	0,1	0,5	1,1	0,0	0,0	1,1	1,1	3,9
- Bouw	0,0	0,1					0,0	0,1
Transport		9,3					0,1	9,4
- Vervoer per spoor		0,0					0,1	0,2
- Vervoer over de weg		8,1						8,1
- Vervoer over water en luchtvaart		1,1						1,1
Diensten, gezinnen en landbouw	0,1	4,2	5,0			0,2	3,5	13,0
- Diensten	0,1	0,9	1,7				1,7	4,4
- Gezinnen	0,1	2,7	3,2			0,2	1,7	7,9
- Landbouw		0,6					0,1	0,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0	0,4
Verbruik energiesector	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0
Energie-eindverbruik	0,0	0,6	0,8	0,0	0,0	0,0	0,5	1,9
Industrie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
- Intermediaire goederen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,0				0,0	0,0
- Verbruiksgoederen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Bouw	0,0	0,0					0,0	0,0
Transport		0,3					0,0	0,3
- Vervoer per spoor		0,0					0,0	0,0
- Vervoer over de weg		0,3						0,3
- Vervoer over water en luchtvaart		0,0						0,0
Diensten, gezinnen en landbouw	0,0	0,3	0,8			0,0	0,4	1,4
- Diensten	0,0	0,1	0,3				0,3	0,7
- Gezinnen	0,0	0,1	0,5			0,0	0,1	0,7
- Landbouw		0,0					0,0	0,0

(In Mtoe)	Vaste	Vloeibare	Aardgas	Cokes- gassen	Hoogoven- gassen	Andere	Elektriciteit	Totaal
Waals Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,1	0,1	0,6	0,0	0,3	0,3	6,8	8,3
Verbruik energiesector	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0		0,2	0,3
Energie-eindverbruik	1,1	4,7	2,5	0,1	0,1	1,4	2,1	12,0
Industrie	1,1	0,5	1,4	0,1	0,1	1,3	1,0	5,5
- Intermediaire goederen	1,0	0,3	1,2	0,1	0,1	0,6	0,7	4,0
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,0				0,1	0,1
- Verbruiksgoederen	0,1	0,2	0,2	0,0	0,0	0,7	0,2	1,3
- Bouw	0,0	0,0					0,0	0,0
Transport		2,9					0,0	3,0
- Vervoer per spoor		0,0					0,0	0,1
- Vervoer over de weg		2,8						2,8
- Vervoer over water en luchtvaart		0,1						0,1
Diensten, gezinnen en landbouw	0,0	1,3	1,1			0,0	1,1	3,5
- Diensten	0,0	0,3	0,3				0,5	1,1
- Gezinnen	0,0	0,9	0,8			0,0	0,6	2,4
- Landbouw		0,1					0,0	0,1
Vlaams Gewest								
Elektriciteitscentrales	1,3	0,2	3,8	0,0	0,3	0,6	5,6	11,7
Verbruik energiesector	0,0	1,3	0,1	0,1	0,0		0,4	1,9
Energie-eindverbruik	0,7	9,3	6,1	0,1	0,1	1,9	4,5	22,7
Industrie	0,6	0,6	3,0	0,1	0,1	1,7	2,4	8,6
- Intermediaire goederen	0,6	0,2	1,9	0,1	0,1	1,4	1,3	5,7
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,1				0,2	0,4
- Verbruiksgoederen	0,0	0,4	0,9	0,0	0,0	0,3	0,9	2,5
- Bouw	0,0	0,1					0,0	0,1
Transport		6,0					0,1	6,1
- Vervoer per spoor		0,0					0,1	0,1
- Vervoer over de weg		5,0						5,0
- Vervoer over water en luchtvaart		1,0						1,0
Diensten, gezinnen en landbouw	0,1	2,7	3,1			0,2	2,0	8,0
- Diensten	0,1	0,5	1,1				1,0	2,7
- Gezinnen	0,0	1,6	2,0			0,2	1,0	4,8
- Landbouw		0,5					0,1	0,6

Tabel 22: Energiebalans 2010

<i>(In Mtoe)</i>	Vaste	Vloeibare	Aardgas	Cokes- gassen	Hoogoven- gassen	Andere	Elektriciteit	Totaal
Het Rijk								
Elektriciteitscentrales	0,8	0,2	3,9	0,1	0,7	1,7	12,7	19,9
Verbruik energiesector	0,0	1,5	0,1	0,2	0,0		0,6	2,4
Energie-eindverbruik	1,7	13,8	9,9	0,2	0,1	3,0	7,0	35,7
Industrie	1,7	0,9	4,5	0,2	0,1	2,7	3,3	13,4
- Intermediaire goederen	1,6	0,4	3,2	0,2	0,1	1,8	1,9	9,1
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,1				0,3	0,5
- Verbruiksgoederen	0,1	0,4	1,2	0,0	0,0	1,0	1,1	3,7
- Bouw	0,0	0,1					0,0	0,1
Transport		8,8					0,1	9,0
- Vervoer per spoor		0,0					0,1	0,2
- Vervoer over de weg		7,6						7,6
- Vervoer over water en luchtvaart		1,2						1,2
Diensten, gezinnen en landbouw	0,1	4,1	5,4			0,2	3,5	13,4
- Diensten	0,0	1,0	1,9				1,8	4,7
- Gezinnen	0,0	2,7	3,4			0,2	1,7	8,1
- Landbouw		0,5					0,1	0,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	0,5
Verbruik energiesector	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0
Energie-eindverbruik	0,0	0,6	0,8	0,0	0,0	0,0	0,5	1,9
Industrie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
- Intermediaire goederen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,0				0,0	0,0
- Verbruiksgoederen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Bouw	0,0	0,0					0,0	0,0
Transport		0,3					0,0	0,3
- Vervoer per spoor		0,0					0,0	0,0
- Vervoer over de weg		0,3						0,3
- Vervoer over water en luchtvaart		0,0						0,0
Diensten, gezinnen en landbouw	0,0	0,3	0,8			0,0	0,4	1,5
- Diensten	0,0	0,1	0,3				0,3	0,8
- Gezinnen	0,0	0,1	0,5			0,0	0,1	0,8
- Landbouw		0,0					0,0	0,0

(In Mtoe)	Vaste	Vloeibare	Aardgas	Cokes- gassen	Hoogoven- gassen	Andere	Elektriciteit	Totaal
Waals Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,1	0,1	0,5	0,0	0,3	0,3	6,7	8,1
Verbruik energiesector	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0		0,2	0,3
Energie-eindverbruik	1,1	4,4	2,7	0,1	0,1	1,3	2,1	11,8
Industrie	1,1	0,4	1,5	0,1	0,1	1,3	1,0	5,3
- Intermediaire goederen	1,0	0,2	1,3	0,1	0,1	0,6	0,7	3,9
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,0				0,1	0,1
- Verbruiksgoederen	0,1	0,1	0,2	0,0	0,0	0,7	0,2	1,2
- Bouw	0,0	0,0					0,0	0,0
Transport		2,8					0,0	2,8
- Vervoer per spoor		0,0					0,0	0,1
- Vervoer over de weg		2,6						2,6
- Vervoer over water en luchtvaart		0,1						0,1
Diensten, gezinnen en landbouw	0,0	1,3	1,2			0,0	1,1	3,6
- Diensten	0,0	0,3	0,3				0,5	1,1
- Gezinnen	0,0	0,9	0,9			0,0	0,6	2,4
- Landbouw		0,1					0,0	0,1
Vlaams Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,7	0,1	3,4	0,0	0,4	0,8	5,9	11,4
Verbruik energiesector	0,0	1,5	0,1	0,1	0,0		0,4	2,1
Energie-eindverbruik	0,6	8,8	6,4	0,1	0,1	1,7	4,4	22,0
Industrie	0,6	0,5	3,0	0,1	0,1	1,5	2,3	8,0
- Intermediaire goederen	0,6	0,1	1,9	0,1	0,1	1,2	1,2	5,2
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,1				0,2	0,3
- Verbruiksgoederen	0,0	0,3	1,0	0,0	0,0	0,3	0,9	2,4
- Bouw	0,0	0,1					0,0	0,1
Transport		5,8					0,1	5,8
- Vervoer per spoor		0,0					0,1	0,1
- Vervoer over de weg		4,7						4,7
- Vervoer over water en luchtvaart		1,0						1,0
Diensten, gezinnen en landbouw	0,0	2,6	3,4			0,2	2,0	8,2
- Diensten	0,0	0,5	1,3				1,0	2,8
- Gezinnen	0,0	1,6	2,1			0,2	1,0	4,9
- Landbouw		0,4					0,1	0,5

Tabel 23: Energiebalans 2014

<i>(In Mtoe)</i>	Vaste	Vloeibare	Aardgas	Cokes- gassen	Hoogoven- gassen	Andere	Elektriciteit	Totaal
Het Rijk								
Elektriciteitscentrales	0,7	0,3	4,0	0,1	0,6	2,1	12,7	20,4
Verbruik energiesector	0,0	1,6	0,1	0,2	0,0		0,7	2,5
Energie-eindverbruik	1,7	14,3	9,8	0,2	0,2	3,4	7,4	36,9
Industrie	1,7	0,8	4,2	0,2	0,2	3,1	3,5	13,7
- Intermediaire goederen	1,6	0,3	3,0	0,2	0,2	2,1	2,1	9,4
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,1				0,3	0,4
- Verbruiksgoederen	0,1	0,4	1,1	0,0	0,0	1,1	1,1	3,7
- Bouw	0,0	0,1					0,0	0,1
Transport		9,2					0,1	9,3
- Vervoer per spoor		0,0					0,1	0,2
- Vervoer over de weg		8,1						8,1
- Vervoer over water en luchtvaart		1,1						1,1
Diensten, gezinnen en landbouw	0,1	4,2	5,6			0,2	3,7	13,8
- Diensten	0,0	1,0	1,9				1,9	4,8
- Gezinnen	0,0	2,7	3,7			0,2	1,8	8,4
- Landbouw		0,5					0,1	0,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7	0,0	0,7
Verbruik energiesector	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0
Energie-eindverbruik	0,0	0,6	0,9	0,0	0,0	0,0	0,5	2,0
Industrie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
- Intermediaire goederen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,0				0,0	0,0
- Verbruiksgoederen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Bouw	0,0	0,0					0,0	0,0
Transport		0,3					0,0	0,3
- Vervoer per spoor		0,0					0,0	0,0
- Vervoer over de weg		0,3						0,3
- Vervoer over water en luchtvaart		0,0						0,0
Diensten, gezinnen en landbouw	0,0	0,3	0,8			0,0	0,5	1,6
- Diensten	0,0	0,1	0,3				0,3	0,8
- Gezinnen	0,0	0,1	0,5			0,0	0,1	0,8
- Landbouw		0,0					0,0	0,0

(In Mtoe)	Vaste	Vloeibare	Aardgas	Cokes- gassen	Hoogoven- gassen	Andere	Elektriciteit	Totaal
Waals Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,1	0,1	0,5	0,0	0,3	0,4	6,7	8,1
Verbruik energiesector	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0		0,2	0,3
Energie-eindverbruik	1,1	4,6	2,6	0,0	0,1	1,4	2,2	11,9
Industrie	1,1	0,4	1,4	0,0	0,1	1,4	1,0	5,3
- Intermediaire goederen	1,0	0,2	1,1	0,0	0,1	0,6	0,8	3,9
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,0				0,1	0,1
- Verbruiksgoederen	0,1	0,1	0,2	0,0	0,0	0,7	0,2	1,3
- Bouw	0,0	0,0					0,0	0,0
Transport		2,9					0,0	2,9
- Vervoer per spoor		0,0					0,0	0,1
- Vervoer over de weg		2,7						2,7
- Vervoer over water en luchtvaart		0,1						0,1
Diensten, gezinnen en landbouw	0,0	1,3	1,3			0,0	1,1	3,8
- Diensten	0,0	0,3	0,3				0,5	1,2
- Gezinnen	0,0	0,9	0,9			0,0	0,6	2,5
- Landbouw		0,1					0,0	0,1
Vlaams Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,6	0,2	3,5	0,0	0,3	1,0	6,0	11,6
Verbruik energiesector	0,0	1,6	0,1	0,1	0,0		0,4	2,2
Energie-eindverbruik	0,7	9,1	6,3	0,1	0,1	2,0	4,7	23,0
Industrie	0,6	0,5	2,8	0,1	0,1	1,8	2,5	8,4
- Intermediaire goederen	0,6	0,1	1,9	0,1	0,1	1,4	1,4	5,6
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,1				0,2	0,3
- Verbruiksgoederen	0,0	0,3	0,9	0,0	0,0	0,4	0,9	2,4
- Bouw	0,0	0,1					0,0	0,1
Transport		6,0					0,1	6,1
- Vervoer per spoor		0,0					0,1	0,1
- Vervoer over de weg		5,0						5,0
- Vervoer over water en luchtvaart		1,0						1,0
Diensten, gezinnen en landbouw	0,0	2,6	3,5			0,2	2,1	8,5
- Diensten	0,0	0,6	1,3				1,0	2,9
- Gezinnen	0,0	1,7	2,2			0,2	1,0	5,1
- Landbouw		0,4					0,1	0,5

Tabel 24: Evolutie van de totale CO₂-emissies per sector

<i>(In Mt CO₂-equivalenten)</i>	1990[3]	2007[2]	2010[1]	2014[1]	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2008-2014[1]	Gemiddelden 2008-2012[1]
Het Rijk						
1. Energie	110,1	104,8	99,0	100,9	-0,5	100,5
1.A. Verbranding van brandstoffen	110,0	104,7	98,9	100,8	-0,5	100,4
1.A1. Transformatie van energie	29,9	26,8	25,9	26,0	-1,1	26,7
1.A2. Industrie	32,9	26,3	24,3	24,3	-1,2	24,5
1.A3. Transport	19,9	25,1	23,1	24,1	-0,6	23,6
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	27,2	26,4	25,6	26,3	0,8	25,5
1.A5. Overige	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	0,1	0,1	0,1	0,1	0,4	0,1
2. Industriële processen	8,2	9,7	9,7	10,3	0,9	9,8
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
4. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
5. Afval	0,3	0,1	0,1	0,1	1,2	0,1
Totaal	118,7	114,6	108,8	111,3	-0,4	110,3
Brussels Hoofdstedelijk Gewest						
1. Energie	3,8	3,6	3,9	4,0	1,1	3,9
1.A. Verbranding van brandstoffen	3,8	3,6	3,9	4,0	1,1	3,9
1.A1. Transformatie van energie	0,2	0,3	0,2	0,2	7,0	0,2
1.A2. Industrie	0,1	0,1	0,1	0,1	-4,8	0,1
1.A3. Transport	0,9	0,8	0,9	0,9	-0,1	0,9
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	2,6	2,4	2,7	2,8	1,4	2,7
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,0	0,0	0,0	0,0	-14,5	0,0
2. Industriële processen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
4. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
5. Afval	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal	3,8	3,6	3,9	4,0	1,1	3,9
Waals Gewest						
1. Energie	39,6	33,0	30,9	30,8	-0,6	31,0
1.A. Verbranding van brandstoffen	39,6	33,0	30,9	30,8	-0,6	31,0
1.A1. Transformatie van energie	6,6	3,7	5,3	5,2	-1,0	5,4
1.A2. Industrie	17,6	12,6	10,7	10,4	-1,2	10,7
1.A3. Transport	7,0	9,5	7,9	8,1	-0,9	8,0
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	8,3	7,1	6,9	7,1	0,8	6,9
1.A5. Overige	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	0,0	0,0	0,0	0,0	-3,9	0,0
2. Industriële processen	7,3	6,7	6,8	7,2	1,1	6,8
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
4. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
5. Afval	0,1	0,1	0,1	0,1	1,2	0,1
Totaal	47,0	39,7	37,7	38,1	-0,3	38,0

(In Mt CO ₂ -equivalenten)	1990[3]	2007[2]	2010[1]	2014[1]	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten	
					2008-2014[1]	Gemiddelden 2008-2012[1]
Vlaams Gewest						
1. Energie	66,7	68,2	64,3	66,1	-0,6	65,6
1.A. Verbranding van brandstoffen	66,6	68,1	64,2	66,0	-0,6	65,5
1.A1. Transformatie van energie	23,0	22,8	20,4	20,6	-1,2	21,1
1.A2. Industrie	15,1	13,6	13,5	13,8	-1,2	13,7
1.A3. Transport	12,1	14,7	14,3	15,1	-0,4	14,7
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	16,3	16,9	16,0	16,4	0,7	16,0
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,1	0,1	0,1	0,1	0,5	0,1
2. Industriële processen	0,9	3,0	2,9	3,1	0,4	2,9
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
4. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
5. Afval	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal	67,9	71,2	67,2	69,2	-0,5	68,5

[1] Regionale economische vooruitzichten 2008-2014.

[2] De cijfers voor 2007 stemmen overeen met de inventariswaarden voor 2007 afkomstig uit de nationale en regionale emissie-inventarissen van maart 2009. In HERMREG werden de energiegebonden CO₂-emissies ook endo-geen berekend voor 2007. Deze berekeningen voor 2007 worden hier echter niet weergegeven.

[3] Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

Tabel 25: Evolutie van de totale CH₄-emissies per sector

	<i>(In kt CO₂-equivalenten)</i>	1990[3]	2007[2]	2010[1]	2014[1]	Gemiddelde	
						jaarlijkse groei-voeten 2008-2014[1]	Gemiddelden 2008-2012[1]
Het Rijk							
1. Energie		1303,1	716,8	729,3	732,9	0,3	717,8
1.A. Verbranding van brandstoffen		443,5	297,7	294,1	301,9	0,2	295,2
1.A1. Transformatie van energie		5,3	21,0	18,9	19,4	-1,1	19,4
1.A2. Industrie		77,7	57,5	55,2	52,9	-1,2	54,5
1.A3. Transport		119,4	55,1	51,9	55,1	-0,0	53,1
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw		241,2	163,9	168,0	174,4	0,9	168,1
1.A5. Overige		0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies		859,6	419,2	435,2	431,0	0,4	422,6
2. Industriële processen		0,0	58,2	58,2	58,2	0,0	58,2
3. Gebruik van oplosmiddelen		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
4. Landbouw		7079,1	5136,1	4945,1	4701,4	-1,3	4945,9
5. Afval		2856,4	746,8	583,2	419,4	-7,9	587,2
Totaal		11238,7	6658,0	6315,8	5911,9	-1,7	6309,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest							
1. Energie		105,7	40,3	45,4	41,3	0,3	43,0
1.A. Verbranding van brandstoffen		20,5	8,6	9,1	9,4	1,2	9,0
1.A1. Transformatie van energie		0,7	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.A2. Industrie		0,2	0,1	0,1	0,1	-4,9	0,1
1.A3. Transport		7,2	1,4	1,4	1,5	0,5	1,4
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw		12,4	7,0	7,5	7,8	1,5	7,4
1.A5. Overige		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1.B. Vluchtige emissies		85,2	31,6	36,3	31,8	0,1	34,0
2. Industriële processen		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
3. Gebruik van oplosmiddelen		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
4. Landbouw		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
5. Afval		0,0	0,0	0,7	0,7	0,0	0,6
Totaal		105,7	40,3	46,1	41,9	0,6	43,6
Waals Gewest							
1. Energie		394,9	265,5	268,3	266,4	0,1	264,1
1.A. Verbranding van brandstoffen		203,7	136,1	133,5	134,7	-0,1	133,5
1.A1. Transformatie van energie		1,5	7,7	6,5	6,5	-2,5	6,6
1.A2. Industrie		65,2	45,9	44,5	42,3	-1,2	43,8
1.A3. Transport		40,7	26,9	25,3	26,5	-0,2	25,7
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw		96,2	55,6	57,2	59,5	1,0	57,3
1.A5. Overige		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1.B. Vluchtige emissies		191,2	129,4	134,8	131,8	0,3	130,6
2. Industriële processen		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
3. Gebruik van oplosmiddelen		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
4. Landbouw		2174,2	1818,7	1652,6	1608,1	-1,7	1678,7
5. Afval		1028,3	177,1	194,1	121,4	-5,3	179,3
Totaal		3597,4	2261,3	2114,9	1995,9	-1,8	2122,0
Vlaams Gewest							

<i>(In kt CO₂-equivalenten)</i>	1990[3]	2007[2]	2010[1]	2014[1]	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten	
					2008-2014[1]	Gemiddelden 2008-2012[1]
1. Energie	802,5	411,1	415,6	425,2	0,5	410,7
1.A. Verbranding van brandstoffen	219,4	152,9	151,5	157,8	0,4	152,7
1.A1. Transformatie van energie	3,1	13,2	12,4	12,8	-0,4	12,7
1.A2. Industrie	12,2	11,5	10,6	10,5	-1,3	10,5
1.A3. Transport	71,4	26,8	25,2	27,1	0,2	26,0
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	132,6	101,3	103,3	107,2	0,8	103,4
1.A5. Overige	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	583,2	258,2	264,0	267,4	0,5	258,0
2. Industriële processen	0,0	58,2	58,2	58,2	0,0	58,2
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
4. Landbouw	4904,9	3317,4	3292,5	3093,3	-1,0	3267,2
5. Afval	1828,1	569,7	388,4	297,4	-8,9	407,3
Totaal	7535,5	4356,4	4154,8	3874,1	-1,7	4143,5

[1] Regionale economische vooruitzichten 2008-2014.

[2] De cijfers voor 2007 stemmen overeen met de inventariswaarden voor 2007 afkomstig uit de nationale en regionale emissie-inventarissen van maart 2009.

[3] Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

Tabel 26: Evolutie van de totale N₂O-emissies per sector

<i>(In kt CO₂-equivalenten)</i>	1990[3]	2007[2]	2010[1]	2014[1]	Gemiddelde jaarlijkse groei-voeten Gemiddelden	
					2008-2014[1]	2008-2012[1]
Het Rijk						
1. Energie	798,0	1172,6	1093,8	1143,4	-0,4	1116,9
1.A. Verbranding van brandstoffen	798,0	1172,6	1093,8	1143,4	-0,4	1116,9
1.A1. Transformatie van energie	211,6	143,6	131,6	135,8	-0,8	135,2
1.A2. Industrie	56,7	85,1	81,6	78,2	-1,2	80,6
1.A3. Transport	389,5	815,0	767,3	813,1	-0,0	784,7
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	138,5	128,8	113,2	116,2	-1,5	116,3
1.A5. Overige	1,6	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2. Industriële processen	3933,8	1901,8	930,6	1094,2	-7,6	1107,6
3. Gebruik van oplosmiddelen	246,1	246,7	246,7	246,7	0,0	246,7
4. Landbouw	5560,7	4485,4	4413,5	4319,4	-0,5	4413,6
5. Afval	292,6	272,8	288,8	311,6	1,9	288,9
Totaal	10831,2	8079,3	6973,5	7115,3	-1,8	7173,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest						
1. Energie	27,3	39,5	38,6	40,6	0,4	38,7
1.A. Verbranding van brandstoffen	27,3	39,5	38,6	40,6	0,4	38,7
1.A1. Transformatie van energie	9,5	9,9	8,7	9,7	-0,2	8,9
1.A2. Industrie	0,2	0,0	0,0	0,0	-4,9	0,0
1.A3. Transport	13,7	26,6	26,6	27,5	0,5	26,7
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	3,9	3,0	3,2	3,3	1,4	3,2
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2. Industriële processen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
3. Gebruik van oplosmiddelen	30,4	28,4	28,4	28,4	0,0	28,4
4. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
5. Afval	0,0	26,6	37,7	40,6	6,3	35,8
Totaal	57,8	94,4	104,6	109,6	2,2	102,9
Waals Gewest						
1. Energie	251,9	464,9	432,1	442,3	-0,7	437,4
1.A. Verbranding van brandstoffen	251,9	464,9	432,1	442,3	-0,7	437,4
1.A1. Transformatie van energie	15,7	17,4	14,5	14,4	-2,7	14,9
1.A2. Industrie	39,1	77,2	74,4	71,0	-1,2	73,4
1.A3. Transport	140,4	318,3	298,9	310,8	-0,3	303,3
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	55,2	51,9	44,3	46,1	-1,7	45,8
1.A5. Overige	1,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2. Industriële processen	901,7	776,3	470,6	562,7	-4,5	534,6
3. Gebruik van oplosmiddelen	77,7	89,7	89,7	89,7	0,0	89,7
4. Landbouw	2598,9	2336,0	2076,2	2053,9	-1,8	2124,5
5. Afval	107,2	88,6	87,3	94,2	0,9	88,6
Totaal	3937,5	3755,3	3155,8	3242,8	-2,1	3274,7

<i>(In kt CO₂-equivalenten)</i>	1990[3]	2007[2]	2010[1]	2014[1]	Gemiddelde	Gemiddelden
					jaarlijkse groeivoeten 2008-2014[1]	
Vlaams Gewest						
1. Energie	518,7	668,2	623,1	660,4	-0,2	640,7
1.A. Verbranding van brandstoffen	518,7	668,2	623,1	660,4	-0,2	640,7
1.A1. Transformatie van energie	186,4	116,3	108,4	111,6	-0,6	111,4
1.A2. Industrie	17,5	7,9	7,2	7,2	-1,3	7,2
1.A3. Transport	235,4	470,1	441,8	474,8	0,1	454,8
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	79,4	73,8	65,7	66,8	-1,4	67,3
1.A5. Overige	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2. Industriële processen	3032,1	1125,5	460,1	531,5	-10,2	573,0
3. Gebruik van oplosmiddelen	137,9	128,7	128,7	128,7	0,0	128,7
4. Landbouw	2961,9	2149,4	2337,3	2265,5	0,8	2289,1
5. Afval	185,3	157,7	163,9	176,8	1,6	164,5
Totaal	6835,9	4229,5	3713,1	3762,9	-1,7	3796,1

[1] Regionale economische vooruitzichten 2008-2014.

[2] De cijfers voor 2007 stemmen overeen met de inventariswaarden voor 2007 afkomstig uit de nationale en regionale emissie-inventarissen van maart 2009.

[3] Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

Tabel 27: Evolutie van de gefluoreerde gassen

<i>(In kt CO₂-equivalenten)</i>	1995[3]	2007[2]	2010[1]	2014[1]	Gemiddelde	Gemiddelden
					jaarlijkse groeivoeten 2008-2014[1]	
Het Rijk	4974,4	2018,7	1853,9	2004,8	-0,1	1866,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	41,2	177,4	157,1	171,6	-0,5	158,3
Waals Gewest	173,7	559,5	495,6	541,5	-0,5	499,3
Vlaams Gewest	4759,4	1281,8	1201,2	1291,7	0,1	1208,7

[1] Regionale economische vooruitzichten 2008-2014.

[2] De cijfers voor 2007 stemmen overeen met de inventariswaarden voor 2007 afkomstig uit de nationale en regionale emissie-inventarissen van maart 2009.

[3] Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

10.3. Verklarende woordenlijst

- De **beroepsbevolking** (of het **arbeidsaanbod**) bestaat uit de werkende en de (werkzoekende) werkloze inwoners. De FPB-definitie van de beroepsbevolking omvat ook de oudere werklozen.
- De **activiteitsgraad** is het procentuele aandeel van de beroepsbevolking in de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64).
- De **binnenlandse werkgelegenheid** van een regio is het aantal banen in een regio, of nog de **werkgelegenheid naar werkplaats**. Indien men hierbij het pendelsaldo en de grensarbeid optelt bekomt men het aantal werkende inwoners van een regio, of de **werkgelegenheid naar woonplaats**, of nog de **werkende beroepsbevolking**.
- Het **pendelsaldo** van een gewest is gelijk aan het aantal inwoners werkzaam in de twee andere gewesten min het aantal inwoners uit de twee andere gewesten die werken in dat gewest. Een positief pendelsaldo geeft dus aan dat er meer inwoners uitstromen om elders te werken dan dat er instromen.
- De verhouding van de werkende beroepsbevolking t.o.v. de bevolking op arbeidsleeftijd is de **werkgelegenheidsgraad**.
- De **administratieve werkloosheid** omvat de personen die als werkzoekende zijn ingeschreven bij de regionale bemiddelingsinstellingen. Dit concept heeft een exhaustief karakter waardoor het een basis vormt die coherent is met de overige boekhoudkundige aggregaten die in het model worden gebruikt (in het bijzonder de werkgelegenheid). Dit concept is dus geschikt voor een raming van de middellangetermijnevolutie van het arbeidsaanbod, waarbij rekening moet gehouden worden met een volledige opsplitsing van de bevolking per sociaaleconomische categorie.
- De **werkloosheid volgens de FPB-definitie** komt overeen met een uitgebreid concept van de administratieve werkloosheid. Het omvat ook de oudere werklozen die vrijgesteld zijn van inschrijving als werkzoekende. Omdat deze niettemin deel uitmaken van het arbeidsaanbod, wordt dit uitgebreid concept weerhouden is in de voorgestelde vooruitzichten.
- De **werkloosheid volgens de 'Enquête naar de arbeidskrachten'** (EAK) wordt opgesteld op basis van een enquête bij een steekproef van de bevolking. Deze enquêtes worden uitgevoerd door het ADSEI (het vroegere NIS) en bezorgd aan Eurostat, dat het methodologisch kader ervan definieert. De hoedanigheid van werkloze wordt erkend na een individueel interview waarin wordt nagegaan of de werkloze reëel beschikbaar is voor de arbeidsmarkt en actief naar werk zoekt.
- De **werkloosheidsgraad** geeft het procentuele aandeel werklozen in de beroepsbevolking weer.
- De **reële (arbeids)productiviteit per hoofd** is de toegevoegde waarde (in kettingeuro's) gedeeld door de binnenlandse werkgelegenheid.
- De loonkosten (in kettingeuro's) gedeeld door de binnenlandse werkgelegenheid geeft de **reële loonkosten per hoofd**.
- De **regionale investeringen** in deze publicatie zijn altijd exclusief investeringen in woongebouwen.

- De **energiebalans** is het boekhoudkundig kader voor de energiestromen. De kolommen geven de gebruikte en beschikbare energiebronnen in de economie weer en de rijen de verschillende bewerkingen m.b.t. energie.
- Het begrip '**marktbedrijfstakken**' slaat op het geheel van alle bedrijfstakken, behalve de bedrijfstak 'niet-verhandelbare diensten'.
- Onder **tertiaire sector** verstaat men de som van de marktdiensten en de bedrijfstak 'niet-verhandelbare' diensten. De **primaire sector** bestaat enkel uit de bedrijfstak 'landbouw'. De bedrijfstakken 'energie', 'verwerkende nijverheid' en 'bouw' vormen de **secundaire sector**.
- De **bedrijfstakken** in het HERMES-HERMREG-systeem komen overeen met volgende hergroepering van NACE-BEL bedrijfstakken:

Benaming van de bedrijfstak	NACE-BEL (A31)
1. Landbouw	Landbouw, jacht en bosbouw (AA) + Visserij en het kweken van vis en schaal- en schelpdieren (BB)
2. Energie	Winning van energiehoudende delfstoffen (CA) + Vervaardiging van cokes, geraffineerde aardolieproducten en splijt- en kweekstoffen (DF) + Productie en distributie van elektriciteit, gas en water (EE)
3. Verwerkende nijverheid	
a. Intermediaire goederen	Winning van niet-energiehoudende delfstoffen (CB) + Vervaardiging van chemische producten en van synthetische vezels (DG) + Vervaardiging van overige niet-metaalhoudende minerale producten (DI) + Vervaardiging van metalen in primaire vorm en van producten van metaal (DJ)
b. Uitrustingsgoederen	Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen n.e.g. (DK) + Vervaardiging van elektrische en optische apparaten en instrumenten (DL) + Vervaardiging van transportmiddelen (DM)
c. Consumptiegoederen	Vervaardiging van voedings- en genotmiddelen (DA) + Vervaardiging van textiel en textielproducten (DB) + Leernijverheid en vervaardiging van schoeisel (DC) + Houtindustrie en vervaardiging van artikelen van hout, kurk, riet en vlechtwerk (DD) + Vervaardiging van pulp, papier en papierwaren; uitgeverijen en drukkerijen (DE) + Vervaardiging van producten van rubber en kunststof (DH) + Overige industrie (DN)
4. Bouw	Bouwnijverheid (FF)
5. Marktdiensten	
a. Vervoer en communicatie	Vervoer en communicatie (II)
b. Handel en horeca	Groot- en kleinhandel; reparatie van auto's, motorrijwielen en consumentenartikelen (GG) + Hotels en restaurants (HH)
c. Krediet en verzekeringen	Financiële instellingen (JJ)
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening (NN)
e. Overige marktdiensten	Exploitatie van en handel in onroerend goed, verhuur en zakelijke dienstverlening (KK) + Overige gemeenschapsvoorzieningen en sociaal-culturele en persoonlijke diensten (OO)
6. Niet-verhandelbare diensten	
a. Overheidsdiensten en onderwijs	Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen (LL) + Onderwijs (MM)
b. Huishoudelijke diensten	Particuliere huishoudens met werknemers (PP)